

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Jaroslav Bednařík

VI. ročník – kombinované studium

Obor: pedagogika – správní činnost

**VYŠKOVSKÉ GYMNÁZIUM
V KONTEXTU SPOLEČENSKÝCH ZMĚN**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu, prameny a internetové zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne 31. 3. 2011

.....

Děkuji Mgr. Pavlu Neumeisterovi, Ph.D. za odborné vedení práce a vstřícný přístup. Rovněž děkuji PhDr. Radku Mikulkovi, profesoru vyškovského gymnázia, za odborné konzultace a cenné rady, Bc. Michalu Boudnému, odbornému asistentovi pro ICT Gymnázia Vyškov, za pomoc při shromažďování a vytváření dokumentačního materiálu o škole, řediteli Gymnázia Vyškov RNDr. Václavu Klementovi a jeho zástupkyni Ing. Haně Čermákové za zájem, podporu a přístup k informačním zdrojům školy. Poděkování náleží i paní profesorce Evě Šinoglové a Jindřichu Holíčkovu ml. za zapůjčení historických fotografií a všem pamětníkům školy, kteří mi svými vzpomínkami, příběhy a radami pomohli práci dotvořit.

OBSAH

ÚVOD	5
1 STŘEDNÍ ŠKOLSTVÍ V RAKOUSKO-UHERSKÉ MONARCHII	
1848 – 1918	12
1.1 Zápas o české školství po rozdělení Habsburské říše	14
1.2 Příprava žáků pro středoškolské studium	14
1.2.1 Příprava k povolání	18
1.3 Vývoj středoškolského vzdělávání v Rakousko-Uhersku	18
1.3.1 Vzdělávání dívek	22
1.4 Snaha o české gymnázium ve Vyškově	24
2 PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA A JEJÍ DOPAD NA STŘEDOŠKOLSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ V RAKOUSKO-UHERSKÉ MONARCHII	31
2.1 Dopad první světové války na střední školství v Rakousko-Uhersku	32
2.2 Město Vyškov a 1. světová válka	35
2.3 Problémy vyškovského gymnázia za 1. světové války	36
3 ROZPAD RAKOUSKO-UHERSKA A ROZVOJ STŘEDOŠKOLSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ ZA 1. REPUBLIKY	40
3.1 Rozvoj středního školství za 1. republiky	43
3.1.1 Vzdělávání dívek	47
3.2 „Zlatý věk“ Gymnázia Vyškov	48
4 ÚTLUM STŘEDOŠKOLSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH ZA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY	55
4.1 Problémy středních škol v Protektorátu Čechy a Morava	57
4.2 Hrozba zániku vyškovského gymnázia v období nacistické okupace	59
5 STŘEDOŠKOLSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH OD KONCE 2. SVĚTOVÉ VÁLKY DO REVOLUČNÍHO ROKU 1989	66
5.1 Střední školy po roce 1945 – v době monopolu KSČ	68
5.2 Socialistická tvář vyškovského gymnázia	76
6 RENESANCE GYMNAZIÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH PO PÁDU TOTALITNÍHO REŽIMU	83
6.1 Renesance středoškolského vzdělávání po sametové revoluci	85
6.2 Gymnázium ve Vyškově po roce 1989	91
6.2.1 Vyškovské gymnázium očima současníků	93
ZÁVĚR	101
LITERATURA A PRAMENY	105
PŘÍLOHOVÁ ČÁST	108

ÚVOD

Vyškovské gymnázium oslavilo na podzim roku 2010 již 111 let od svého vzniku. 111 let je víc než jeden lidský život. V životě školy je v tomto číselném údaji skryta dlouhá řada mladých lidí, kteří prošli jejími lavicemi. První absolventi opustili vyškovské, tehdy ještě soukromé gymnázium, v roce 1907, poslední budou skládat maturitní zkoušky za několik týdnů. Co formovalo mladé lidi kdysi a dnes? Jaký je rozdíl mezi tehdejšími a dnešními maturanty? Jak se podepsala na utváření mladé generace společnost a změny, které ji provázely v průběhu historického vývoje? Do jaké míry ovlivnily významné proměny, kterými prošla naše společnost za uplynulých 111 let, výchovu a vzdělávání, především středoškolské gymnaziální vzdělávání? Zmiňované úvahy se staly východiskem této diplomové práce usilující o identifikaci, analýzu a zhodnocení mezníků, které byly pro školu v kontextu historie klíčovými a utvářejícími. První absolventi vyškovského gymnázia studovali ještě za Rakouska-Uherska. Další poznali útrapy první světové války. V době první republiky zažilo gymnázium nebývalý rozkvět, v době předmnichovské republiky prošlo řadou změn, prožilo těžká léta okupace, s euforií vstoupilo do poválečné etapy obnovy edukačního procesu, zažilo několik reforem, které ho přetvářely až do dnešní podoby. Ale ani ta není konečná, neboť život kolem nás se mění závratným tempem. Věda, technika, informační a komunikační technologie, to vše vstupuje do všech oblastí lidského poznání a ovlivňuje požadavky na vzdělávání nastupujících generací.

Cíle diplomové práce

Zmíněné historické mezníky jsou ústřední linií diplomové práce, jejímž hlavním cílem je **vytvořit přehlednou historickou studii** se zvláštním zřetelem na vývoj školy ve vybraných klíčových obdobích, prezentovat vyškovské gymnázium jako vzdělávací instituci, která se v kontextu společenských změn dokázala natrvalo zapsat do historie města a která se i v současnosti na jeho dění nemalou měrou podílí.

Díložními cíli diplomové práce podmiňujícími dosažení hlavního cíle jsou:

1. Vymezit problematiku středoškolského vzdělávání v rozmezí doby, ve které se stala aktuální, a popsat historické souvislosti a problémy vzniku prvních gymnázií v Rakousko-Uherské monarchii, včetně Gymnázia Vyškov.

2. Identifikovat, analyzovat a zhodnotit mezníky, které byly pro střední školy u nás a především vyškovské gymnázium v kontextu historie klíčovými a utvářejícími.
3. Determinovat dopad 1. světové války na středoškolské vzdělávání v Rakousko-Uherské monarchii a specifikovat problémy vyškovského gymnázia v tomto období.
4. Popsat historický kontext rozpadu monarchie a v rámci něj analyzovat souvislosti rozvoje středního školství za 1. republiky. Charakterizovat momenty, v nichž se vyškovské gymnázium změnilo z klasického na reálné, kdy do studia vstoupily dívky, momenty, díky kterým lze považovat zmíněné období za „zlatou epochu“ v dějinách této instituce.
5. Určit problémy středoškolského vzdělávání v českých zemích za 2. světové války se zaměřením na jeho útlum, germanizaci a perzekuce v souvislosti s protinacistickým odbojem. Konkretizovat tyto problémy ve vyškovské instituci.
6. Prezentovat a částečně komentovat problematiku středoškolského vzdělávání v českých zemích od konce 2. světové války do revolučního roku 1989 se zaměřením na jeho socialistickou tvář, normalizaci a diskutabilní reformy. Specifikovat aktivity, opatření a události, které nejvíce ovlivnily život Gymnázia Vyškov v tomto období.
7. Objasnit podstatu renesance gymnaziálního vzdělávání po pádu totalitního režimu, analyzovat nejvýznamnější změny v českém kurikulu, které zasáhly po listopadu 1989 do rozvíjející se a měnící se oblasti českého středního školství. Současně prezentovat a zhodnotit činnost vyškovského gymnázia v tomto období i v současnosti v komparaci se zvyšujícími se požadavky a nároky na kvalitu gymnaziálního vzdělávání a na úroveň výstupních klíčových kompetencí jeho absolventů, ale též v kontextu očekávání regionu a města, ve kterém škola působí.

Strategie zpracování

Základem strategie při zpracovávání této práce bylo shromažďování, studium a třídění literatury, dokumentů a pramenů vztahujících se ke klíčovým historickým mezníkům jak rakousko-uherského, tak českého středního školství, především těch, které ovlivnily gymnaziální vzdělávání obecně a tím podnítily

vznik a vývoj vyškovského gymnázia. Neméně důležité bylo pátrání, objevování a analyzování materiálů vztahujících se přímo k dějinám školy.

Při práci na této studii jsme využili též osobních vzpomínek některých současných i bývalých pedagogů vyškovského gymnázia. Především poznatků a zkušeností PhDr. Radka Mikulky, dlouholetého učitele dějepisu, který se již dlouhá léta aktivně zabývá historií Vyškova a publikuje v této oblasti. Při vyhledávání archivních materiálů jsme oslovili pracovníky Okresního archivu Vyškov (sídlí ve Slavkově u Brna), Okresního muzea Vyškov, Knihovny Karla Dvořáčka, kronikáře města Vyškova Mgr. Roberta Bílka, odborného asistenta ICT Gymnázia Vyškov Bc. Michala Boudného a několik dalších osob majících úzký vztah k tomuto lyceu.

Použité metody a techniky

Vzhledem k teoretickému charakteru práce se zaměřením na historii konkrétní vzdělávací instituce lze považovat za dominantní a určující v této práci **historické přístupy**. Pro splnění stanoveného cíle a pro získání ucelených informací ke zpracování diplomové práce byly použity následující konkrétní metody a techniky:

- *Metoda historické analýzy* - při analýze materiálů mapujících vývoj středoškolského vzdělávání u nás od 2. poloviny 19. století ještě v rámci Rakousko-Uherska až po dnešní dobu a při specifikaci vývoje vyškovského gymnázia od první zmínky o něm až po současnost.
- *Metoda logické analýzy* - jako hlavní analytická metoda sloužící kromě postupu při analýzách i k formulaci závěrů.
- *Metoda sekundární analýzy* - jako metoda při využití podkladových materiálů z dříve zpracovaných studií.
- *Nestandardizovaný rozhovor – nestrukturované interview* - k získání informací, osobních postřehů a komentářů od pamětníků, žáků a pedagogů vyškovského gymnázia.

Z technik byla použita:

- *Práce s odbornou literaturou a dokumenty* - jako technika využití maxima informací z podkladů písemného charakteru.

Struktura diplomové práce

Diplomovou práci tvoří kromě úvodu a závěru šest kapitol. Každá kapitola je zaměřena na konkrétní historické období, v jehož rámci je prezentována problematika středoškolského vzdělávání obecně a následně v tomto kontextu specifikována historie vyškovského gymnázia.

1. kapitola, nazvaná STŘEDNÍ ŠKOLSTVÍ V RAKOUSKO-UHERSKÉ MONARCHII 1848 – 1918, se zabývá situací v českém školství po rozdělení Habsburské říše. Poukazuje na progresivnost *Velkého školského zákona (1869)*, jehož zásluhou (povinnou osmiletou školní docházkou) se základní školství stalo adekvátní oporou pro přípravu žáků k středoškolskému studiu. Zmiňuje i prvopočátky našeho pozdějšího učňovského školství, které se vztahují k cechům. Ve vývoji středoškolského vzdělávání v Rakousko-Uhersku zdůrazňuje význam Exner - Bonitzovy reformy *Nástin organizace gymnázií a reálek (1849)*, kdy byly položeny základy novodobého rakouského středního školství, které hrály klíčovou roli i při založení vyškovského gymnázia.

Ve 2. kapitole s titulem PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA A JEJÍ DOPAD NA STŘEDOŠKOLSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ V RAKOUSKO-UHERSKÉ MONARCHII je zdůrazněn negativní ekonomicko-hospodářský a personální vliv této války na střední školství a důsledky diskriminační vzdělávací politiky Rakousko-Uherska. V souvislosti s tím jsou zde specifikovány i značné potíže města Vyškova za války (špatné zásobování, epidemie, požár města). Kapitola se soustřeďuje na klíčové problémy vyškovského gymnázia související s jeho přeměnou ve vojenskou rekonvalescentní nemocnici Červeného kříže, s přetížeností a nedostatkem profesorů v důsledku jejich nasazení na válečných frontách, poukazuje na cenzuru a represe zasahující do života školy i jednotlivců.

3. kapitola s názvem ROZPAD RAKOUSKO-UHERSKA A ROZVOJ STŘEDOŠKOLSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ ZA 1. REPUBLIKY nastiňuje historický kontext rozpadu monarchie a v rámci něj analyzuje zákulisí vzniku Československé republiky. V souvislosti s rozvojem středního školství za první republiky je zde zdůrazněno nezlomné úsilí o zakládání a rozvoj českých středních škol a o vytvoření koncepce jednotné školy, která by nahradila přetrvávající rakouský model. Kapitola též poukazuje na úspěšné řešení

problematiky středoškolského vzdělávání dívek. U vyškovského gymnázia jsou zdůrazněny především momenty, kdy se gymnázium změnilo z klasického na reálné (1924/25), kdy do studia vstoupily dívky a kdy se materiální vybavení školy, inovované metody a formy výuky a také kulturní rozvoj školy staly „zlatou epochou“v dějinách této instituce.

ÚTLUM STŘEDOŠKOLSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH ZA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY je titulem i obsahem 4. kapitoly. Změna státního zřízení, potlačování národní svébytnosti, zhoršující se ekonomická situace a fašistické represe – to vše naznačuje ohniska problémů středních škol v Protektorátu Čechy a Morava. V této části se poukazuje na postupné rušení středních škol a na jejich germanizaci, na omezování počtů žáků v jednotlivých ročnících (Numerus clausus), na nasazování studentů i profesorů k nuceným pracím, tudíž na systematické likvidování české inteligence. V podkapitole *Hrozba zániku vyškovského gymnázia v období nacistické okupace* jsou zmíněny nejvýraznější organizační zásahy týkající se školy, zvláště její prostorové přemísťování a postupné rušení školy, problémy související s fluktuací a předčasným penzionováním profesorů, s jejich neustálou perzekucí a ztíženými podmínkami výuky, zvláště v zimním období. Pozornost je věnována i protinacistickému odboji, ale i bolestným ztrátám na životech abiturientů a profesorů školy.

Specifikem 5. „socialistické kapitoly“ nazvané STŘEDOŠKOLSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH OD KONCE 2. SVĚTOVÉ VÁLKY DO REVOLUČNÍHO ROKU 1989 jsou neustálé reformy střední školy. Kapitola si všímá postavení středních škol v době monopolu KSČ. Soustřeďuje se zejména na prosazování zákona o jednotné škole v duchu reálného socialismu a sovětského školství, jímž byla vlastně dobrá myšlenka zneužita pro prosazení školského modelu vhodného pro totalitní systém. Popisuje vliv sovětské školy, který se odrazil hlavně při vzniku našich 8 a 11letých škol a SVVŠ. Vyškovské gymnázium je v rámci této části prezentováno jako škola, jejíž existenci poznamenala politická opatření vedoucí k jednoznačnému ideovému a ateistickému směřování a ve které jako v řadě dalších škol začalo pro přijímání uchazečů ke studiu rozhodovat sociální a třídní hledisko. Jsou zde naznačeny naděje profesorů a studentů provázející uvolněnou atmosféru „Pražského jara“, ale i zklamání provázející následné kádrování a perzekuce v době normalizace.

RENASANCE GYMNAZIÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH PO PÁDU TOTALITNÍHO REŽIMU, jak již název napovídá, je ústředním tématem 6. kapitoly, která je zaměřena na obrození středoškolského vzdělávání u nás po „sametové revoluci“. V této části práce je zdůrazněna především depolitizace vzdělávání, diverzifikace vzdělávacích drah, vznik soukromých a církevních škol, znovuoobnovení víceletých gymnázií, liberalizace kurikulární politiky, zvýšení kompetencí učitelů při volbě metod a forem výuky, posílení pravomocí a manažerské role ředitelů škol. Současně jsou v ní naznačeny problémy s kvantitativním zvýšením počtu středních škol a s následnou optimalizací. Pozornost je věnována nejenom profilu absolventa, ale i kvalitě práce pedagogů a novému pojetí vzdělávání od časově a obsahově uzavřeného a situovaného do období dětství ke vzdělávání otevřenému, celoživotnímu. Vyškovské gymnázium po roce 1989 je zde prezentováno jako moderní střední škola navazující na tradice první republiky, jako víceleté gymnázium se specifickým zaměřením ŠVP „Škola orientace ve světě poznání“, participující na mnoha mezinárodních projektech, udržující kontakty a spolupráci se středními školami v celé Evropě, které má i v dnešním moderním světě svým studentům co nabídnout.

Předpokládané výstupy diplomové práce

Práce by měla přispět k celkovému zvýšení „image“ vyškovského gymnázia, k pozitivnímu obrazu, který této škole právem náleží, a současně by měla být důkazem toho, že její absolventi na léta strávená v této vzdělávací instituci a na pedagogy, kteří se o dobré jméno školy zasloužili, nezapomínají. Práce bude předložena vedení Gymnázia Vyškov jako dokument mapující proměny školy a též městské knihovně, Knihovně Karla Dvořáčka, pro další zájemce z řad široké veřejnosti zajímající se o historii města.

Literatura a prameny

Kromě monografií, kterých je k této oblasti systematizováno velice málo (zvláště studií vydaných po roce 1989), se práce opírá především o archivní materiály, výroční zprávy, almanachy a sborníky vydané u příležitosti různých výročí školy, využívá i publikované novinové články, periodika, metodické a informační materiály, internetové zdroje (především [www stránky školy](#))

a čerpá i z jedné práce středoškolské odborné činnosti. Důležitým zdrojem poznatků se staly i dosavadní osobní zkušenosti autora práce.

1 STŘEDNÍ ŠKOLSTVÍ V RAKOUSKO-UHERSKÉ MONARCHII 1848 – 1918

Úvod

Střední škola je vůbec nejstarším typem školy na evropském kontinentu a její historický vývoj je i pro naši současnost v mnohém poučný. Snahy o reformu střední školy směřovaly vždy k tomu, aby organizace a obsah vzdělání, které poskytovala, odpovídal dosaženému stupni rozvoje společnosti.¹

Střední škola má v Evropě velmi dlouhou tradici odvíjející se již od athénských a pak zejména helénistických gymnázií (konec 4. – 1. stol. př. n. l.) a římských gramatických škol. Na těchto školách byla totiž rozvíjena myšlenka všeobecného vzdělávání spočívající v osvojení kultury a vědy. Od počátku 16. století se gymnázii nazývaly církevní latinské školy, které připravovaly pro studium na univerzitě. Zprvu měla tato středověká gymnázia pouze jediný úkol: naučit latině, která v té době byla obecnou řečí vědy a mezinárodních vztahů. Teprve později pod vlivem hospodářských změn pronikaly do vzdělávání jiné předměty, směřující k obecnějšímu vzdělání. Na tento požadavek upozorňoval již J. A. Komenský, ale teprve osvícenství tento požadavek začalo naplňovat, včetně myšlenky zesvětštění, znárodnění a postátnění střední školy. Byla to reakce na vzdělávání v latinských církevních školách, které se vyznačovaly konzervativností bez respektování požadavků tehdejší společnosti.²

V Rakousku měli jezuité až do roku 1773, kdy byl jejich řád zrušen, téměř neomezenou moc nad školstvím. Po jeho zrušení provedl stát rozsáhlé reformy veškerého školství. Již v roce 1774 byla uskutečněna reforma obecného školství zavádějící povinnou školní docházku dětí od 6 – 12 let věku. Byly zřízeny školy triviální, hlavní a normální, z nichž škola hlavní byla v podstatě přípravkou pro studium na střední škole. Od 2. ročníku se v ní vyučovalo v němčině, která byla nezbytná pro další studium.³

¹ BLACHA, V., VÁVROVÁ, V. *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918 – 1972*. Praha: Ústav školských informací Praha, 1973, s. 26-27.

² Tamtéž, s. 1-2.

³ Tamtéž, s. 2.

Střední školství v Rakousku bylo reorganizováno opatřením z roku 1775, v českých zemích bylo realizováno až nařízením z roku 1777 se záměrem nejdříve upravit síť gymnázií. V prvních letech po zrušení jezuitského řádu klesl počet gymnázií v Čechách ze 44 na 13 a na Moravě jich zůstalo pouze 7. Síť gymnázií byla omezována i ve vlastním Rakousku, protože Marie Terezie je považovala za příliš nákladné, neužitečné a preferovala především školy triviální s mateřským vyučovacím jazykem. V roce 1780 bylo v celém Rakousku pouze 58 gymnázií, z toho 30 státních. Nařízením z roku 1777 byla zřízena gymnázia, která měla 5 tříd a byla podřízena státnímu dozoru – ředitelem byl vždy krajský hejtman. Zároveň se uskutečnil první krok ke znárodnění střední školy tím, že do prvních dvou ročníků byla zavedena jako vyučovací jazyk němčina. V dalších ročnících se vyučovalo latinsky. Na gymnázia navazovala filozofická lycea, která připravovala pro studium na univerzitách. Lycea byla zřizována v některých větších městech, u nás v Českých Budějovicích, Litomyšli a v Plzni.⁴

Studijním řádem z roku 1781 bylo v Rakousku dovršeno znárodnění gymnázií a němčina byla zavedena jako vyučovací jazyk do všech ročníků. Silná germanizace postihla nejen školy, ale i úřady a celý český kulturní život. Národnostní útlak však vzbudil vlnu obrozeneckého hnutí na obranu českého jazyka a národních prav, ve které dominovala činnost českých obrozenců čerpajících z bohaté národní minulosti.⁵

Chceme-li hlouběji pochopit význam zřízení gymnázia ve Vyškově, měli bychom nejdříve nahlédnout do širších souvislostí přibližujících historii školství Rakousko-Uherska vůbec. Založení vyškovského gymnázia není pouze úspěchem několika vyškovských nadšenců, ale je výsledkem neutichajícího zájmu celé české společnosti o školství a otázky s ním spojené. Od počátku národního obrození bylo vzdělání považované za hodnotu nesmírného významu, která zvyšuje životní úroveň obyvatelstva a umožňuje rychlý sociální vzestup. Ideálem všech českých vlastenců bylo vzdělávat od první třídy až po vysokou školu v českém jazyce. Ohromný zájem o otázky školství provázel naši společnost od tereziánských školských reforem z roku 1774.

⁴ BLACHA, V., VÁVROVÁ, V. *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918 – 1972*. Praha: Ústav školských informací Praha, 1973, s. 3.

⁵ Tamtéž.

1.1 Zápas o české školství po rozdělení Habsburské říše

Rok 1867 přinesl ve vnitropolitickém vývoji Rakouska podstatné změny. Bylo to především rakousko-uherské vyrovnání, vyjádřené již v únoru jmenováním uherského ministerstva a korunovací rakouského císaře za uherského krále v červnu 1867. Rozdělení habsburské říše na dvě části se společným panovníkem, se společnými ministerstvy zahraničních věcí, vojenství a financí znamenalo značný neúspěch české politiky a zhoršení postavení českých zemí, zařazených do centralizovaného Předlitavska. Současně však nová ústava pro Předlitavsko z prosince 1867 proklamovala základní demokratické svobody a občanská práva. Zavedla imunitu poslanců, rozšířila práva parlamentu, oddělila justici od správy, jako součást všeobecných občanských práv vyhlásila rovné právo všech národů včetně práva na vzdělání ve vlastním jazyce. Nová ústava také konstatovala, že právo nejvyššího řízení a dozoru nad veškerým vyučováním a výchovou náleží státu. Jednou z nejpodstatnějších změn, které vyplynuly z prosincové ústavy, bylo další podstatné omezení církevního vlivu na školství a jeho pokračující laicizace. Významným krokem v tomto směru se stal říšský zákon z 25. května 1868, který vyhlásil základní pravidla o postavení školy k církvi a o úloze státu. Zákon stanovil, že nejvyšší dohled nad veškerým vyučováním, včetně náboženství, má stát, který jej vykonává vlastními orgány.⁶

1.2 Příprava žáků pro středoškolské studium

Moderně koncipované střední školství nemělo až do roku 1869 adekvátní oporu v základním školství, které stále vycházelo z tereziánského zákona z roku 1774. Ukazovalo se stále zřetelněji, že šíře vzdělání, které triviální škola poskytuje, už nestačí rostoucím nárokům života druhé poloviny 19. století. Podobně jako *Nástin organizace gymnázií a reálék* z roku 1849 zásadně modernizoval gymnázia a reálky, tak pro základní školství („národní školství“) je stejně důležitý *Školský zákon* přijatý dne 15. 5. 1869. Tento zákon i přes odpor opozice prosadil ministr kultu a vyučování, pražský rodák, Leopold Hasner. Zákon o obecném školství (Zákon říšský ze dne 14. května 1869, jímž to ustanovují se pravidla vyučování ve školách obecných) setrval v platnosti

⁶ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 40. ISBN 80-210-0458-4.

s nezbytnými úpravami až do roku 1948. Progresivnost *Velkého školského zákona* spočívala v zavedení osmileté všeobecné povinné školní docházky pro děti ve věku 6 až 14 let (až dosud byla šestiletá a jednalo se pouze o všeobecnou vyučovací povinnost, nikoliv tedy docházku). Zákon zrušil konfesijní rozdělení škol na katolické a evangelické, modernizoval obsah vzdělání zavedením exaktních předmětů a zavedl jednotný státní dohled nad školami. Národní škola se dělila na školu obecnou a školu měšťanskou. Oba dva typy se dále větvily na chlapeckou a dívčí, při menším počtu dětí zůstávaly smíšené. Podle počtu tříd se rozlišovaly obecné školy jednotřídní, dvoutřídní až osmitřídní.

Zákon stanovil povinnou osmiletou školní docházku od 6 do 14 let s tím, že osnovy a učebnice určí centrálně ministerstvo. Určoval také vzdělání učitelů. Učitelé a učitelky se měli připravovat odděleně a to ve čtyřletých učitelských ústavech. K provádění říšského školského zákona byl vydán v srpnu 1870 Školní a vyučovací řád, který setrval v platnosti až do roku 1905. Školní řád obsahoval podrobné předpisy o návštěvě školy, o rozdělení školního roku, o propouštění ze školy, o školní kázni (byl zakázán tělesný trest), o povinnostech učitele, o učitelských konferencích, o účelu vyučování, o zkouškách a vysvědčeních, o pomůckách učitelů a žáků atd. Ministerstvo kultu a vyučování pak vydalo 18. května 1872 učebné osnovy pro měšťanské školy a některé kategorie škol obecných. Na jejich základě měly být vydány zemské a okresní osnovy. Nové osnovy podtrhovaly význam reálií, zvláště pak přírodovědné disciplíny.⁷

Mluvíme-li o národním školství po roce 1869, měli bychom si uvědomit, že měšťanská škola nevznikla jako škola zcela jiného typu než škola obecná, ale jen jako její náročnější varianta. Musíme se tedy zbavit představy, že měšťanská škola je totožná se školou II. stupně. V době, kdy vstoupila v platnost povinná osmiletá školní docházka, bylo nejprve nutné ve všech obcích zajistit realizaci tohoto požadavku a až potom se mohlo přistoupit k rozdělení na školy I. a II. stupně. A proto, když začaly po roce 1870 v českých zemích vznikat školy měšťanské, plnily ještě několik let i roli škol obecných (škol I. stupně). Až v roce 1883 získaly podobu, kterou jim přidělujeme dnes, tj. že po pětileté obecné škole

⁷ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 42. ISBN 80-210-0458-4.

následuje tříletá měšťanská škola.

Hlavním úkolem měšťanské školy byla příprava žáků pro praxi. *"Školy měšťanské zřízeny jsou k tomu, aby poskytovaly těm, kteří nechodí do školy střední vzdělání vyššího, nežli jest to, jehož dojeti mohou na obyčejné škole obecné."*⁸ Posláním měšťanské školy bylo tudíž poskytovat svým absolventům vzdělání se zaměřením k praktickým potřebám (zemědělství, živnosti a obchod), ale také pro studium na učitelských ústavech a na odborných školách, které nepožadovaly přípravu ze školy střední. Až do roku 1948 zákon terminologicky nepovažoval průmyslové a obchodní školy za školy střední. Vzhledem k prudkému rozvoji průmyslu a obchodu však přesto jejich počet v průběhu druhé poloviny 19. století nesmírně vzrostl. Jednalo se především o školy tkalcovské, řemeslnické, kamenické, sklářské atd.⁹

Měšťanské školy zcela vyplnily prostor, který až dosud ovládaly nižší reálky, které se soustřeďovaly na přípravu kvalifikovaných mladých řemeslníků, obchodníků nebo i nižších úředníků, kteří poměrně lehce nacházeli uplatnění. Tím, že měšťanky nabízely svým studentům vedle přírodopisu, fyziky, chemie, zeměpisu a dějepisu také účetnictví, zpěv, kreslení, geometrické rýsování a ruční práce, nepovinně též výuku hry na housle, cizí jazyk či modelování, poskytovaly ucelenější celkové vzdělání a reálky byly nuceny znovu nalézat další vyšší smysl své existence. Na měšťanskou školu se skládaly podobně jako na školu střední přijímací zkoušky. Z měšťanky nebylo tehdy možné volně přejít do odpovídajícího ročníku střední školy. Dokonce i velice nadaní studenti museli skládat náročné rozdílové zkoušky. Z měšťanky bylo možné přejít na reálku, nikoliv však na gymnázium, které mělo latinu již od 1. ročníku.¹⁰

O rozkvětu základního vzdělání v Čechách po roce 1867 nejlépe svědčí následující čísla. Měšťanských škol bylo v roce 1870 v království Českém 24 a obecných škol 3937, z toho českých bylo 2186. O čtyřicet let později se jen v jazykově českých okresech nalézalo 375 měšťanských (215 chlapeckých a 160

⁸ KOVAŘÍČEK, V. *Prameny k dějinám školství I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1984, s. 92.

⁹ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 19.

¹⁰ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 19-20.

dívčích) a 3237 obecných škol.¹¹

Určujícím faktorem pro vývoj školství ve druhé polovině 19. století a v prvním desetiletí 20. století byla jeho finanční podpora. Zákony byly sice vydávány ve Vídni, ale ministerstvo kultu a vyučování (obnovené v roce 1867) si vyhrazovalo výlučné právo na stanovení učebního plánu pro všechny stupně škol a schvalovalo učebnice. Podle zákona z roku 1869 vykonávala dozor nad každou zemí nově zřízená zemská školní rada, v okresech a obcích to byly okresní a místní školní rady. Tudiž výstavba nových školních budov, jejich údržba, samotný chod školy a platy učitelů byly věcí samosprávných orgánů. Ty byly indikátorem rozvoje nebo naopak stagnace školství. Díky společenské podpoře vzdělanosti a akceptaci vzdělání jako jedné z nejvyšších hodnot při zvyšování úrovně českého obyvatelstva dospěla česká politika v oblasti vzdělávání ke značným úspěchům. Podařilo se takřka vymýtit analfabetismus. Střední školství ovšem dlouho nemohlo vykázat úspěchy srovnatelné se školstvím národním. Ačkoliv bylo v roce 1866 dosaženo jazykové rovnosti i ve středním školství, české národní hnutí se až do konce trvání Rakouska-Uherska muselo těžce bít za zřízení každé nové střední školy s českým vyučovacím jazykem. Vídeňské úřady totiž až do poloviny 90. let 19. století úzkostlivě střežily zachování parity. Počet českých škol nesměl převýšit počet škol německých, přestože poměr 1:1 vůbec neodpovídal národnostnímu zastoupení, neboť v roce 1910 žilo v Českém království 62,6 % Čechů a 35 % Němců. Odtud pramení mnoho křivd, které byly způsobeny českému školství obzvláště v 70. a 80. letech 19. století. Finanční nároky na chod střední školy v mnoha městech převyšovaly možnosti obecní pokladny. Města se tudíž brzy snažila dosáhnout převzetí školy státem. Kamenem úrazu byla nechuť státu přebírat české střední školy do státní správy okamžitě po splnění podmínek pro zřízení školy veřejné, zatímco německé ústavy byly státem udržovány od počátku. V Čechách se proto založení střední školy ujímaly městské obce nebo jiné nestátní korporace. V roce 1910 bylo státní správou založeno jen 31 českých škol z celkového počtu 74, zatímco ze 48 německých škol v Čechách

¹¹ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů. Sv. 2, r. 1848 – 1913.* Praha: Matice česká, 1918, s. 325.

stát zřídil 37 škol.¹²

1.2.1 Příprava k povolání

Příprava k povolání, neboli počátky našeho učňovského školství, probíhala v rámci cechů, které ji zabezpečovaly většinou individuální formou. Obsah přípravy učedníků a tovaryšů nebýval vymezen a určoval ho mistr. Zavedení povinné školní docházky v roce 1774 přispělo k doplnění vzdělávání učňů v tzv. nedělních neboli opakovacích školách. Zrušení cechovního zřízení a vydání živnostenského řádu v roce 1859 se odrazilo i v koncepci přípravy učňů. Začal se zavádět smluvní vztah, neboli učební poměr. K vymezení obsahu přípravy učňů však zatím nedošlo a dále přetrvávala individuální forma jejich přípravy. V 70 letech 19. století se již setkáváme se vznikem první soustavy učňovského školství. Byla tvořena pokračovacími živnostenskými školami a nižšími odbornými školami. V podstatě však stále převládala značně pestrá profesní příprava včetně individuální práce s uční.¹³

1.3 Vývoj středoškolského vzdělávání v Rakousko-Uhersku

Abychom dokázali porozumět vývoji rakouského školství, jenž předcházel vzniku vyškovského gymnázia, je nezbytné vrátit se do roku 1848, ve kterém byly položeny základy novodobého rakouského středního školství, které hrály klíčovou roli i při založení vyškovského gymnázia. Hlavní zásluhu v tomto dění měl nový zákon ***Nástin organizace gymnázií a reálék***, který byl císařem provizorně schválen v roce 1849 a definitivně podepsán pro reálky v roce 1851 a pro gymnázia v roce 1854. Tato tzv. Exner - Bonitzova reforma byla na tehdejší dobu velice pokroková. Její přednosti však můžeme docenit teprve až si objasníme problém germanizace, který od zavedení povinné vyučovací povinnosti v roce 1775 až do roku 1918 trápil především české vlastence.

Z poněmčování českého obyvatelstva byl obviňován především habsburský vládní aparát, ačkoliv na něm měli podíl i osvícenci usilující o sjednocení mnohonárodnostní habsburské monarchie. Němčina v jejich pojetí měla být jakýmsi tmelícím prvkem, ale obavy o osud česky mluvících obyvatel

¹² ŠAFRÁNEK, J. *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů. Sv. 2, r. 1848 – 1913.* Praha: Matice česká, 1918, s. 325.

¹³ JÚVA, V. sen & jun. *Stručné dějiny pedagogiky.* Brno: PAIDO, 1995, s. 49. ISBN 80-85931-07-9.

mobilizovaly zpočátku malou skupinu vlastenců k záchraně české řeči, pokladů české literatury a historie. Obrana českého národní kultury se zakrátko stala věcí všech Čechů.

Česky se v té době vyučovalo pouze na školách triviálních a v prvních dvou třídách školy hlavní. Obrozenecké hnutí však posilovalo národní sebevědomí a odvalu některých politických programů prosazujících zavedení českého jazyka i na školy střední. První české školy byly zřizovány nejdříve v Praze. Hlavní škola vznikla v roce 1848, první reálka byla otevřena v roce 1849 a gymnázium v roce 1850. O skutečném českém středním školství ale můžeme hovořit až po roce 1866, kdy byl vydán zákon o jazykové rovnoprávnosti na školách.

Do doby reformy Exnera a Bonitze byly za střední školy považována pouze gymnázia. Výhradně jejich absolventi mohli pokračovat ve studiu vysokoškolském. Před rokem 1849 však gymnázia nebyla zakončena jednotnou zkouškou, tj. maturitou, ale po šestiletém studiu následovalo dvouleté filozofické studium. Teprve po jeho absolvování mohl uchazeč vstoupit na pražskou fakultu právnickou, teologickou nebo lékařskou. Jiné vysoké školy neexistovaly (Vysoké učení technické nemělo tehdy statut univerzity). Přípravě na zmiňované fakulty odpovídalo i zaměření výuky na zvládnutí klasických jazyků (latina s řečtinou vyplňovaly 55 % obsahu osnov), exaktní obory byly zcela opomíjeny. Člověk se měl duchovně rozvíjet prostřednictvím antické vzdělanosti. Důraz na latinu a řečtinu souvisel i se snahou vytvořit napříč mnohonárodnostním státem společnou kulturní jednotu všech vzdělavců. Na jedno gymnázium připadlo 209 000 obyvatel a studovalo na nich roku 1847 celkem 5609 studentů. Roku 1848 bylo v Čechách úhrnem 22 gymnázií. Pouze na deseti z nich se však vyučovalo v letech 1848 - 53 českému jazyku a několika málo dalším předmětům v češtině.¹⁴

Nástin organizace gymnázií a reálek tudíž podstatně změnil charakter školy. Školní docházka byla prodloužena ze šesti na osm let, absolventi již nemuseli odcházet na dvouleté filozofické semináře, které byly tímto zrušeny. Absolutorium bylo podmíněno složením maturitní zkoušky a změna se týkala

¹⁴ ŠAFRÁNEK, J. *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů. Sv. 2, r. 1848 – 1913.* Praha: Matice česká, 1918, s. 130-136.

i učebních osnov, do kterých byl zařazen i přírodopis a fyzika. Reforma posílila důležitost exaktních věd a usilovala o vyváženost humanitních předmětů s matematikou a přírodovědnými obory. Latina a řečtina si však uchovaly výsostné postavení na gymnáziích. Proto se tomuto typu gymnázia od této doby říkalo *klasické*. Klasické vzdělání zůstalo nadále hlavním pilířem humanitního vzdělání, neboť díky poznání antických autorů, jejich jazyka a kultury dochází, jak se domnívali tehdejší pedagogové, nejlépe ke kultivaci žáka.¹⁵

Dalším převratným prvkem Exnerovy - Bonitzovy reformy bylo povýšení reálky mezi střední školy. Název „reálka“ nebyl v rakouském školství úplnou novinkou. Na území Čech se nalézaly již před rokem 1848 tři ústavy s tímto názvem. První reálka byla zřízena roku 1833 v Praze k přípravě žáků ke studiu na vysokém učení technickém. Druhá vznikla ze soukromých prostředků v Rakovníku a třetí, která měla charakter průmyslové obchodní školy, vznikla v roce 1837 v Liberci. Tyto školy však nepatřily ke středním školám. Musely se řídit pravidly pro školy elementární. Pozvednutím reálek mezi střední školy ztratila gymnázia monopol v přípravě na vysokou školu. Začalo soupeření, protože reálky byly velmi přitažlivé pro modernizující se českou společnost.¹⁶

Zřízením reálek učinil stát zásadní krok na cestě ke vzdělávání budoucích inženýrů, techniků, chemiků, ekonomů atd., protože nastupující industrializace vyžadovala střední odborné vzdělání pro přípravu i v technických oborech. V osnovách tehdy šestiletých reálek se poprvé objevily takové předměty jako chemie, strojírenství, geometrie a rýsování, kreslení, stavitelství, právo směnné a celnictví. Jejich zavádění do výuky bylo jednoznačným krokem k praktickému životu. Zájem o tento typ školy se projevil v jejich rychlém zakládání v české zemi. V roce 1857 byla otevřena vyšší reálka v Kutné Hoře, v roce 1860 v Písku, v roce 1863 v Plzni a Pardubicích a v roce 1865 v Litomyšli. Na takový vývoj reálek byl nucen reagovat i ústav polytechnický. Zemský výbor usiloval o úpravy technického studia jako vysoké školy, neboli prosazoval zrovnoprávnění s univerzitou ve všech svobodách. Panovník udělil této reorganizaci souhlas v roce 1864, čímž vlastně vzniklo České vysoké učení technické. Počet žáků hlásících se na polytechniku vedl k reformě vysoké školy a naopak zvýšení

¹⁵ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 17.

¹⁶ Tamtéž.

kvality technického učení vedlo k rozšíření studia reálky z šesti na sedm let (1868) a k zavedení maturitní zkoušky (1869), která se stala povinnou v roce 1872.¹⁷

Reálky byly ještě v polovině 60. let 19. století považovány výlučně za přípravné školy pro praktická odborná povolání. Od konce 60. let se postupně přeorientovaly na poskytování všeobecného vzdělání se zvláštním zřetelem na matematicko-fyzikální a přírodovědné předměty. K zatraktivnění výuky měly pomoci změny v osnovách. Počátkem 70. let se navýšil zejména počet hodin věnovaný moderním jazykům - francouzštině a němčině, důraz byl kladen na dějepis, zeměpis, matematiku a přírodní vědy. Roku 1891 se k povinným předmětům přidalo kreslení a krasopis a v roce 1897 i tělocvik. Postupně se výuka na reálkách stále více přibližovala výuce gymnazijní a to tím, že se zvyšoval počet hodin výuky jazyků a omezovaly se matematické disciplíny. Na konci 19. a na začátku 20. století zažívaly reálky své nejlepší časy.¹⁸

Přestože se reálky staly velice brzy oblíbenou střední školou, vyrostla jim záhy konkurence v dalším typu střední školy - v reálném gymnáziu. Tento druh střední školy se později stal nejoblíbenějším. Hlavním důvodem této popularity bylo, že reálné gymnázium zaplnilo mezeru mezi humanitním a reálným studiem. Tento model se hodil zejména do menších českých měst, kde byla omezena možnost volby. Současně nový druh školy vycházel vstříc požadavkům na odklad rozhodnutí o výběru typu studia do zralejšího věku žáka. Větvení na reálnou a klasickou větev se totiž přenášelo až do vyšší třídy. První takový ústav, *reálné a vyšší gymnázium*, byl zřízen v roce 1862 v Táboře. Podobně tak učinili v Chrudimi (1863), v Praze (1865) a v Plzni (1871). Velkou předností tohoto typu bylo, že cílevědomě preferoval studium živých jazyků.¹⁹

Sbližování reálek a gymnázií v 90. letech nebylo však motivováno touhou po sjednocení obou typů škol, ale snahou o zrovnoprávnění žáků reálek se studenty gymnázií. Zrovnoprávnění maturit nastalo až v roce 1909, kdy bylo jasně stanoveno, za jakých podmínek se mohou studenti reálek hlásit i na humanitní studia. Uplatnění maturantů reálek na trhu práce bylo až do této doby poměrně

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 18.

¹⁹ Tamtéž, s. 17-18.

omezené tím, že jim chyběl jeden rok (studium bylo sedmileté, zatímco u gymnázií osmileté) a mohli se hlásit pouze na technické obory. Prostor mezi vzděláním klasickým a přírodovědným nakonec ovládly dva nově zavedené osmileté typy školy - reálné gymnázium a reformní reálné gymnázium. Zlatá doba reálek tím definitivně skončila a byl v podstatě ukončen proces vnější diferenciaci středního školství v Rakousku-Uhersku. V roce 1914 fungovalo v Čechách 21 gymnázií, 23 reálných gymnázií a 30 reálek s českým vyučovacím jazykem.²⁰

1.3.1 Vzdělávání dívek

Z toho, co jsme doposud zmínili o vývoji rakouského středního školství, není zcela zřejmé řešení problematiky, kterou v současnosti označujeme jako „gender“²¹. Školství v té době bylo soustředěné výlučně na vzdělávání chlapců. Dívky měly velmi ztíženou cestu ke střednímu vzdělání, o vysokoškolském nemluvě. Ve všech vrstvách společnosti převládala představa o zbytečnosti ženského vzdělání. Myšlenky o rovnoprávnosti obou pohlaví ve vzdělání se prosazovaly velmi ztěžka. Tereziánské reformy otevřely dívkám přístup jen k základnímu vzdělání, na hlavních školách mohly docházet jen do prvních dvou ročníků. Po dosažení dvanácti let věku je čekala práce v domácnosti, práce na poli či služba.

První soukromá dívčí škola byla v Praze zřízena až v roce 1843 a zanikla o 27 let později. Od druhé poloviny 19. století sílilo volání po zřízení veřejných dívčích škol určených nejširším vrstvám. Cestu ke vzdělání dívek otevřel Hasnerův zákon z roku 1869. V roce 1870 existovaly v Čechách pouhé dvě měšťanské dívčí školy, ve kterých studovalo 92 dívek, ale v roce 1910 vzrostl jejich počet na 160. Dívky tak měly možnost získat alespoň základní vzdělání. Studium na střední a vysoké škole bylo i nadále doménou mužů. Stále se

²⁰ Tamtéž, s. 18.

²¹ Slovo **gender** (anglicky, vysl. [džendr]) se používá k označení kulturně vytvořených rozdílů mezi muži a ženami. Pojem se začal užívat ve společenských vědách v druhé polovině 20. století v rámci feministického paradigmatu. Gender je sociální konstrukt. Kultura a společnost působí rozdílně na muže a ženy, což vede k sociálně konstruovaným rozdílům v jejich chování, očekávání či postojích. Tyto rozdíly nejsou univerzální, v různých společnostech a v různých dobách se významně liší. Podrobněji viz: *Gender*. Wikipedie Otevřená encyklopedie [online]. c2001, [cit. 2011-1-29]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Gender>.

zpochybňovala schopnost žen žít se intelektuálními schopnostmi.²²

Na Moravě byla založena v roce 1866 dívčí škola - brněnská „Vesna“. Všechny podobné školy chtěly především rozšířit žačkám vzdělání z obecné školy a připravit je lépe pro život rodinný a občanský. Nekladly si za cíl přípravu svých absolventek pro studia vysokoškolská. Svědčí o tom zejména vývoj pražské školy, která se ani po vzniku lycea dlouho nesnažila přizpůsobit lycejním osnovám a uchovávala si zvláštnosti svého učebního plánu.²³

První dívčí gymnázium „Minerva“ se přesto podařilo v Praze zřídit v roce 1890. Byla to první dívčí střední škola v českých zemích vůbec. Její zakladatelé počítali s tím, že svým žačkám, které přicházely většinou z měšťanských škol, doplní v dvouleté přípravce znalosti na úroveň nižšího gymnázia. Značná pozornost byla proto věnována především latině a řečtině. Na přípravku pak navazovaly čtyři vyšší třídy klasického gymnázia, jehož osnovy byly totožné s chlapeckými školami. Mladá škola však nezískala podporu veřejnosti, navíc neustále zápasila s finančními obtížemi. Její absolventky musely skládat maturitu na Akademickém gymnáziu, kde většinou čestně obstály.²⁴

Vstup na půdu Karlo-Ferdinandovy univerzity byl ženám umožněn až v roce 1897. Nejprve se otevřela filosofická a o tři léta později lékařská fakulta. Nabídku středního vzdělání doplnilo roku 1900 šestileté dívčí gymnázium v Praze. První maturantky opouštěly ústav v roce 1908 s právem studovat jen na filozofické fakultě. V roce 1912 se na českém území nacházelo celkem devět dívčích lyceí, která byla zřizována jako soukromá. V roce 1913 studovalo na vysoké škole již 444 žen. Postupně se tedy alespoň legislativně dařilo zlepšovat přístup žen k nejvyššímu vzdělání.²⁵

Vyšší dívčí školy se v Rakousku vyvíjely buď jako školy speciální nebo naopak jako zcela totožné se školami chlapeckými. Pokusem o vybudování samostatného středního dívčího školství se stala šestitřídní dívčí lycea, která se

²² FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 21.

²³ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 53. ISBN 80-210-0458-4.

²⁴ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 53. ISBN 80-210-0458-4.

²⁵ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 21.

zřizovala na základě Prozatímního organizačního statutu, vydaného v prosinci 1900. Statut umožňoval přetvoření vyšších dívčích škol v jednotný typ, jenž poskytoval uzavřené všeobecné vzdělání vyššího stupně na základě moderních řečí a literatur a současně připravoval pro samostatné povolání. Do školy byly přijímány desetileté dívky po složení přijímací zkoušky. Na lyceum mohly také přestoupit žákyně ze 3. třídy měšťanské školy, jestliže složily přijímací zkoušku. Bylo také možné absolvovat tříleté lyceum a pokračovat na dívčí měšťanské škole, jejíž osnovy se shodovaly s osnovami 4. až 6. třídy lycea. Studium na lyceu bylo zakončeno maturitou, pro niž byl vydán předpis v říjnu 1901. Podle nového zkušebního řádu z března 1908 se mohly maturantky lycea přihlásit k mimořádnému studiu na filozofické fakultě nebo po složení doplňovacích zkoušek z latiny ke studiu na farmacii. Absolventky lycea mohly také po složení doplňovacích zkoušek vyučovat některé předměty na obecných i měšťanských školách. Již po ukončení čtvrtého ročníku mohly odcházet do zaměstnání (do praxe poštovní, telegrafní a telefonní). Stát však lycea nezřizoval, státní podpora zůstávala nanejvýš u subvencí poskytovaných zřizovatelům, jimiž byly především spolky a obce. Další vývoj lyceí byl ovlivněn rychlým politickým vývojem v prvním desetiletí 20. století, který přinesl po šedesáti letech významnou středoškolskou reformu.²⁶

1.4 Snaha o české gymnázium ve Vyškově

Počátky existence vyškovského gymnázia spadají dle historiků do poloviny 19. století a jsou těsně spjaty s úsilím příslušníků novodobého českého národa prosadit se v obecních samosprávách. Významná úloha je v tomto politickém zápase připisována českým živnostníkům, kteří vyvíjeli aktivitu nejprve na půdě existujících českých měšťanských stran - staročeské a později mladočeské. Vznikající živnostenské stavovské korporace měly v průběhu posledních dvou desetiletí minulého století své příznivce na české politické scéně, což zvyšovalo šance na získání rozhodujících pozic zejména na úrovni měst, které spravovali většinou německy mluvící zastupitelé. Podobně na tom byl Vyškov, ve kterém předcházela stavovskému a politickému myšlení aktivní spolková kulturní

²⁶ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 53-54.

činnost, v níž se formovalo české národní uvědomění.²⁷ Již od roku 1864 zde působil čtenářsko-pěvecký spolek Haná, v roce 1874 vznikl ženský spolek Vlasta a významnou roli zde měl Sokol, který zahájil ve Vyškově svoji činnost roku 1870. Členové těchto spolků byly spjaty s politikou moravské Národní strany, ale také s živnostenskými stavovskými organizacemi, jakými byla od roku 1885 čtyři živnostenská společenstva semknutá v roce 1893 v Klub českých živnostníků.²⁸

Politické zápasy této doby zasáhly rovněž oblast školství. Zájmem staročeského a později i svobodomyslného křídla české politiky byla mimo jiné výchova mládeže v „českém duchu“, a tak nastává snaha o vybudování českého školství v místech, kde se dosud nacházely buď jen školy jazykově německé, anebo utrakvistické (tj. dvojjazyčné). Ve Vyškově existovala od školního roku 1868/69 škola utrakvistická, která byla spojena s německou školou měšťanskou. Prvním zdejším úspěchem české politiky na poli školství bylo v roce 1883 rozdělení této utrakvistické školy na českou a německou při zachování německé „měšťanky“. V roce 1884 se podařilo zřídit také českou chlapeckou měšťanskou školu, která, ačkoliv měla více žáků než škola německá, byla v roce 1886 zrušena.²⁹

Od počátku 90. let se začalo ve Vyškově budovat české školství svépomocí. Nebylo to ovšem možné bez mecenášů, z nichž nejvýznamnějším byla První kontribučenská spořitelna, jež na památku svého 25letého trvání postavila roku 1895 budovu pro dívčí měšťanskou školu sester dominikánek, čímž se částečně zabránilo výchově českých dívek v různých německých klášterech, jak bylo na Moravě odedávna zvykem. Kromě toho měl Vyškov již od roku 1888 i českou rolnickou školu, která měla význam více pro okolí než město, neboť většina žáků byla z venkova. Ambice zainteresovaných byly však vyšší - stál před nimi cíl zřídit ve Vyškově českou střední školu. Nutno za tím však vidět i důvody politické. S příchodem českých profesorů měla být posílena voličská základna, která by na vyškovské radnici umožnila získat většinu ve 2. volebním sboru.³⁰

²⁷ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 11.

²⁸ MACKŮ, A. Vyškovské gymnasium 1899-1924. *Jubilejní výroční zpráva státního gymnasia ve Vyškově 1899-1924*, s. 7.

²⁹ MACKŮ, A. Vyškovské gymnasium 1899-1924. *Jubilejní výroční zpráva státního gymnasia ve Vyškově 1899-1924*, s. 9.

³⁰ MACKŮ, A. Vyškovské gymnasium 1899-1924. *Jubilejní výroční zpráva státního gymnasia ve*

Německá menšina ve Vyškově, opírající se o německé ostrůvky v okolí města a o renegáty z řad Čechů, se totiž snažila ze všech sil udržet si své politické postavení. Snažila se posílit německou většinu na radnici jmenováním čestných občanů, kteří měli právo volit do městských orgánů. To vyvolalo odpor, který vyvrcholil 26. února 1898 rozsáhlými demonstracemi českého obyvatelstva po zprávě, že městská rada chce obnovit čestné občanství čtyřiceti Němců.³¹

„Vyškovská maloburžoazie usilovala, kromě jiných opatření, upevnit své postavení zřizováním českých škol. V roce 1886 ztroskotal její pokus otevřít českou měšťanskou školu, a proto v roce 1897 byl podniknut pokus o zřízení českého gymnázia klasického typu. V roce 1897 byla založena Matice gymnasijní, která navázala jednání s olomouckým arcibiskupem dr. Theodorem Kohnem. Ten přislíbil zapůjčit část arcibiskupského zámku pro potřebu nového gymnázia. Hůře dopadlo jednání výboru Matice ve Vídni. Ministr vyučování a kultury odmítl povolit ve Vyškově zřízení státního gymnázia, a proto bylo rozhodnuto, že bude zřízen soukromý ústav.“³²

Jiný a poněkud hlubší, detailnější pohled na zákulisí vzniku vyškovského gymnázia nám přibližuje Radek Mikulka v Almanachu ke 100. výročí založení gymnázia, vycházejíc především z příspěvku k dějinám ústavu *Vyškovské gymnasium 1899-1924*, tak jak jej zpracoval v Jubilejní výroční zprávě (k 25. výročí založení školy) Arnošt Macků.

„O vznik gymnázia se zasazovalo především vyškovské Společenstvo živností svobodných a koncesovaných. Jeho starosta Karel Albrecht tento cíl poprvé veřejně formuloval na valné hromadě společenstva konané 18.10.1896. Na masově navštíveném táboru lidu U dvou lip v Křečkovících o rok později promluvil o významu gymnázia jiný svobodomyšlný politik, MUDr. Jan Venhuda, který se stal prvním předsedou Matice gymnasijní, jejíž ustavující schůze se konala 8.12.1897. Jako čestný host se jí účastnil bývalý ředitel opavského matičního gymnázia a významný moravský historik Vincenc Prasek. Místopředsedou byl zvolen říšský poslanec a starosta Hoštic Konrád Martinek, jednatelem JUDr. Václav Skřivánek, pokladníkem Arnold Janda a zapisovatelem

Vyškově 1899-1924, s. 9-10.

³¹ DRMOLA, A. Z historie vyškovského gymnázia. In *Gymnázium Vyškov 1899-1989. Sborník k 90. výročí založení gymnázia ve Vyškově*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1989, s. 8.

³² Tamtéž.

Leopold Rozsypal. Za jednoho z prvních členů Matice se přihlásilo již zmíněné Společenstvo živností svobodných a koncesovaných s příspěvkem 100 zlatých. Úkol Matice byl jasný-propagovat vznik gymnázia a shromažďovat finanční prostředky na jeho chod. Podle záměru iniciátorů mělo ovšem gymnázium být již od samého počátku státní školou. Tento plán však ztroskotal na místodržitelství v Brně, které se opíralo o názor, že národnostní spory na vyškovské radnici nejsou zárukou finančního vydržování ústavu. Nepomohla ani lobby českých poslanců na říšské radě v čele s JUDr. Otakarem baronem Pražákem, ani ochota olomouckého arcibiskupa dr. Theodora Kohna bezplatně propůjčit Matici druhé patro vyškovského zámku. Když nepomohla ani matiční deputace na vídeňské ministerstvo kultu a vyučování, bylo rozhodnuto o krajní možnosti – zřídit vyškovské gymnázium jako soukromé. Ústřední matice školská v Praze souhlasila a dohoda zněla tak, že Matice gymnasijní ve Vyškově poskytuje prostory, pomůcky, platy profesorům a úhradu vytápění, Ústřední matice školská má právo jmenovat ředitele a pedagogy a bude mít dozor nad otázkami pedagogickými a didaktickými. Dne 15.10.1899 vídeňské ministerstvo kultu a vyučování definitivně povolilo zřízení gymnázia. Zahájení školního roku 1899/1900 tak už nic nemělo bránit.³³

Slavnostní otevření soukromého českého gymnázia se konalo ve dnech **26. - 27. srpna 1899**. V témže roce byla zlomena i německá nadvláda ve Vyškově a náměstkem starosty byl zvolen Čech Jan Strnad.³⁴ Záhy se však ukázalo, že zvyšujícímu se počtu studentů nebudou stačit dosavadní prostory v arcibiskupském zámku a ve Staré škole (rohová budova, která stála naproti Besedního domu - později přeměněna na notářství), takže se Matice rozhodla nechat postavit vlastní gymnasijní budovu. Po poměrně zdlouhavých jednáních byla nakonec jako ideální místo vybrána parcela na Újezdě. Konečný rozpočet činil 335 069 Kč, z toho 150 000 Kč uhradily společně První kontribučenská spořitelna a Městská spořitelna. Na financování stavby se podílelo i město Vyškov. Značná finanční částka byla vybrána mezi občany. Provedení stavby bylo zadáno architektu a staviteli z Olomouce Václavu Wittnerovi. Z dnešního

³³ MACKŮ, A. Vyškovské gymnasium 1899-1924. Jubilejní výroční zpráva státního gymnasia ve Vyškově 1899-1924, s. 11-13. In MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 11-12.

³⁴ DRMOLA, A. Z historie vyškovského gymnázia. In *Gymnázium Vyškov 1899-1989. Sborník k 90. výročí založení gymnázia ve Vyškově*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1989, s. 8.

hlediska je rozhodně pozoruhodný termín dokončení celé stavby. Stavební práce byly zahájeny 30. července 1901 a kompletně ukončeny 15. července 1902. Horší bylo pořídit úplné vnitřní vybavení velké budovy, což se definitivně podařilo teprve roku 1907 dobudováním studentské čítárny. O rok později tak již mohl moravský místodržitel baron Karl Heinold při návštěvě Vyškova prohlásit, že „takového gymnasia dosud neviděl.“³⁵

Pokud jde o urbanistické začlenění budovy vyškovského gymnázia do městské zástavby, zmiňuje Mikulka, že tato zajímavá a originální stavba, nesoucí prvky secese, vznikla naproti Živnodomu v západním směru, již vně hradeb, které však už v té době byly zbořeny. Zpočátku byla škola financovaná Gymnasiální maticí, do níž přispěli zdejší významní měšťané, především podnikatelé a živnostníci. V sousedství gymnázia stála dívčí škola sester dominikánek (dnes budovu užívá Střední škola zdravotnická a zemědělsko-ekonomická), o jejíž vznik se zasloužili pozdější olomoucký arcibiskup Antonín Cyril Stojan a vyškovský advokát a politik Ctibor Helcelet.³⁶

Prvním ředitelem ústavu byl jmenován František Teplý, profesor státního gymnázia v Olomouci, který se vzdal svého místa ve státním ústavě. „Skutečným učitelem“³⁷ byl jmenován Florian Horut (D, Z, Tv), výpomocným katechetou první kaplan ve Vyškově P. Alois Ležák. Dalším z členů prvního pedagogického sboru byl suplující učitel Josef Novák (P, M, F). Ústav byl umístěn v arcibiskupském zámku, kde byly upraveny jako učebny dvě místnosti. Vedle nich byla zřízena ředitelna a sborovna, v níž byly současně umístěny sbírky učebních pomůcek. V zámecké kapli se konaly exhorty pro žactvo ústavu. Aby bylo skutečně vše připraveno k zahájení školního roku, bylo nutno opatřit pomůcky a nábytek a zajistit tělocvičnu (tu bezplatně poskytli vyškovští sokolové). Při přijímacích zkouškách ve dnech 15. a 16. září 1899 bylo přijato 121 žáků ze 140 uchazečů o studium.³⁸

Počátkem července 1907 se konaly první maturitní zkoušky v dějinách ústavu. Z 36 studentů 8 složilo zkoušku s vyznamenáním, 18 bez vyznamenání,

³⁵ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 12.

³⁶ MIKULKA, R. Vyškov. Praha-Litomyšl: Paseka, 2009, s. 39-40. ISBN 978-80-7185-978-9.

³⁷ Učitelé byly zařazeni v kategorii suplující učitel, provisorní učitel, skutečný učitel.

³⁸ MACKŮ, A. Vyškovské gymnasium 1899-1924. *Jubilejní výroční zpráva státního gymnasia ve Vyškově 1899-1924*, s. 14-15.

8 studentům byl povolen opravný termín po prázdninách a 2 studenti u maturitní zkoušky neuspěli vůbec.³⁹

Po celou dobu nadále přetrvávaly snahy o přeměnu vyškovského gymnázia ze soukromého na státní. Vzhledem k tomu, že ve školním roce 1906/1907 měla škola již všech 8 ročníků a hovořilo se o ní jako o „prosperujícím ústavu“, podala v březnu 1907 Matice gymnasiijní spolu s vyškovskou obecní radou za podpory Ústřední matice školské v Praze na vídeňskou vládu žádost o zestátnění. Jednání se vlekla až do roku 1909. O zdárný výsledek se pomohli zasadit i čeští poslanci říšské rady a také Karel Prášek a dr. František Fiedler, čeští ministři ve vládě Maxe Wladimíra Becka. Dne 28. ledna 1910 rakouský císař přece jen schválil převzetí vyškovského gymnázia do státní správy se zpětnou platností od 1. září 1909. Znamenalo to, že profesori se stali státními zaměstnanci. Matice bezplatně převedla na stát zařízení a učební pomůcky a obec dala státu k dispozici budovu, ovšem s tím, že je povinna ze svých prostředků hradit hospodářský provoz školy (otop, vodu, osvětlení atd.).⁴⁰

Rakousko-uherské školství neposkytovalo příliš prostoru studentským akcím, tím méně, pokud měly charakter recese. Přesto sahá historie tradičních vyškovských Majálesů do roku 1913. Tradice pokračovala i po vzniku Československa, po roce 1927 se však vytratila.⁴¹

Od roku 1908 mohly na gymnáziu studovat i dívky. Jejich postavení na škole bylo jiné než postavení hochů. Dívky byly klasifikovány nikoliv průběžně, ale vždy jen před pololetím a koncem roku. Nesměly se stýkat se svými spolužáky a do každé hodiny je vodil profesor. Teprve po převratu v roce 1918 došlo ke změně a žákyně ústavu měly stejné studijní podmínky jako hoši.⁴²

Po zestátnění gymnázia v roce 1910 se Matice gymnazijní rozešla. Rostl počet žáků školy a rozšiřovaly se školní sbírky.⁴³

Již od počátků existence vyškovského gymnázia se počítalo s tím, že ne

³⁹ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 12.

⁴⁰ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 12-13.

⁴¹ FIŠER, F. Dějiny ústavu od převratu. In. 26. *výroční zpráva státního reálného gymnasia ve Vyškově za šk. rok 1927-28*, s. 5-18.

⁴² DRMOLA, A. Z historie vyškovského gymnázia. In *Gymnázium Vyškov 1899-1989. Sborník k 90. výročí založení gymnázia ve Vyškově*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1989, s. 8.

⁴³ Tamtéž.

všichni studenti mají natolik silné sociální zázemí, aby si mohli dovolit platit učebnice, školné, stravu nebo ubytování. Škola samotná se jím snažila pomoci bezplatným zapůjčením učebnic. Finanční podpory nebo různých úlev, například právě v placení za stravu či ubytování, se jim dostávalo od jednotlivých dobrodinců. Mezi těmi prvními byli například známý advokát JUDr. Ctibor Helcelet, nájemce zdejšího pivovaru Arnold Janda, sám gymnaziální ředitel František Teplý a další. Od roku 1899 působil za tímto účelem také Spolek pro podporu chudých studujících českého gymnasia ve Vyškově. Ještě před 1. světovou válkou vznikly 3 nadace - Nadace arcibiskupa dra Theodora Kohna, Nadace Boženy Batkové a Nadace Františka Dudíka. Zatímco první z nich byla určena k podpoře studentů narozených ve Vyškově a pocházejících z vyškovského děkanátu, dvě další byly nejprve určeny studentům z příbuzenstva zakladatele a teprve později rozšířeny i na rodáky z Vyškova, respektive z vyškovského politického okresu.⁴⁴

Po vypuknutí I. světové války došlo 9. listopadu 1914 k zabrání gymnaziální budovy pro vojenské účely. V místnostech školy byl umístěn vojenský lazaret. Do 22. listopadu 1918 probíhala výuka gymnazistů v budovách ostatních vyškovských škol. Žáci z vyšších ročníků byli povoláni do armády. K vojenským útvarům odešli i někteří profesori. Čtyři profesori a 25 žáků nebo abiturientů ústavu padlo na různých bojištích první světové války.⁴⁵

⁴⁴ Výroční zprávy gymnasia ve Vyškově 1899-1948. In MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 24.

⁴⁵ Tamtéž.

2 1. SVĚTOVÁ VÁLKA A JEJÍ DOPAD NA STŘEDOŠKOLSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ V RAKOUSKO-UHERSKÉ MONARCHII

Úvod

První světová válka byl globální válečný konflikt probíhající od roku 1914 do roku 1918, který zasáhl Evropu, Afriku a Asii a probíhal také ve světových oceánech. Bezprostřední záminkou k válce se stal úspěšný atentát na arcivévodu a následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Rakousko-Uhersko odvetou vyhlásilo válku Srbsku, čímž vyvolalo řetězovou reakci vedoucí ke světové válce. Během jednoho měsíce se Evropa ocitla ve válečném konfliktu. Válka propukla mezi dvěma koalicemi: Mocnostmi Dohody a Ústředními mocnostmi. Mocnostmi Dohody při vypuknutí války byly Spojené království, Francie a carské Rusko. K Dohodě se připojily další státy, v roce 1915 Itálie a v roce 1917 USA. Ústředními mocnostmi byly v roce 1914 Německo a Rakousko-Uhersko. K ústředním mocnostem se také přidala Osmanská říše a v roce 1915 Bulharsko. Na konci války zůstaly neutrálními pouze Španělsko, Švýcarsko, Nizozemsko a státy Skandinávie. Boje první světové války proběhly na několika frontách v Evropě. Na západní frontě boje probíhaly v zákopech (zákopová válka). Přes 60 milionů vojáků bylo od roku 1914 do roku 1918 mobilizováno. Válka skončila vítězstvím Dohody a kapitulací poražených Ústředních mocností.⁴⁶

Do bojů na frontách byli odveleni mnozí učitelé i studenti. Válečná maturita, kterou ve své slavné válečné próze „Na západní frontě klid“ zmiňuje Erich Maria Remarque, se žel stala nedosažitelnou pro mnoho mladých lidí, kteří odešli do války bojovat přímo ze školních lavic.

Světová válka dolehla těžce také na celé školství tehdejšího Rakousko-Uherska. Hned na počátku války byl v národním školství zredukován počet tříd. Více než třetina jich byla zrušena, některé školy byly v zimě i po několik měsíců zavřeny, učitelé se v nich velice často měnili a byl jich nedostatek, na mnohých školách vyučovali učitelé neaprobovaní a kromě toho byli učitelé velmi často zaměstnáváni mimo školu.

⁴⁶ *První světová válka*. Wikipedie Otevřená encyklopedie [online]. c2001, [cit. 2011-2-6]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/První_světová_válka.

„Ve školách byly zaváděny za války nové čítanky s naprosto rakouským duchem, byl zákaz zpívati národní a vlastenecké písně, spolky rozpuštěny a běda tomu, kdo by nějak hovořil sympaticky o Rusku, Srbsku, Francii atd. Přezevšecko přece jen lidé i učitelé dosti si řekli, ale museli dáti pozor, aby je někdo neudal. Mnohý odvážlivec se opovážil udělati vtip u lesa s ozvěnou: "Jak je ti Rakousko?". Ozvěna mu odpověděla: Ouzko.“⁴⁷

Školy všech typů sloužily za války především jako lazarety, vojenská skladiště, ubikace a v neposlední řadě jako dílny pro výrobu (zvláště šití) vojenských oděvů a prádla. Dokladem toho je i zmínka o šití prádla pro raněné vojíny ve slavnostním sále vídeňské univerzity.⁴⁸

2.1 Dopad první světové války na střední školství v Rakousko-Uhersku

Obdobná situace byla i ve středním školství. Mnohé školní budovy, zvláště ty nejlepší byly zabírány pro potřebu armády. Výuka probíhala v několika směnách (buď 3 dny dopoledne, pak 3 dny odpoledne, nebo bylo střídání prováděno ob týden), zkracováním vyučovacích hodin na 40-45 minut a také redukcí počtu hodin. Začátek školního roku byl opožděn a byl krácen též uhelnými prázdninami. Rušila se výuka nepovinných předmětů, řada žactva nejvyšších tříd i profesorů odešla na vojnu. Vyučující byli nuceni k upisování válečných půjček.⁴⁹

K tomuto tématu lze najít velice zajímavé informace v kronikách různých obcí. Zaujala nás poděšínská kronika z období 1. světové války, ve které se doslova uvádí: „Světová válka stála mnoho peněz a proto se vypisovaly válečné půjčky. Celkem jich bylo osm. Naši lidé neradi upisovali, protože věděli, že se tím válka prodlužuje a podporuje své utiskovatele. Agitovalo se všemi prostředky. Vojín musel upsati, aby dostal dovolenou. Samostatný hospodář musel též upsati, když měl býti zproštěn. Na vsích měli těžkou úlohu většinou učitelé, kteří měli válečné půjčky sbírat. Při špatném výsledku úřady viděly malou loajalitu.“⁵⁰

⁴⁷ *Kronika z 1. světové války*. Obec Poděšín [online]. c1996, [cit. 2011-2-6]. Dostupné z: <http://archiv.podesin.cz/cs/obec/historie/obdobi-1-svetove-valky/#c6>.

⁴⁸ *Světová válka 1914-15 slovem i obrazem. Díl I*. Praha-Karlín: Nakladatelství Emil Šolc, 1915, s. 211.

⁴⁹ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 68-69. ISBN 80-210-0458-4.

⁵⁰ *Kronika z 1. světové války*. Obec Poděšín [online]. c1996, [cit. 2011-2-6]. Dostupné z: <http://archiv.podesin.cz/cs/obec/historie/obdobi-1-svetove-valky/#c12>.

Naproti tomu v kronice obce Křetín lze najít ve výstřižku z denních zpráv Lidových novin o době války jiné informace: „Škola či píšárna? Přijde-li člověk dnes na venkově ke správci školy, je na rozpacích, nezmýlil-li se snad a nezabloudil do píšárny obchodní. Na stole kupí se hromady úředních spisů, akta komisí chlebové, uhelné, bramborové, tiskopisy pro válečné půjčky, a muž, se kterým hovoříte, jest učitelem už jen jaksi na místě posledním. Školní úřady už skoro nejsou ani s ním ve styku, ledaže jsou zvědavý, zda nezůstal v knihovně některý cejchovaný (policií) nemrava: Havlíček, Jirásek, Machar, nebo že nařizují uzavření školy. Takové jsou dnešní poměry na školách." Obrázek tento je pravdivý, i když nevystihuje zbědovaného stavu učitelstva i školy za války dokonale. Byli jsme mnohem bídňější. Válka zasáhla neblaze do poměrů všech stavů, do žádného však tak hrozně jako do našeho, učitelského. Stoupala dražota den ode dne úžasně až do výše závratné, stát i země svým gážistům vydatně přispěly ku pomoci, jenom učitelstvo odbýváno bídňými almužnami.“⁵¹

Středoškolské učitele válka poznamenala i jinak. Nejenom že museli masově odvádět 1 % svých příjmů Červenému kříži, ale též spolu se žáky organizovat dobročinné akce, prodávat kokardy (stužky v národních barvách), odznaky, knihy, pohlednice, obrazy. Žáci museli sbírat pro vojsko peníze, kromě toho knihy, noviny, vánoční dárky, žákyně pletly nátepníčky, rukavice, ponožky, šily prádlo, všichni společně sbírali kovy, vlnu, kaučuk, jahodové a ostružinové listí, travná semena, lodyhy kopřiv atd. Od školy tak bylo požadováno, aby přispívala k rakouskému válečnému úsilí. Zvláště složitá situace se vytvářela v českém školství, které bylo nejvíc postiženo novým nástupem velkoněmeckého nacionalismu. Protičeský tlak se vystupňoval zvláště po neúspěšném odražení ruského náporu na jaře roku 1915. Rostoucí perzekuce českého hnutí byla spjata s vlnou zatýkání politických, hospodářských a veřejných činitelů. To vše mělo vytvořit atmosféru strachu a poslušnosti.⁵²

Podmínkou zdravé výchovy mládeže byla v tomto období neustále zdůrazňována vlastenecká výchova v duchu rakouském. Proto nařídily úřady

⁵¹ KULDA, F. *Válečné vzpomínky na světovou válku 1914-1919. Historie obce. Obec Křetín* [online]. c2009, [cit. 2011-2-12]. Dostupné z: <http://kretin.eu/?MI=10&AR=830>.

⁵² VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 68-69. ISBN 80-210-0458-4.

revizi žákovských knihoven, podle níž musela být podrobena důkladné prohlídce všechna díla a z nich vyřazena ta, která by byla rakouským záměrům nepřátelská. Tak byly vyloučeny ze žákovských knihoven mnohé spisy našich předních spisovatelů, zvláště pak spisy Jiráskovy. Byla rovněž provedena revize povinné domácí i školní četby. Při výuce bylo zdůrazňováno čtení z ukázek válečného a vojenského charakteru cíleně zaměřené k přípravě odrostlejších studentů pro činnou vojenskou službu. Také písemné práce s tématy patriotickými a dynastickými byly zaměřovány v tomto duchu. Tělocvik se stával stále více vojenskou přípravou s výcvikem taktickým a pochodovým. Byla zavedena vojenská kázeň, mládež byla organizována v družiny a čety, tzv. junobrany. Zásady této vojenské přípravy stanovil ministerský výnos ze dne 2. 6. 1915, po němž v tomto duchu následovala řada výnosů dalších, včetně nařízení, podle něhož se stala němčina řečí armádní. Výcvik byl kromě učitelů tělocviku svěřen profesorům-důstojníkům a důstojníkům (instruktorům) jmenovaných vojenským velitelstvím. Součástí takto usměrňované školy byla i sílící perzekuce vyučujících a studentů. Dokladem tohoto postihu bylo označení gymnázia v Kyjově za středisko velezrádných rejdů a následně jeho uzavření.⁵³

Konec války, rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československé republiky znamenal pro české školství nesmírně mnoho. Končil dlouhodobý zápas proti diskriminaci národního školství, který byl neoddělitelně spojený (jak v českých zemích, tak především na Slovensku) přímo s bojem o národní existenci. Další kvantitativní rozvoj českých škol a překonání diskriminace ve srovnání se školami německými však bylo to nejsnazší, co nový stát čekalo. Mnohem naléhavějším se stal požadavek nových českých osnov, které byly doposud vytvářeny jen úpravou osnov německých. Teprve tak mohla být úspěšně ukončena cesta zahájená v Rakousku prosazením češtiny jako povinného předmětu a poté jako jazyka vyučovacího. Nedořešena zůstala otázka vlivu církve na školství. Ten zůstal stále značný. Také dívčí školství udělalo první nesmělé krůčky ke zrovnoprávnění dívek i ve středoškolském vzdělání. Středoškolské vzdělávání však doprovázely živé a často protichůdné požadavky jednotné střední školy na jedné straně, diferenciací na straně druhé a konečně nikdy neuzavřená diskuse o obsahu moderního vzdělání. Dále zůstala

⁵³ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 69. ISBN 80-210-0458-4.

nevyřešena otázka vysokoškolského vzdělání učitelů. To vše, a řada problémů dalších, zůstalo na konci války jako rakouské dědictví, které do svého vínku převzal nový český stát.⁵⁴

2.2 Město Vyškov a 1. světová válka

Po smrti následníka habsburského trůnu Františka Ferdinanda d'Este roku 1914 se sešlo vyškovské zastupitelstvo na mimořádné schůzi, kde starosta MUDr. Jan Venhuda pronesl soustrastný projev. Do nadcházejícího válečného konfliktu bylo mobilizováno přes 500 mužů z Vyškova. Válečný stav přinesl značné zásobovací potíže. Kontrola spotřeby a pravidelné válečné dodávky směřující bojující armádě na frontu si vyžádaly celou řadu zákazů a nařízení, svazujících běžný život občanů. Zanikal volný prodej, byl zaveden lístkový systém. Zatímco venkov sužovaly spíše rekvizice potravinových přebytků, město muselo uspokojovat poptávku válečného průmyslu po kovech formou různých sbírek kovových předmětů a později tolik nepopulárními rekvizicemi zvonů. Tak přišel Vyškov o zvony Václav a Jan o celkové hmotnosti necelých šest tun a koncem roku 1917 byly dokonce zrekvírovány varhanové píšťaly.⁵⁵

Již v roce 1914 vyhověl Vyškov žádosti c. k. okresního hejtmanství a navýšil kapacitu nového nemocničního zařízení, umístěného do několika učeben zdejšího gymnázia. Vzdělávací ústav musel být celý přestěhován do budovy měšťanských škol a objekt gymnázia se stal vojenskou rekonvalescentní nemocnicí. Ranění vojáci byli častými nositeli nakažlivých chorob. V posledních válečných dnech se ve Vyškově objevila nesmírně nebezpečná epidemie španělské chřipky.⁵⁶

Pokud jde o ztráty na životech občanů Vyškova, kteří jako příslušníci rakousko-uherské armády ve válečném konfliktu 1. světové války bojovali, historikové uvádějí 97 padlých a zemřelých. Počet vyškovských legionářů není zatím definitivně stanoven - zdá se, že to bylo kolem 70 mužů.⁵⁷

Válečná léta však nepřinesla tragické okamžiky spojené pouze s válkou jako

⁵⁴ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 69-70. ISBN 80-210-0458-4.

⁵⁵ MIKULKA, R. *Vyškov*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2009, s. 21. ISBN 978-80-7185-978-9.

⁵⁶ Tamtéž, s. 22.

⁵⁷ Tamtéž, s. 23.

takovou. Ničivý požár, který vznikl v pondělí 21. května 1917 následkem neopatrnosti obyvatelky Meixnerova domu na Velkém náměstí při škváření sádla, poničil na náměstí a v přilehlých částech 57 domů, připravil o střechu nad hlavou 590 osob a vyžádal si pět obětí na životech. Vážně poškodil radnici, pivovar i značnou část zámku. Teprve po této smutné zkušenosti uvolnil obecní výbor zvýšené subvence na lepší vybavení místního hasičského sboru.⁵⁸

2.3 Problémy vyškovského gymnázia za 1. světové války

Rozkvět slibně se rozvíjející vzdělávací instituce zkomplikovala 1. světová válka. Jak již bylo uváděno, gymnázium se muselo vystěhovat ze své budovy, která se počínaje 9. listopadem 1914 stala vojenskou rekonvalescentní nemocnicí Červeného kříže. Tento stav trval až do 22. prosince 1918. „Válečný azyl“ poskytla gymnáziu budova vyškovské měšťanské školy, přesto se neubránílo všem strastem rakousko-uherského válečného školství. Škola zápasila s nedostatkem otopu v krušných zimních měsících, trápila ji fluktuace a posléze i nedostatek profesorů z důvodů vojenských povinností či lékařských prohlídek a z toho plynoucí přetíženost ostatních kolegů. Život pedagogů i studentů byl neustále sledován a cenzurován, což se dotýkalo i výběru literatury vhodné ke školní četbě.⁵⁹

Ze soupisu povinné četby pro žáky gymnázia musela být přeřazena do oddílu libri prohibiti (zakázané knihy) jména spisovatelů a dramatiků nejen českých, ale také těch, kteří byli hojně do češtiny překládáni a pocházeli ze zemí, které vedly válku proti Rakousku. Odstraněny z dosahu žáků byly také všechny spisy o bývalém českém státě, husitské reformaci a době pobělohorské a zpěvníky vlasteneckých a národních písní, které byly proti Rakousku. Místo toho byly do školy navezeny propagandistické knihy o habsburské dynastii, oslavující válku a spojence Rakouska.

Za války nebyly žádné svobody. Vláda hledala jakoukoliv záminku, podle které by mohla vytyšit, že se chystá v Čechách revoluce nebo politický převrat. Nebylo jisté, jak konflikt dopadne a pokud mohlo být něco důležitější než boje

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 13.

na frontě, bylo to přání, aby soustátí drželo pohromadě. Ve Vyškově a okolí byl tlak o to větší, že se tu nacházela dříve tak silná německá menšina, která pocítila příležitost chopit se moci a nebála se žádných nekalých praktik. Každé slovo slyšelo vždy několik nepovolaných uší a na každém kroku byla cítit nejistota. Pod zvláštní ostrahou udavačů byli lidé, kteří často vystupovali na veřejnosti a mezi nimi i učitelé.⁶⁰

Z gymnázia byli do bojů za vlast povoláni zaměstnanci školy: profesor Josef Horák, který byl následně přidělen jako poručík pevninského dělostřelectva, suplující učitel Bohumír Bosek jako záložník ve Vysokém Mýtě, školník Jan Rauš dohlízející na nádraží v Lulči a výpomocný sluha Josef Janhuba, který bojoval na východní frontě. Profesor Josef Horák se vrátil do civilní služby v srpnu téhož roku. Ti, kteří nebyli povoláni do služby, byli o prázdninách povoláni do školy, aby pomáhali ve správě státních i civilních úřadů. Profesori pomáhali přerozdělovat zásoby, aby bylo zajištěno dostatek potravin pro následující válečné měsíce. Žáci, kteří nebyli zaměstnáni během žní na hospodářských usedlostech rodičů, pomáhali především na vlakovém nádraží usměrňovat neobvykle silný provoz, překládat zásoby do vlaků s vojáky, kteří směřovali na frontu, podávat občerstvení vojákům, po začátku války dohlíželi na příjem raněných.⁶¹

Nedostatek učitelů byl katastrofální. Řada byla povolána do služby a gymnázium za ně nedostalo náhradu, takže se o jejich úvazky museli podělit zbývající učitelé. Jakmile se bojovalo již po celé Evropě, začali se někteří učitelé vracet a jiní byli verbováni do války. V důsledku toho se rozvrhy na gymnáziu neustále měnily a vyučující se ustavičně střídali. Situace došla tak daleko, že jeden učitel vyučoval i třicet hodin týdně.

Od roku 1914 byl na gymnáziu nově zaveden předmět vojenský tělocvik. Starší žáci očekávali předvolání na frontu, někteří se již vrátili a měli v živé paměti děsivé výjevy a scénáře. V tomto životě se znovu museli najednou přeorientovat na dokončení ročníku a složení zkoušek. Všichni se potýkali s nepravidelností zásobování a s tím spojenou nevědomostí, na jak dlouho jim

⁶⁰ NAVRÁTILOVÁ, Š. *Vznik a rozvoj gymnázia ve Vyškově*. Středoškolská odborná činnost 2007/2008, s. 41.

⁶¹ Tamtéž, s. 42

zásoby musí vydržet. Doba byla zlá a není proto divu, že bylo důležité, aby válečné události co nejméně ovlivňovaly školní život. Gymnázium představovalo pro řadu žáků netušenou jistotu. Ale ani učitelé na tom nebyli lépe než žactvo. Žáci chodili zpravidla pomáhat po škole rodičům nebo na nedaleké vlakové nádraží. Jejich vyučující byli oproti tomu nuceni vstupovat do různých komisí, které měly vypomáhat dosavadním úřadům ve správě státu. I učitelé trpěli hladem, zimou a nedostatkem jiného materiálního zajištění, které se v té době prvotně dodávalo na frontu. Navíc byli doslova mučeni nejistotou, která svírala český národ. Na rozdíl od svých žáků si uvědomovali, že válka rozhodne o jejich dalších životech nejen tím, že skončí, ale také jak skončí.⁶²

V almanachu ke 100. výročí vyškovského gymnázia lze nalézt zvláště díky pečlivému zpracování historických dokumentů a archivních materiálů (včetně Zpráv Muzea Vyškovska) Radka Mikulky mnoho zajímavých informací o tragických osudech a zmařených životech profesorů i studentů, kteří padli na bojištích světové války. Z řad pedagogů zahynuli Karel Rieger, který v letech 1908-1910 na gymnáziu vyučoval němčině a českému jazyku, Cyril Štefan, v letech 1911-1916 profesor českého jazyka, latiny a řečtiny, výpomocný učitel krasopisu a kreslení v letech 1905-1907 Ladislav Koza a výpomocný učitel kreslení Alois Tesáček, jenž působil na vyškovském gymnáziu jen několik měsíců roku 1914. Kromě těchto mužů padlo ve válce také 25 absolventů vyškovského gymnázia, z nichž nejmladší, Alois Mudrych (z poměrně vzdálených Jiříkovic), maturoval teprve v roce 1917. Pět absolventů zemřelo v uniformě československých legií. V řadách Československé brigády ve Francii padl v říjnu 1918 u Terronu Bohumil Jura (Ježkovice - maturitní ročník 1912). U Kokardže v Dobrudži v boji proti Bulharům zahynul v září 1911 důstojník 2. pluku Srbské dobrovolnické divize Josef Varta z Vyškova (maturitní ročník 1911). Další tři padli v letních měsících roku 1918 na Sibiři jako vojáci Československého armádního sboru v Rusku - Josef Skořinský (Rybníček, maturitní ročník 1915) v Barabinsku, Ferdinand Šmela (Hamiltony, 1907) u Tivolžanky a Gustav Tinzl (Vyškov, 1910) u Spasskoje. Tragický byl i případ Karla Giittera (Vyškov, maturita 1910), pětadvacetiletého poručíka c. k. bosenské pracovní jednotky v Petrovaradině, jenž byl svým chorvatským kolegou udán pro

⁶² NAVRÁTILOVÁ, Š. *Vznik a rozvoj gymnázia ve Vyškově*. Středoškolská odborná činnost 2007/2008, s.41-43. Obor 16. Historie.

velezrádné výroky, odsouzen rakousko-uherským vojenským soudem k trestu smrti a v srpnu 1915 zastřelen."⁶³

Jednání se Zemským spolkem Červeného kříže v Brně a brněnskou vojenskou správou o navrácení budovy gymnázia začala ještě před pádem Rakouska Uherska v září 1918, avšak poslední vojenští rekonvalescenti budovu opustili až v prosinci téhož roku. Zanechali ji notně poškozenou a špinavou, navíc se zde na jaře 1919 přemnožily štěnice natolik, že muselo být během dubna přerušeno vyučování. Kromě toho se řešil nedostatek profesorů, neboť z Čech a Moravy jich bylo mnoho jmenováno na Slovensko, kde se tehdy z pochopitelných důvodů vyučujících nedostávalo. Kromě toho se školy musely stále ještě potýkat s nedostatkem otopu, ale i s takovými ryze praktickými problémy, jakým byl nedostatek blanketů vysvědčení.⁶⁴

Dozvuky války dlouho nepříznivě zasahovaly do školního vyučování. Mnozí žáci se vrátili z vojenské služby a vstoupili do vyšších tříd, aby dokončili studia. To výuku komplikovalo. Vyučování bylo nepravidelné, mnohokrát byli učitelé nuceni z různých důvodů žáky poslat domů, např. z důvodů problémů na dráze, epidemie španělské chřipky apod. Těsně po vzniku nového československého státu byli dokonce někteří profesori i studenti nejvyšších tříd pověřeni výpomocí při kolkování bankovek, které zavedlo tehdejší Rašínovo ministerstvo financí jako ochranu proti nekontrolovanému oběhu rakouských platidel v nové republice.⁶⁵

⁶³ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 13.

⁶⁴ FIŠER, F. Dějiny ústavu od převratu, 26. výroční zpráva státního reálného gymnázia ve Vyškově za školní rok 1927-28, s. 8-9. In MIKULKA, R. *Osm kapitol z historie gymnázia*. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 13.

⁶⁵ MACKŮ, A. Vyškovské gymnasium 1899-1924. *Jubilejní výroční zpráva státního gymnasia ve Vyškově 1899-1924*, s. 24-25.

3 ROZPAD RAKOUSKO-UHERSKA A ROZVOJ STŘEDOŠKOLSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ ZA 1. REPUBLIKY

Úvod

Již v průběhu 1. světové války prosazoval český exil v čele s Tomášem Garriguem Masarykem u mocností Dohody osamostatnění českého národa a územní spojení se slovenským národem. Tomu napomáhaly československé legie složené z dobrovolníků, kteří odmítali bojovat za Rakousko-Uhersko a Německo, čímž vytvářeli povědomí o nespokojenosti českého a slovenského národa. Masaryk v polovině roku 1918 dosáhl příslibu uznání nezávislosti od mocností Dohody. V Paříži ustanovil prozatímní československou vládu. Mezitím se politické strany doma dohodly na vytvoření Národního výboru, který měl připravovat převzetí moci.⁶⁶

Dne 28. října 1918 zahájila v Ženevě delegace Národního výboru vedená Karlem Kramářem jednání s představitelem protirakouského zahraničního odboje Edvardem Benešem o vytvoření a podobě samostatného československého státu. Téhož dne kolem 9. hodiny ranní se vydali Antonín Švehla a František Soukup jménem Národního výboru převzít Obilní ústav v Praze, aby zabránili odvozu obilí na frontu. Poté se rozšířila zpráva o uznání podmínek míru Rakousko-Uherskem. Podmínky obsahovaly i uznání autonomie národů Rakousko-Uherska, které si lid vyložil jako uznání nezávislosti. Tato zpráva se stala impulsem k živelným demonstracím, při nichž lid jásal v ulicích a ničil symboly Rakousko-Uherska. Na večer téhož dne vydal Národní výbor první zákon, „*zákon o zřízení samostatného státu československého*“. Tentýž den byli do Národního výboru přibráni 4 slovenští zástupci.⁶⁷

Po vyhlášení samostatnosti Československa se konaly ve městech i v obcích oslavy, slavnostní průvody a bohoslužby. Lid jásal nad nabytou samostatností i nad koncem války. Při těchto oslavách docházelo k ničení státních symbolů Rakouska-Uherska, ale též k ničení věcí, které habsburskou monarchii byť jen připomínaly. 4. listopadu 1918 byla ustanovena zatímní slovenská vláda, která úřadovala ve Skalici. Na Slovensko zároveň vstoupil první oddíl

⁶⁶Vznik Československa. Wikipedie Otevřená encyklopedie [online]. c2001, [cit. 2011-2-12]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vznik_%C4%8Ceskoslovenska.

⁶⁷Tamtéž.

československého vojska. 13. listopadu vyhlásil Národní výbor Prozatímní ústavu, která přenášela moc na Národní shromáždění. Následujícího dne se konala první schůze Národního shromáždění, na níž byl československý stát prohlášen republikou a Tomáš Garrigue Masaryk byl zvolen prezidentem. Byla ustavena vláda v čele s Karlem Kramářem. Národní shromáždění dále vydalo zákon o zrušení šlechtických titulů a řádů a zákon o osmihodinové pracovní době.⁶⁸

Nezávislost Československa byla prohlášena 28. října 1918 československým národním výborem v Praze. Do státu bylo začleněno několik etnických skupin s různými historickými, politickými a ekonomickými tradicemi. Problémem byly samotné hranice státu. S Německem a Rakouskem se větší část průběhu hranic vyřešila na základě historického vývoje. S Maďarskem však žádné historické hranice neexistovaly. Hranice proto určila mírová konference v Paříži na základě Benešových 7 memorand. Některé spory přesto musela řešit nově vzniklá Československá armáda. Dalším problémem nově vzniklého státu byly také výrazné hospodářské a sociální rozdíly mezi historickým územím (Čechy, Morava, Slezsko) a Slovenskem, resp. Podkarpatskou Rusí. Na Slovensko odcházeli čeští lékaři, učitelé a úředníci.⁶⁹

Politika nového státu

Nová ústava z 29. února 1920 nahradila onu provizorní z roku 1918. Československo bylo ustanoveno jako parlamentní demokracie, řízená parlamentem, který se skládal ze Senátu a Poslanecké sněmovny. Členové parlamentu byli voleni na základě všeobecné volby. Parlament měl jak výkonnou, tak zákonodárnou moc. Až později přešla výkonná moc na vládu a prezidenta. Ten byl volen parlamentem na 7 let a jmenován vládou. Ústava umožňovala vládě poměrně velké pravomoci, zejména co se týče lokálních problémů. Podle ústavy bylo Československo unitárním státem. V letech 1918-1928 bylo Československo administrativně rozděleno na 5 samosprávných zemí (zemi Českou, zemi Moravskou, zemi Slezskou, zemi Slovenskou a zemi

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ *První republika*. Wikipedie Otevřená encyklopedie [online]. c2001, [cit. 2011-2-13]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_republika.

Podkarpatoruskou). Centry jednotlivých zemí byla zemská města. Byla to Praha, Brno, Opava, Bratislava a Užhorod. S výjimkou Slovenska a Podkarpatské Rusi tak ostatní země navazovaly na předchozí správní model existující s jistými menšími úpravami již od středověku. V roce 1928 byla země Slezská spojená s Moravskou, aby se oslabil vliv německého obyvatelstva. V letech 1928-1939 se tak ČSR dělila na 4 samosprávné země: zemi Českou, zemi Moravskoslezskou, zemi Slovenskou a zemi Podkarpatoruskou. Lokální problémy si jednotlivé země řešily samy (například soudnictví). Slovensko a Podkarpatská Rus měly příslibu autonomie, které se však v době tzv. první republiky nedočkaly. Požadavkům sudetských Němců byla vláda ochotná ustoupit až v roce 1938.⁷⁰

Obyvatelé se na základě ústavy považovali za příslušníky „československého národa“ a oficiálním jazykem byl jazyk „československý“. Vytvořit pojem československý národ a spojit tak Čechy a Slováky v Čechoslováky bylo nutné zejména pro potřeby zahraniční politiky, jelikož stát měl daleko více obyvatel hlásících se k národnosti německé než bylo Slováků. Ústava zajišťovala menšinám, které však tvořily více jak 20 % populace, naprostou rovnoprávnost (užívání vlastního jazyka ve školách, v úředním jednání...). Tato rovnoprávnost byla však do jisté míry narušována, například tvorbou takových volebního obvodů, kde měli převahu Češi, či přijímáním pouze Čechů a Slováků do některých vojenských útvarů apod. Němci měli i přesto ve státní správě vysoký počet volených zástupců, počet německých základních, středních i vysokých škol či vydavatelství, a tím i knih v německém jazyce, byl široko daleko v Evropě nejvyšší. Národnostní menšiny mohly svobodně zakládat organizace a různé spolky, nicméně jejich požadavky na autonomii byla česká vláda ochotná splnit až pod tlakem v krizovém roce 1938. Vztah státu a občanů se nezakládal na národnostním, ale na občanském principu. Československá vláda byla známa zejména pro svou stabilitu. Základ tvořily politické strany, jejichž vedení se dokázala skoro vždy nějak dohodnout.⁷¹

⁷⁰ *První republika*. Wikipedie Otevřená encyklopedie [online]. c2001, [cit. 2011-2-13]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_republika.

⁷¹ Tamtéž.

3.1 Rozvoj středního školství za 1. republiky

Období po 1. světové válce bylo u nás doprovázeno významným úsilím vytvořit moderní československou střední školu. Na počátku šlo o to překonat diskriminaci školství z období rakousko-uherského panství nejen jeho kvantitativním rozvojem, ale také jeho obsahovým zaměřením. České školy byly v předcházející vývojové etapě české jen svým vyučovacím jazykem, ale jejich obsah, a také mnohdy i jejich duch, byl „rakušácký“. Učební osnovy českých škol byly překladem osnov německých, vliv katolicismu a oslava Habsburského rodu byla základem výchovného působení. Obsah středoškolského vzdělání zůstával stále na Entwurfu z roku 1849. Úpravy z roku 1909 nestačily k obsahové přeměně střední školy odpovídající potřebám rozvíjející se moderní průmyslové společnosti.⁷²

Školský systém ČSR převzal rakouský model, a tak se i československé střední školství⁷³ vyvíjelo na základech zděděných po rakousko-uherské monarchii. Teprve v roce 1948 byl přijetím zákona o jednotné škole tento vývoj přerušen – byla ukončena několik staletí trvající éra dvojkolejného školského systému.⁷⁴

Zřízením samostatné československé republiky byl vytvořen prostor pro další rozvoj našeho školství. Stát podporoval zakládání škol především pro národnosti, které byly až dosud potlačovány. Školy všech stupňů byly postátněny a organizačně sjednoceny na celém území státu. Na středních školách všech typů, českých i německých, studovalo v roce 1918/1919 celkem 68 151 žáků, což představuje (podle sčítání lidu z roku 1921) zhruba 4% z populace 11 - 18letých. Z celkového počtu žáků středních škol studovaly v této době již 2/3 na reálkách a reálných typech gymnázií.⁷⁵

⁷² VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: MU, 1992, s. 86. ISBN 80-210-0458-4.

⁷³ Pojmem „střední škola“ byly všeobecně označovány školy gymnaziálního typu – u nás až do roku 1948, kdy byly podle nového školského zákona zrušeny a tímto názvem byl označen 2. stupeň jednotné základní školy.

⁷⁴ BLACHA, V., VÁVROVÁ, V. *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918 – 1972*. Praha: Ústav školských informací Praha, 1973, s. 1.

⁷⁵ Tamtéž, s. 6.

Střední školství z let 1918/1919 zpřehledňuje následující tabulka:⁷⁶

Školy	Počet žáků na středních školách					
	českých	německých		polské	úhrnem	
		absol. počet	% z úhrnu		absol. počet	v %
Celkem z toho:	43 657	24 057	35,3	437	68 151	100,0
Gymnázia	11 001	7 417	40,3	-	18 418	27,0
Reálná gymnázia	11 555	4 008	25,0	437	16 000	23,5
Vyšší r.g.	-	382	100,0	-	382	0,5
Ref. Reál. Gymnázia	406	1 001	71,1	-	1 407	2,1
Reálky	18 346	9 054	33,0	-	27 400	40,2
Lycea	2 349	2 195	48,3	-	4 544	6,7

Z uvedeného přehledu je zřejmé privilegované postavení Němců ještě i v této době. Dokladem toho je i podíl studentů německých gymnázií na celkovém počtu žáků. Tato gymnázia byla považována za elitní školy. Za první republiky nedošlo ve středním školství k podstatnějším změnám pokud jde o organizaci a obsah studia. V roce 1933 byla provedena tzv. středoškolská reforma, jejímž cílem bylo sjednotit obsah nižšího stupně všech středních škol, ve směru volného přechodu žáků z jednoho typu na druhý. Ve snaze umožnit žákům snazší přestup na střední školu bylo učivo prvních a druhých ročníků na středních školách co nejvíce přizpůsobeno žákům měšťanských škol. Přesto bylo této možnosti využíváno zcela sporadicky neboť každá střední škola si i nadále zachovávala svůj vyhraněný obsah a studium na ní bylo většinou spojeno i s řadou finančních investic. Proto studium na střední škole za první republiky zůstávalo doménou majetnějších vrstev.⁷⁷

Podíváme-li se na českou filmografii z tohoto období, především na známé české filmy režiséra Martina Friče *Cesta do hlubin studákovy duše* a *Škola základ života*, neunikne nám, že právě nákladnost studia a nedostatek

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Tamtéž, s. 7.

finančních prostředků méně majetných studentů byly často důsledkem předčasného ukončení studia.

Velice zajímavou sociální strukturu žáků, potvrzující převahu majetnějšího žactva, uvádějí prostřednictvím statistických údajů z konce školního roku 1921/1922 Blacha a Vávrová ve své publikaci *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918 – 1972*. Na středních školách studovalo v tehdejší době nejvíce dětí průmyslníků, továrníků, podnikatelů, obchodníků, živnostníků, důstojníků, úředníků, pouze 5 936 dětí průmyslových dělníků a 708 dětí zemědělských dělníků, přestože právě tato vrstva patřila k nejpočetnějším. Podrobnější údaje o sociálním složení žáků uvádí následující tabulka.⁷⁸

Tabulka sociálního složení žáků středních škol na konci šk. roku 1921/1922.

Povolání rodičů (zákonných zástupců)	Počet žáků	
	Absolutní počet	v %
Majitel nebo nájemce statku nad 100 ha	514	0,7
Majitel nebo nájemce statku nad 100 ha	5 505	7,1
Průmyslník, továrník, dopravní podnikatel a pod.	2 295	3,0
Obchodník, živnostník, bankovní nebo pojišťovací podnikatel a pod.	16 635	21,6
Soukromník, majitel domů apod.	1 833	2,4
Svobodné povolání a jejich zaměstnanci	2 822	3,7
Profesor, učitel	6 501	8,4
Důstojník, poddůstojník	1 253	1,6
Zemědělský úředník	1 141	1,5
Průmyslový úředník	3 919	5,1
Obchodník, bankovní nebo pojišťovací úředník	2 292	3,0
Veřejný úředník	12 070	15,7
Podúředník, zřízenec ve veřejném úřadě	6 203	8,0
Domkář, zahradník a pod.	3 401	4,4
Zemědělský dělník	708	0,9
Průmyslový dělník	5 936	7,7
Zaměstnanec obchodu nebo živnosti (pomocník, sluha a pod.)	1 329	1,7
Zaměstnanec nebo dělník v dosud neuvedených odvětvích	1 475	1,9
Neudáno	1 249	1,6
Celkem	77 081	100,0

⁷⁸ BLACHA, V., VÁVROVÁ, V. *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918 – 1972*. Praha: Ústav školských informací Praha, 1973, s. 8.

V letech 1918-1937 se podstatně změnila struktura středního školství, ubylo klasických gymnázií a vzrostl počet reálných gymnázií. V roce 1921 byla zrušena lycea, vzhledem k tomu, že dívkám byly po roce 1918 otevřeny všechny střední školy, na kterých byla zavedena koedukace. Podíl dívek stoupl z 19 % v roce 1919/20 na 34,9 % v roce 1937/38. Zajímavé srovnání vývoje počtů žáků ve školách gymnaziálního typu v letech 1918/19 a 1937/38 prezentuje následující tabulka.⁷⁹

Komparace středních škol gymnaziálního typu z let 1918/1919 a 1937/38

Školy	Počet žáků na středních školách			
	1918/19		1937/38	
	Absolutní počet	v %	Absolutní počet	v %
Celkem	68 151	100,0	122 898	100,0
Gymnázia	18 418	27,0	12 832	10,4
Reálná gymnázia	16 000	23,5	77 237	62,9
Vyšší reálná gymnázia	382	0,5	1008	0,8
Reformní reálná gymnázia	1 407	2,1	14 306	11,6
Reálky	27 400	40,2	17 515	14,3
Lycea	4 544	6,7	-	-

V atmosféře dusna vyvolaného rostoucím fašistickým nebezpečím bylo požadováno omezení přístupu žáků do škol. Brzdící tendence vrcholily v době největšího otřesu, v roce Mnichova. Vyhrotila se dvě krajní stanoviska, obě již výrazně zpátečnická: jedno stanovisko elitářské, druhé utilitární. Reformní snahy první skupiny byly dobovým receptem „kriticko-konstruktivní“ výchovy vůdců a „dogmaticko-receptivní“ výchovou pracovitého davu. Pro ilustraci druhého pólu představ nám dobře poslouží stručný záznam projevu Jana Bati na poradě Spolku pedagogických pracovníků školské správy v únoru 1939 ve Zlíně. Bylo v něm zdůrazněno, že *škola nové doby musí být podnikatelská - živitelská, musí umožnit všem schopným lidem dostat se dopředu. Celé školství musí učit*

⁷⁹ Tamtéž, s. 9-10.

mládež, že každý musí žít nejen sebe, ale i jiné. Pro mládež mezi čtrnáctým a sedmnáctým rokem musí být školství organizováno na základě průmyslové a obchodní organizace. Pokračovací školy musí být spojeny se závody a s prací. To je vyšší škola pro řemeslníky, rolníky a dělníky. Musíme přestat mluvit o jednotné pracovní škole. Musíme takovou školu hned zřídit. Podíváme-li se střídavě na úvahy Jana Bati, jsou dokumentem pro druhou skupinu krajních názorů, které znamenaly nastolení utilitarismu ve veškerém školství. Přes zdánlivou rozdílnost obou pólů je při bližším pohledu zřejmé, že ve svých důsledcích měly mnoho společného. Byla to především rezignace na rozvoj všeobecného vzdělání střední školy, která obě stanoviska pokládala pro širší vrstvy národa za nepotřebné, ba dokonce škodlivé.⁸⁰

3.1.1 Vzdělávání dívek

Dívčí střední školství zůstávalo i v počátcích první republiky pouze nerovnoprávným přívěskem středních škol a jeho rozvoj byl prakticky ponechán soukromé a spolkové péči. V poválečném období zesílil tlak na demokratizaci ve vzdělávání obecně a to bylo zřejmě důsledkem toho, že i ve vzdělávání děvčat byla po vzniku Československé republiky přijata alespoň dílčí opatření. S platností již pro první poválečný školní rok byl vydán 19. 11. 1918 výnos Ministerstva školství a národní osvěty (MŠaNO) o přijímání dívek za řádné žákyně středních škol, který stanovil toto:

1. „Dívky zapsané na mužských školách středních ve školním roce 1918/1919 za privatistky, buďte nadále - pokud rodiče jejich si toho přejí - pokládány za žákyně veřejné a budiž s nimi jednáno tak, jak s veřejnými žáky.
2. Dosavadní výnosy, týkající se zkoušení a klasifikování žáků, jakož i výnosy, omezující hospitování v předmětech povinných a nepovinných pozbývají tímto působnosti.”

Tato úprava znamenala významnou změnu pro možnost středoškolského studia dívek. Do té doby mohly dívky na chlapeckých středních školách studovat jen jako privatistky, mohly pouze hospitovat ve výuce bez možnosti aktivního

⁸⁰ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 106-107. ISBN 80-210-0458-4.

zapojení do vyučovacího procesu. Na závěr každého pololetí se musely podrobit zkouškám ze všech předmětů. Provedená změna znamenala plné zrovnoprávnění studia dívek na chlapeckých středních školách.⁸¹

V prvním poválečném období bylo toto zrovnoprávnění současně doprovázeno snahou uchovat samostatné dívčí školství. Ve městech, kde byly dívčí střední školy, byl počet dívek na chlapeckých středních školách omezován. Výnos z 19. srpna 1919 stanovil, že musí být předně naplněny stavy na dívčích středních školách a prokázána možnost dívky na chlapeckých středních školách řádně umístit. Výnos z 8. května 1920 uváděl povinnost dívek přihlásit se ke studiu nejdříve na dívčí střední škole. Jen tehdy, když byla škola zaplněna, mohly se zájemkyně hlásit na chlapecké střední školy. Později však toto stanovisko bylo opuštěno. V roce 1921 bylo již povoleno studium dívek na chlapeckých středních školách bez těchto omezení.⁸²

3.2 „Zlatý věk“ Gymnázia Vyškov

Zmíněný výnos ministerstva školství a národní osvěty z 19. listopadu 1918 se dotkl i vyškovského gymnázia, které se stalo koedukačním. Od tohoto data bylo tudíž umožněno přijímat jako řádné studentky také dívky. Další výnos, ze 14. 6. 1919, stanovil pro gymnázia inovované osnovy zvyšující hodinovou dotaci výuky českého jazyka na úkor latiny. Od kvarty byly omezeny hodiny náboženství (od sexty zrušeny úplně) a naproti tomu se zvýšil počet hodin výuky přírodopisu, zeměpisu a nově zavedené chemie.⁸³

Nová doba zdůrazňovala znalost moderních jazyků, praktických disciplín a matematicko-přírodních věd. Tento požadavek dospěl k tomu, že se ve školním roce 1919/1920 vyškovské obecní zastupitelstvo rozhodlo požádat o přeměnu doposud klasického gymnázia na gymnázium reálné. S touto žádostí se ale neztotožňoval profesorský sbor, což zřejmě vedlo ke zdlouhavému jednání o této přeměně. První dvě žádosti v letech 1919-1921 ministerstvo zamítlo. Úspěšná nebyla ani třetí žádost ze školního roku 1921/1922, kterou

⁸¹ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 199, s. 87. ISBN 80-210-0458-4.

⁸² Tamtéž.

⁸³ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 13.

podepřeli kladným vyjádřením rodiče, profesori a zastupitelstva okolních obcí. Tentokrát byl důvodem odmítnutí nedostatek moderních filologů, ovšem i obava z potíží s umístěním přebytečných klasických filologů. Až teprve čtvrtá žádost v roce 1924 přinesla úspěch. **Od školního roku 1924/1925 tak vyškovské gymnázium přestalo být klasickým a stalo se reálným.** Postupná přeměna byla zahájena zavedením výuky francouzštiny místo řečtiny v tercii. V sextě, septimě a oktávě pak přibyla deskriptivní geometrie.⁸⁴ Další změnou osnov ve školním roce 1927/28 vesměs klesl v jednotlivých předmětech počet vyučovacích hodin, což se týkalo všech středních škol. Záměrem bylo posílit v cílech vyučování kvalitu na úkor kvantity. V praxi se to projevilo úbytkem 4 hodin týdně latiny, 3 hodin francouzštiny, 1 hodiny dějepisu, zeměpisu a deskriptivní geometrie. Pouze němčině byly naopak 3 hodiny přidány.⁸⁵

„Relativně stabilní dvacetileté období tzv. první republiky prospělo i československému školství, uvádí Mikulka⁸⁶. Je logické, pokračuje Mikulka dále, že vzdělávací a výchovné cíle byly vytýčeny v duchu ideálů, na kterých nový stát vznikl, nebo jinak řečeno směřovaly k podpoře oficiální státní ideologie. Organizovaly se slavnosti k významným výročím zakladatelů našeho státu, zejména prezidenta T. G. Masaryka, jehož narozeniny byly poměrně okázalým způsobem každoročně připomínány. Během dvacátých let Masaryk také čtyřikrát krátce navštívil Vyškov (1921, 1924, 1928, 1929). Každá z návštěv znamenala obrovský svátek pro celé město a pochopitelně i pro studenty a pedagogy vyškovských škol. Masarykovy myšlenky bývaly velmi často tématy nejrůznějších písemných prací či zkoušek.“ Jak uvádí zmíněný autor na jiném místě, „připomínány byly i další součásti oficiální ideologie mladého státu - husitské tradice, boje legionářů v první světové válce a další.“

Budova gymnázia, především pak aula, byla dějištěm mnoha událostí, které oslavovaly český národ, jeho hrdost, ale také připomínaly doby minulé, kdy nebyla svoboda občanů tak samozřejmá. Nikdy se tu ale nekonala tak význačná slavnost týkající se především tohoto ústavu jako byla ta, která byla uspořádána k 25. výročí vzniku gymnázia. Slavnost organizoval slavnostní výbor, který se

⁸⁴ MACKŮ, A. Vyškovské gymnasium 1899-1924. *Jubilejní výroční zpráva státního gymnasia ve Vyškově 1899-1924*, s. 29.

⁸⁵ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 14.

⁸⁶ Tamtéž.

skládal z celého profesorského sboru, z bývalých členů výboru Matice gymnasiální, ze zástupců městské rady a venkova, První kontribučenské spořitelny a Městské spořitelny ve Vyškově. Oslava byla spojena se sjezdem bývalých učitelů a žáků gymnázia.

Ze všech almanachů k různým výročím gymnázia lze vyčíst, že nejvíce zasáhlo profesorský sbor i žactvo úmrtí prezidenta Masaryka v září 1937. Kromě celoškolního smutečního uctění památky zesnulého prezidenta bylo na den jeho pohřbu, na 21. září 1937, stanoveno volno, aby mohli žáci i učitelé poslouchat záznam o průběhu pohřbu prostřednictvím rozhlasu v aule gymnázia.

Mluvíme-li o „zlaté“ epoše neboli „zlaté“ době vyškovského gymnázia, všimneme si, že jej provázal rozkvět jak v oblasti materiálního vybavení, tak ve sféře kulturního a sportovního využití, ale i v mimoškolní činnosti vůbec.

Na gymnázium se permanentně budovaly a rozšiřovaly sbírky pomůcek, profesorská a žakovská knihovna. V roce 1924 obsahovala gymnasiální knihovna 3900 svazků, dějepisné a zeměpisné sbírky čítaly 2410 kusů. Základ těchto sbírek byl položen již za správy Matice gymnasiální.⁸⁷

Metody a formy výuky obohatila kinematografie. Významným pomocníkem ve výuce se stal film, především dokumentární. Studenti zpravidla hromadně navštívili během školního roku v průměru čtyři až pět filmových představení. Výjimkou nebyly zájezdy do Zemského divadla v Brně, hlavně na představení české i světové činoherní a operní klasiky. Důraz byl kladen taktéž na tělesný rozvoj žáků. Tradice celoškolních sportovních zápolení, především v lehké atletice a v odbíjené, jako i členství žáků v různých sportovních organizacích a klubech je s gymnáziem neoddělitelně spjata. Mnoho studentů bylo aktivními členy tělovýchovných organizací. V řadách Sokola působili jako cvičenci i činovníci někteří profesori, např. Karel Kovář, Karel Měřinský či Jaromír Tomandl. Prvně jmenovaný dokonce vedl vyškovské družstvo, které obsadilo cenné 3. místo na mezisletových závodech ČOS v Praze v roce 1923 a jehož většinu tvořili studenti gymnázia.⁸⁸

⁸⁷ MACKŮ, A. Vyškovské gymnasium 1899-1924. *Jubilejní výroční zpráva státního gymnasia ve Vyškově 1899-1924*, s. 30.

⁸⁸ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 14.

Pro hodiny tělesné výchovy využívali žáci kromě školního dvora a tělocvičny také lázně v Marchanicích a sportoviště Sportovního klubu. Se zimních sportů, ačkoliv pod dozorem vyučujících, bylo oblíbené především bruslení, sáňkování a lyžování.

Nově se v rámci výuky na gymnáziu začaly prohlubovat především vztahy s ostatními slovanskými národy, ale také těmi, které se osamostatnily po rozpadu Rakouska-Uherska. Ve školním roce 1929/1930 byly uspořádány první Dny vzájemnosti. Vedle přednášek, které měly vést mládež k národní hrdosti a pochopení významu soudržnosti českého národa s ostatními Slovany, se na škole konaly také rozličné besedy s významnými místními osobnostmi. Diskutovalo se především o literatuře, budoucnosti vědy a zdravotnictví.

Profesoři gymnázia byli skutečnými odborníky ve svých oborech a jejich odborná i jiná činnost mnohdy přesahovala rámec školy. Příkladem takového pedagoga byl profesor Vojtěch Procházka. „Na vyškovské gymnázium nastoupil tento rodák z Vrbátek u Prostějova (nar. 1890), absolvent klasické filologie a filozofie na pražské univerzitě, kde patřil mezi žáky Otakara Kádnera či Františka Drtiny, v roce 1919. A právě ve Vyškově rozvinul mimořádně rozsáhlou a obětavou, avšak zároveň velmi vyčerpávající veřejnou i vědeckou činnost.“⁸⁹ „Kromě svého pedagogického úvazku vedl městskou knihovnu, neúnavně budoval vyškovské muzeum, byl městským archivářem, městským kronikářem, okresním konzervátorem Státního památkového úřadu, vynikajícím znalcem středověku Vyškovska, který přiblížil čtenářům v řadě článků a publikací, a také na svou dobu poměrně zdatným archeologem. Na jeho výzkumy v Pustiměři, Orlovicích, ale hlavně na lokalitě biskupského hradu Melice mohli v pozdějších dobách navázat i profesionální archeologové.“⁹⁰ „Další pozoruhodnou osobností, i když poněkud odlišného typu, byl František Teplý (nar. 1865), plných 31 let (1899-1930) ředitel gymnázia. Byl profesor latiny a řečtiny, svého času jeden z nejmladších gymnazijních ředitelů v rakousko-uherské monarchii, jenž vynikl na úrovni komunální politiky. V roce 1926 byl po třech letech působení v městském zastupitelstvu jako kandidát Československé národní demokracie

⁸⁹ Tamtéž, s. 14-15.

⁹⁰ KUPKA, J. Vojtěch Procházka. Zprávy Muzea Vyškovska, č. 83. In MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 15.

zvolen starostou Vyškova. Tuto funkci zastával až do své smrti v roce 1935. Kromě toho se angažoval jako člen předsednictva v Ústředí moravsko-slezských obcí a působil také ve vedení Městské spořitelny.⁹¹

Od roku 1918 působilo na gymnáziu Sdružení středoškolského studentstva ve Vyškově. Toto sdružení pořádalo řadu školních slavností a vystoupení, akademie, závody a studentskou slavnost Majáles, která se každoročně setkávala u Vyškovčanů s obrovským úspěchem. Nejlepšími rádci vyškovské mládeže byli především profesori: Karel Kovář, který se angažoval v tělovýchovné oblasti, Karel Měřinský, zaměřující se na dramatickou tvorbu žáků, a učitelé zpěvu Jan Šoupal a Bohumír Štědroň, kteří pomáhali při recitacích a organizaci sborového zpěvu.⁹² Po celou dobu existence ústavu zde fungovala kvalitní pěvecká tělesa a pokud existovala „vhodná konstelace“, pak také studentské orchestry. Hrál se též ochotnické divadlo, studenti si sami organizovali hudebně-literární večery. Maturanti mohli uplatňovat svou fantazii a smysl pro recesi během tradičních posledních zvonění, i když ne každá doba v tomto století byla podobným akcím příznivě nakloněna.⁹³

Od školního roku 1930/31 se začíná podílet na práci školy rodičovské sdružení, jak bylo stanoveno ministerstvem školství. V období I. republiky se profesori i žáci gymnázia podíleli i na kulturním a sportovním životě města. Někteří profesori pracovali ve sdružení Haná, jiní v již zmíněném Sokole. Bohatá byla i publikační činnost v oboru regionálních dějin. V této době se také zvýšil počet tříd na gymnáziu.⁹⁴

Při zavedení pravidelných zdravotních prohlídek žáků ve školním roce 1931/1932 se ukázalo, že ta polovina žáků, která bydlí mimo město nebo jeho příměstské oblasti, má ztížené podmínky ke studiu, což se odráží především na jejich zdraví. Aby se situace zlepšila, Sdružení rodičů prosadilo, aby dojíždějící žáci dostávali teplá jídla jako doplněk k pokrmům, které si přinesli z domova (do té doby byly problémy s jejich výživou, řada z nich trpěla

⁹¹ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 14-15.

⁹² NAVRÁTILOVÁ, Š. *Vznik a rozvoj gymnázia ve Vyškově*. Středoškolská odborná činnost 2007/2008. Obor 16. Historie, s. 47-48.

⁹³ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 24.

⁹⁴ DRMOLA, A. Z historie vyškovského gymnázia. In *Gymnázium Vyškov 1899-1989. Sborník k 90. výročí založení gymnázia ve Vyškově*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1989, s. 9.

podvýživou nebo špatným trávením) a byla jim poskytnuta teplá místnost, aby tak netrpěli venku dlouhým čekáním na vlaky. Podle výsledků preventivních zdravotních prohlídek trpěl v té době každý třetí žák krátkozrakostí, každý pátý žák měl zkažené zuby a sedm procent studentů trpělo tuberkulózou. Někteří žáci byli postiženi křivicí.⁹⁵

Na sklonku existence meziválečného Československa studovalo na vyškovském gymnázium téměř 500 studentů. Prostorově si muselo vypomocť využíváním jedné učebny navíc, kterou měla škola k dispozici v budově bývalého obecního domu na Masarykově náměstí. Nárůst žáků na gymnázium byl nejspíše způsoben tím, že začaly být přijímány děti, které se narodily po válce. Navíc při škole vznikla řada fondů a nadací, které umožňovaly studium i nemajetným žákům. K dosud existujícím přibyla Nadace MUDr. Aloise Koutného a Fond ředitele Františka Teplého.

V neutěšených dnech roku 1938 se studenti i profesori zachovali nadmíru velkoryse. Během tzv. květnové mobilizace byla na škole uspořádána sbírka na obranu státu, při níž studenti mezi sebou vybrali 3209 Kč. Profesorský sbor se připojil darem 1791 Kč, tudíž celková vybraná suma činila 5000 Kč.⁹⁶ Ve dnech zářijové všeobecné mobilizace nastoupili čtyři profesori vojenskou službu - byli to Josef Hrdlička (Tv, zeměpis – třídní Ia), Antonín Sedlmajer (dějepis, zeměpis), Josef Večerka (matematika, fyzika – třídní IIIb) a František Žídek (český jazyk, francouzština-třídní VIII).⁹⁷

Vyškovské gymnázium a mobilizace v září 1938 spolu souvisí i jinak. Hlavnímu velitelství československé branné moci, jehož operační štáb se tehdy nalézal v Račicích, velel generál Ludvík Krejčí, jenž jako student několik let sedával v lavicích vyškovského gymnázia.⁹⁸ Koncem září došlo k vyklizení budovy gymnázia pro účely vojenské správy a vojenské nemocnice a ve dnech 29. září - 9. října bylo zastaveno vyučování. Následně se projevil další silný nárůst počtu studentů (z území zabraného Němci). Školní rok 1939 byl zahájen

⁹⁵ NAVRÁTILOVÁ, Š. *Vznik a rozvoj gymnázia ve Vyškově*. Středoškolská odborná činnost 2007/2008. Obor 16. Historie, s. 51.

⁹⁶ 36. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia ve Vyškově za školní rok 1937-38, s. 15.

⁹⁷ 37. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia ve Vyškově za školní rok 1938-39, s. 10-11.

⁹⁸ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 15.

již pod vlivem německé okupace. Počet žáků dosáhl nejvyššího počtu 535 (377 chlapců a 158 dívek). Místo jedné musely být mimo hlavní budovu umístěny již dvě třídy. Jedna sídlila v již zmíněném obecním domě na Masarykově náměstí, druhá v domě Obchodního družstva na Jiráskově ulici. Záměr provést přístavbu hlavní budovy gymnázia se již nepodařilo uskutečnit v důsledku událostí, které republiku čekaly v následujících měsících.⁹⁹

⁹⁹ HEP, J. Historie gymnasia. In *70 let vyškovského gymnasia 1899-1969*. Vyškov: 1969, s. 14-15.

4 ÚTLUM STŘEDOŠKOLSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH ZA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Úvod

Chceme-li alespoň orientačně nahlédnout do situace v českých zemích za 2. světové války, nesmíme opomenout zmínit okolnosti, které tomuto válečnému konfliktu u nás předcházely. Za jejich počátek bychom mohli označit mnichovskou dohodu ze dne 29. září 1938, kterou podepsali zástupci Německa, Itálie, Francie a Spojeného království, kteří se dohodli, že Československo musí do 10. října odstoupit pohraniční území obývané Němci (Sudety) Německu. Současně byla „vyřešena“ problematika polských a maďarských územních požadavků odstoupením Těšínska a jižního Slovenska. Dohodu nakonec odsouhlasil i prezident Beneš, který se nedlouho nato (5. října 1938) vzdal úřadu a odcestoval do londýnského exilu. Nastalo krátké období „druhé republiky“. Během doby mezi mnichovským diktátem a volbou nového prezidenta stihl parlament odsouhlasit autonomii Slovenska a Podkarpatské Rusi a schválit změnu názvu republiky na Česko-Slovensko. Prezidentem se stal 30. listopadu 1938 Emil Hácha. 14. března 1939 byl však povolán do Berlína, kde mu Hitler předložil ke schválení ultimátum na dobrovolné připojení zbytku Českých zemí k Říši. Hácha pod hrozbou násilného vojenského vpádu německé armády do Čech tento dokument (prohlášení) podepsal. 15. března 1939 ráno začíná postupné obsazování Českých zemí (den před tím vyhlásilo Slovensko svoji plnou svrchovanost). Po návštěvě Adolfa Hitlera v Praze byl vydán Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Jeho prezidentem, bez jakýchkoliv pravomocí, kromě možnosti osobních intervencí, zůstává E. Hácha. Česká civilní i vojenská správa je zcela podřízena říšským orgánům. Je vytvořen systém jediného politického hnutí – Národního souručenství, jsou sjednoceny odborové a kulturní organizace, vzniká početně bezvýznamné Vládní vojsko a je zrušena armáda jako taková. Průmysl Čech a Moravy se stává plně podřízen zájmům a potřebám Třetí říše.

Po vzniku protektorátu byla zřízena funkce říšského protektora, kterým se stal Konstantin von Neurath, skutečnou mocí však disponoval spíše státní sekretář Karl Hermann Frank. Umírněný Neurath si přál nekonfliktní vztahy mezi Němci

a protektorátním obyvatelstvem. V podstatě nebyl zastáncem teroru a represálií, což však nebylo Berlínem chápáno jako vstřícný krok, ale jako jeho slabost. V protektorátu docházelo v té době k boji koncepcí. Frank zastával postoj silně protičeský, Neurath byl spíše pro nezasahování do vnitřní autonomie. V polovině roku 1941 odchází Neurath na dlouhodobou „zdravotní“ dovolenou a na konci srpna 1941 jej ve funkci zastupujícího říšského protektora nahrazuje Reinhard Heydrich, jedna z nejmocnějších postav nacistického systému. Ve Třetí říši byl tento, svým způsobem charismatický muž, šéfem SD a Hlavního říšského úřadu pro bezpečnost RSHA SS. Jeho jmenováním bylo fakticky schváleno Frankovo pojetí vlády nad Českými zeměmi – původní obyvatelstvo protektorátu poněmčít, odsunout nebo zlikvidovat. Heydrich byl muž činu, už v den uvedení do funkce vyhlásil civilní stanné právo, nechal zatknout a později popravit předsedu protektorátní vlády Eliáše a po celou dobu své vlády se soustřeďoval na potlačení jakéhokoli národního či osvobozenického hnutí. Byl vůdčí postavou při stavbě koncentračních táborů v Polsku a otcem myšlenky konečného řešení židovské otázky a poněmčení českého prostoru. Pod jeho vedením byla vytvořena široká síť konfidentů, díky níž mezi obyvatelstvem zavládla atmosféra nejistoty a strachu. Až teprve atentát našich parašutistů v květnu 1942 ukončil jeho krutovládu. V období tzv. „heydrichiády“ dochází ze strany nacistů k radikálním represivním postihům i nevinného obyvatelstva jako pomsty za smrt druhého nejmocnějšího muže Třetí říše.

Veškerá moc byla po smrti R. Heydricha soustředěna do rukou bývalého ambiciózního karlovarského knihkupce a pozdějšího říšského ministra pro Čechy a Moravu Karla Hermanna Franka a do rukou Emanuela Moravce, ministra školství a lidové osvěty, který byl současně vůdčí osobností české kolaborace.

Ekonomická situace v protektorátu se v průběhu války rychle zhoršovala. Většina důležitých potravin a ošacení byla postupně převáděna na lístkový systém. Ceny na černém trhu prudce rostly. Perzekuce, pronásledování, zatýkání a věznění bylo na denním pořádku. Nad českým obyvatelstvem visel pomyslný Damoklův meč za jakýkoliv projev nesouhlasu nebo odporu vůči okupantům. To vše se dotýkalo i oblasti výchovy.

Fašistická pedagogika jako součást ideologie německého fašismu budovala své principy, organizaci a metody výchovy na rasové teorii, výchově elit,

obzvláště elit vůdcovského typu, na podceňování jiných národů a národností, především slovanských a na vyhlazovací politice proti židovské menšině. Byla nástrojem formování světonázoru německého národa třicátých let 20. století tak, aby byl připravený na poslání „nositele fašistické kultury a vzdělanosti“ v Evropě.¹⁰⁰

4.1 Problémy středních škol v Protektorátu Čechy a Morava

Přirozený vývoj školství a vzdělávání byl nejprve vážně ohrožen podzimními událostmi roku 1938. Následnou okupací roku 1939 pak nastalo skutečně násilné přerušení veškeré kontinuity školského rozvoje. Německá říše od počátku prosazovala germanizaci českého školství. Aniž se s tím jakkoliv výrazněji tajila, usilovala o likvidaci české inteligence, české vzdělanosti a naprostou germanizaci celého středoevropského prostoru. Tento plán se nezdařil nejen díky situaci na válečné a diplomatické frontě, ale zejména kvůli neutuchajícímu odporu českého obyvatelstva, které kladlo jak pasivní odpor, tak i aktivní, se zbraní v ruce.

Střední školy v období okupace Třetí říše byly postupně likvidovány a byl na nich zaveden tzv. Numerus clausus.¹⁰¹ Na rozkaz okupantů bylo na území tzv. „Protektorátu“ zrušeno 63 českých středních škol, z toho 24 v plném rozsahu, 28 bylo rušeno postupně tím způsobem, že školy nesměly přijímat nové žáky, a 11 škol zaniklo sloučením s jinými školami. Naproti tomu zřídili okupanti celou řadu nových škol německých. Od počátku školního roku 1941/42 se české střední školy změnily na tzv. „říšské“ typy: gymnázia chlapecká, reálná gymnázia chlapecká, koedukovaná nebo dívčí. V roce 1944/45 bylo zastaveno vyučování v 8. postupných ročnících středních škol a žáci těchto tříd byly přiděleni k vojenským pomocným službám.¹⁰²

¹⁰⁰ SROGOŇ, T., CACH, J., MÁTEJ, J., SCHUBERT, J. *Dejiny školstva a pedagogiky*. Bratislava: SPN, 1986, s. 312.

¹⁰¹ Jedná se o jednu z metod používaných k omezení počtu studentů, kteří mohou studovat. V některých případech byl Numerus clausus uplatňován jako kvóta směřující k různým náboženským nebo rasovým omezením. Zdroj: *Numerus clausus*. Wikipedie Otevřená encyklopedie [online]. c2001, [cit. 2011-2-13]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Numerus_clausus.

¹⁰² BLACHA, V., VÁVROVÁ, V. *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918 – 1972*. Praha: Ústav školských informací Praha, 1973, s. 12.

Záměrné omezování studia na středních školách je evidentní především z vývoje počtů žáků prvních ročníků, kdy v letech 1941 – 1944 klesl počet žáků na zhruba 5 500 ročně (včetně 900 žáků německé národnosti), tudíž na 1/3 ve srovnání s rokem 1938.¹⁰³

Po rozpoutání II. světové války nacistickým Německem se výrazně proměnil přístup okupační moci k českému školství. Skončilo období utajování cílů a plánů, jak naložit s českým obyvatelstvem. Od školního roku 1939/40 se tak postupně realizovalo několik nařízení, která měla zásadně omezit české střední školství a následně úroveň celé české vzdělanosti. S vysokým školstvím se Němci vypořádali rychle. Dne 17. 11. 1939 uzavřeli všechny české vysoké školy. V roce 1941 zakázali Židům přístup do všech škol s českým vyučovacím jazykem. Nejrafinovanějším německým školským nařízením bylo rázné omezení počtu přijímaných žáků na střední školu, již zmíněné numerus clausus. Bránění ve vzdělání se netýkalo jen zájemců z obecných škol, ale byly stanoveny i procentuální kvóty, kolik může z jednotlivých ročníků postoupit do vyššího. Pokles počtu středoškolské mládeže jasně dokládají tato čísla: ve školním roce 1938/39 studovalo na gymnáziích a reálkách 100 183 žáků a v posledním válečném roce 1944/45 již jen 40 665 studentů.¹⁰⁴ Tato bilance jasně ukazuje na záměry Třetí říše zničit českou inteligenci, která mohla být potenciálním zdrojem problémů a budoucího odboje.

Školy byly postupně zneužívány i k pomoci válečnému hospodářství. Třídní učitelé museli vést evidenci o sběru starého papíru, gumy i kostí.

Velká část studentů a mládeže vůbec byla totálně nasazená na nucené práce v Říši. Část škol byla proměněna na vojenské nemocnice a po přiblížení se fronty k vlastnímu Německu i na polní lazarety. Školská inspekce byla úplně v rukách nacistů. Němčina byla privilegováným předmětem, některé předměty se vyučovali německy. Postupně zesilovala perzekuce žáků židovského původu. Vyvrcholila odvečením rodičů a dětí do koncentračních táborů. Opatření tohoto

¹⁰³ Tamtéž, s. 13.

¹⁰⁴ MORKEŠ, F. *České školy v okupačních letech 1939-1945*. Učitelské listy, roč. 102, 1999, č. 19, s. 17.

typu zesílila po atentátu na říšského protektora R. Hendricha a po vyhlazení Lidic a Ležáků v červnu 1942.¹⁰⁵

Výnosem ministerstva školství z 21. srpna 1944 č. 60.628/44-I bylo v osmých třídách všech českých i jinojazyčných středních škol od počátku roku 1944/45 zastaveno vyučování a žáci těchto tříd byly přiděleni k vojenským pomocným službám.¹⁰⁶

4.2 Hrozba zániku vyškovského gymnázia v období nacistické okupace

Po vyhlášení Protektorátu Böhmen und Mähren počítali Němci se zrušením českých středních škol. Od roku 1939 se neustále zvyšoval počet vyučovacích hodin němčiny, omezovala se výuka dějepisu a zeměpisu. Zmíněné předměty byly od školního roku 1941/42, stejně jako matematika, přednášeny německy. Někteří profesori byli pensionováni, nesměla se přednášet česká literatura a filozofie.¹⁰⁷

Nejvýraznější zásahy na vyškovském gymnáziu se odehrávaly až od roku 1941, zejména po nástupu Reinharda Heydricha do funkce Zastupujícího říšského protektora a za jeho nástupců. Snahou nacistů bylo přetrhat všechny vztahy k minulosti, hlavně vymazat veškeré vzpomínky na první republiku u profesorů i žáků. Proto i cíle výchovy musely být podřízeny duchu nacistické ideologie. V českém jazyce došlo ke zrušení výuky literárních dějin. Jména velikánů českého národa, především Masaryka a Palackého, se nesměla ani vyslovit. Počet hodin německého jazyka se neustále zvyšoval a od školního roku 1941-1942 se německy učil dějepis, zeměpis a matematika. Profesori dějepisu a zeměpisu museli absolvovat přeškolovací kurz v Rankenheimu u Berlína. Brzy bylo vyučování dějepisu zastaveno a v zeměpisu se probírala pouze Velkoněmecká říše. Posíleno bylo vyučování němčiny (od jara 1942 dokonce 8 hodin týdně). Závadným se vyškovským Němcům zdál i nápis „České gymnasium“, který musel být nákladným způsobem z budovy odstraněn. Slídivost školní inspekce, která horlivě kontrolovala dodržování všech nařízení

¹⁰⁵ SROGOŇ, T., CACH, J., MÁTEJ, J., SCHUBERT, J. *Dějiny školstva a pedagogiky*. Bratislava: SPN, 1986, s. 313.

¹⁰⁶ HRAZDIL, A. *Stav středního školství země české a Moravskoslezské v době nesvobody* (ve školních letech 1940-41 až 1944-45). Praha: Ministerstvo školství a osvěty, 1946, s. 85.

¹⁰⁷ DRMOLA, A. Z historie vyškovského gymnázia. In *Gymnázium Vyškov 1899-1989. Sborník k 90. výročí založení gymnázia ve Vyškově*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1989, s. 9.

a změn, se nevyhnula ani školním sbírkám a pomůckám. K nim se vztahovalo i anonymní udání německým úřadům a četnictvu, že se v knihovně gymnázia dosud nachází portrét bývalého prezidenta Beneše a snad i obrazy Stalina a Churchilla. Zaslouhou osobní statečnosti českých četníků, zvláště pak okresního velitele Kuklínka, který navrhl, aby bylo antedatováno oznámení jejich ztráty, bylo pátrání gestapa bezvýsledné.¹⁰⁸

Po atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha byli zatčeni profesori Karel Měřinský a Jaromír Tomandl, kteří zemřeli v koncentračním táboře v polské Osvětimi.

Obrovský problém přinášely kvůli nedostatku uhlí válečné zimy. Nebylo proto výjimkou, že vánoční prázdniny trvaly v některých letech až do jarních měsíců. V posledním válečném roce se protáhly až do začátku dubna. Studenti proto dostávali domácí úkoly, které měli po prázdninách odevzdávat v písemné podobě.¹⁰⁹

Dne 10. července 1941 vydalo ministerstvo školství a národní osvěty výnos o zařazení vyškovského gymnázia do seznamu postupně rušených škol. Počínaje první třídou ve šk. roce 1941/42 započalo z rozkazu okupantů rušení i vyškovského reálného gymnázia.¹¹⁰

„Začaly být omezovány počty přijatých studentů a rušeny některé třídy, takže například pro školní rok 1943/1944 zůstalo jen pět tříd (kvarta, kvinta, sexta a dvě oktávy), což představovalo 151 studentů. Poněvadž dalším ministerským výnosem z 21. srpna 1944 byla oktáva dána k dispozici pro totální nasazení, mělo gymnázium v posledním válečném školním roce třídy již jen dvě, kvintu a sextu - celkem 70 studentů. Velkou zásluhu na tom, že se škola vůbec dočkala konce války, mělo Rodičovské sdružení za předsednictví PhMr. Karla Brychty, které neustálými žádostmi na ministerstvo vydatně přispělo k jejímu zachování.“¹¹¹

¹⁰⁸ HEP, J. Historie gymnasia. In *70 let vyškovského gymnasia 1899-1969*. Vyškov: 1969, s. 16-18.

¹⁰⁹ 38. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia ve Vyškově za školní rok 1946-47, s. 4.

¹¹⁰ HRAZDIL, A. *Stav středního školství země české a Moravskoslezské v době nesvobody* (ve školních letech 1940-41 až 1944-45). Praha: Ministerstvo školství a osvěty, 1946, s. 32.

¹¹¹ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 16.

Díky různým úředním výnosům a již zmíněným redukcím počtu studentů existovala během okupace velká fluktuace profesorů. Škole jistě neprosperovaly ani příliš časté změny ve vedení ústavu. Po dobu okupace se zde vystříдалo 5 profesorů - František Fišer (1930-1939), Arnold Budík (1939-1941), Josef Večerka (1941-1942), Antonín Sedlmajer (1942-1944) a Antonín Procházka (1944-1945), z toho čtyři posledně jmenovaní nikoli v oficiální funkci ředitele, nýbrž tzv. zatímního správce. Ně kterým profesorům se nevyhnulo ani totální nasazení. K „práci pro říši“ byli povoláni Boleslav Fišner (Ch, Tv), Ladislav Kubíček (Č, Fr), Svatopluk Cenek (Č, N) a Ladislav Švábenský (B, Ch).¹¹²

Problémy přinášelo i časté stěhování gymnázia. Nejdříve měla být budova v červenci 1942 vyklizena pro vojenské účely a když tato hrozba pominula, byla budova z nařízení Zemského úřadu v Brně zabrána v druhé půli listopadu 1942 pro okresní veřejnou nemocnici. Většina tříd se přestěhovala do velmi stísněných poměrů na obecnou školu. Vnitřní zařízení budovy a sbírky byly uskladněny v sále vyškovského Dělnického domu, avšak jenom do té doby, než ho v únoru 1944 zabralo Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. Jejich dalšími provizorními depozitáři byly: sál dědické sokolovny, bývalý Müllerův mlýn ve Vyškově, mlýn u Součků a část sbírek byla umístěna také v hostinci Františka Pospíšila v Nosálovicích. Když byla v březnu 1945 zabrána i obecná škola, tentokrát pro lazaret, stala se posledním útočištěm gymnázia budova „dvoutřídky“ v Nosálovicích, jejíž využití však mělo jen velmi krátké trvání kvůli zmatkům způsobeným blížící se frontou. V té době bylo vyučování do konce války zastaveno.¹¹³ Během okupace postupně klesal počet žáků a profesori byli překládáni na školy mimo Vyškov. Studenti gymnázia pak do konce války střídali několikrát studijní prostředí (katolický dům, obecná škola v Nosálovicích). Čtyři profesori ústavu byli totálně nasazeni, několikrát se měnili správcové gymnázia. Během německé okupace zahynulo šest profesorů a 30 žáků abiturientů školy.¹¹⁴

Nejtragičtější kapitolou historie vyškovského gymnázia v době okupace byla podle R. Mikulky bezesporu perzekuce učitelů i studentů ústavu a především

¹¹² 38. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia ve Vyškově za školní rok 1946-47, s. 7.

¹¹³ Tamtéž, s. 8-9.

¹¹⁴ DRMOLA, A. Z historie vyškovského gymnázia. In *Gymnázium Vyškov 1899-1989. Sborník k 90. výročí založení gymnázia ve Vyškově*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1989, s. 9.

ztráty na životech. Jak píše Mikulka dále, „obětí holocaustu se stala profesorka tělocviku a přírodopisu RNDr. Edita Oppenheimerová. Tato brněnská rodačka působila na škole od roku 1938 do roku 1939, kdy musela z rasových důvodů ukončit pedagogickou činnost. V lednu 1942 byla deportována do Terezína a odtud do Osvětimi, kde ještě v tomtéž roce zahynula ve věku 32 let.¹¹⁵ Velkou tragédií se pro gymnázium stala tzv. Akce Sokol, která představovala masový zásah nacistů proti představitelům tělovýchovné organizace Sokol. Při tomto zatýkání dne 8. října 1941 zajistilo gestapo především funkcionáře sokolských jednot, ke kterým však patřila i řada profesorů vyškovského gymnázia. Vězení se tak nevyhnul Karel Měřinský, činorodý vyškovský kulturní pracovník, zastávající v Sokole funkci župního vzdělavatele, na gymnáziu působící jako profesor češtiny, latiny, řečtiny a němčiny, který byl vynikajícím řečníkem. Zájmu gestapa neušel též Jaromír Tomandl, který na vyškovském gymnáziu vyučoval dějepis. Oba zmínění profesori zahynuli v Osvětimi. Zpráva o smrti profesora Měřinského přišla 8. 1. 1942, profesor Tomandl, přes pevné zdraví trénovaného cvičence, podlehl osvětimským útrapám 17. března 1942.¹¹⁶ Když se přiblížila fronta k Vyškovu a boje se přenesly přímo do jeho ulic, přišel při nich nešťastně o život i profesor tělocviku a zeměpisu František Jokl (nar. 1904, vyškovský rodák). Na jeho počest dostaly po válce celoškolské atletické závody pořádané již od první republiky název „Joklův memoriál“. K pedagogům, kteří za války zahynuli, nutno připočítat také bývalé profesory, kteří v minulosti z Vyškova odešli - Jana Machovce (D, Z , nar. 1895 zastřelen nacisty 1945 v Lazcích u Olomouce) a Karla Weignera (Č, N, nar. 1882 - zemř. 1942 v Osvětimi).¹¹⁷ V koncentračním táboře Mauthausen zahynul 13. března 1942 i známý filozof a vysokoškolský pedagog univ. prof. Josef Tvrdý, rodák z Tuře u Jičína (nar. 1887), který v letech 1901 až 1914 učil na vyškovském gymnáziu filozofii, řečtinu a latinu. Tento významný pedagog se zapsal do dějin Vyškova i jako zakladatel sbírky vyškovské lidové keramiky, jejímž obdivovatelem, znalcem a sběratelem

¹¹⁵ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 16.

¹¹⁶ MIKULKA, R. Akce Sokol-smutné 50. výročí. *Vyškovské noviny*, roč. 2, 1991, č. 39, s. 1.

¹¹⁷ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 16.

byl a o níž napsal řadu odborných statí i v zahraničí.¹¹⁸

Doslova na různých místech válečné Evropy našlo svoji smrt také 30 studentů či abiturientů školy. Zvláště otřesný je případ pěti členů židovské rodiny Pollakových z Ivanovic na Hané (Bedřich, Zdenka, Marie, Jana a Sylva), kteří zahynuli mezi lety 1943-1945 v osvětimských plynových komorách. V tomto koncentračním táboře skončili v roce 1942 svůj život také dva významní absolventi vyškovského gymnázia JUDr. Jan Hon a MUDr. Stanislav Bukovský.¹¹⁹ JUDr. Jan Hon byl posledním vyškovským předválečným starostou, zatčeným rovněž v rámci akce proti Sokolu. MUDr. Stanislav Bukovský, jeden z vyškovských rodáků, se vypracoval až k ministerské funkci. Stal se ministrem bez portfeje v první úřednické vládě generála Syrového v září 1938 a setrval v této funkci až do prosince téhož roku. Kromě toho byl v letech 1932-1939 starostou Československé obce sokolské a Svazu slovanského sokolstva.¹²⁰

Několik bývalých studentů, absolventů vyškovského gymnázia položilo během války své životy v zahraničním odboji. Vynikajícím stíhacím pilotem byl rodák z Chotěboře (nar. 1916) Karel Vykoukal, který od roku 1932 bydlel v Rousínově a vyškovské gymnázium ukončil maturitou v roce 1935. Ve Velké Británii sloužil postupně u dvou československých (310. a 313.) a pěti britských (25., 111., 73., 17. a 41.) perutí. U 41. perutě se stal velitelem letky a jako její příslušník v hodnosti F/Lt (nadporučíka) se nevrátil dne 21. května 1942 z operačního letu k pobřeží Francie.¹²¹ Jan Štefek z Nosálovic (nar. 1915), jenž maturoval v roce 1933, se k letectvu ve Velké Británii přihlásil coby nevyužitý důstojník dělostřelectva a stal se příslušníkem Čs. Operační výcvikové letky 1429, v jejíchž řadách tragicky zahynul se svými pěti kolegy při havárii letounu. Stalo se tak 6. dubna 1942 nedaleko Llanenddwynu v severním Walesu. Podobným způsobem zahynul Vilém Michálek, rodák z Bystřice pod Hostýnem (nar. 1915), který během tercie na vyškovském gymnáziu v roce 1929 přešel na obchodní akademii. Havaroval se svým letounem Proctor R 7522 v rámci Bristolské letecké školy pro instruktory 24. dubna 1942 nedaleko Yatesbury

¹¹⁸ MIKULKA, R. Oběť nacistické okupace. Připomínáme si výročí významného pedagoga profesora Josefa Tvrdého, *Náš život*, roč. 37, 1989, č. 10, s. 2.

¹¹⁹ HEP, J. Historie gymnasia. In *70 let vyškovského gymnasia 1899-1969*. Vyškov: 1969, s. 20.

¹²⁰ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 16-17.

¹²¹ MIKULKA, R. Občané Vyškovska v zahraničním odboji za 2. světové války. *Zpravodaj Muzea Vyškovska*, 1989, s. 8, 9. a ČEJKA, E. *Zlomená křídla*. Praha: Naše vojsko, 1970, s. 223.

v hrabství Wiltshire. Ani další z vyškovských letců, Stanislav Halama z 310. čs. stíhací perutě, neměl štěstí - jeho Spitfire se při cvičném letu srazil se strojem známého stíhače Stanislava Zimpricha, přičemž oba piloti havárii nepřežili. Halama byl rodákem z Křečkovic (nar. 1915) a vyškovské gymnázium opustil v roce 1930 po absolvování kvarty.¹²²

Z těch, kteří studovali na gymnáziu, se z koncentračního tábora v Oranienburgu nevrátil Antonín Dias z Boškůvek (nar. 1916, maturita 1935), zatčený v rámci akce proti vysokým školám po 17. listopadu 1939. Jeho spolužáci Arnold Budík (mat. 1939), Ladislav Haur (mat. 1935), František Haška (mat. 1932), Alois Svozílek (mat. 1935), Zdeněk Machálek (mat. 1934) a později i Dušan Bébar (mat. 1940) se z nacistických věznic domů vrátili. Dne 30. dubna 1945, když už měly válečné události na Vyškovsku před sebou snad pouhé hodiny, tragicky zemřel během německo-sovětských bojů nedaleko svého bydliště v Rousínově student sexty Jiří Sedlařík, nejmladší z obětí války na vyškovském gymnáziu (nar. 1928).¹²³

Podle Mikulky¹²⁴ lze najít zajímavé osobnosti spjaté s vyškovským gymnáziem i v domácím odboji. Patří k nim i Profesor Antonín Sedlmajer (D, Z), který vykonával od roku 1941 funkci zástupce velitele odbojové organizace Obrana národa v rámci vyškovského okresu. V Almanachu ke 100. výročí založení gymnázia Vyškov zmiňuje dále Mikulka událost, kterou nelze přehlédnout. „Těsně před koncem války provedla skupina mladých mužů z Vyškova a okolí dvě významné destrukční akce na železniční trati Přerov - Brno - první u Lulče v noci z 9. na 10. dubna 1945, další u Marchanic přesně o deset dnů později. Výsledkem bylo vykolejení německého vojenského transportu a dvoudenní přerušení provozu na trati. Akce se účastnila i řada nedávných studentů vyškovského gymnázia, kupříkladu Miloš Kupka (mat. 1937), bratři Ladislav a Miroslav Sedláčkové (mat. 1934), Jaromír Wolf (mat. 1940), pozdější známý herec Jaroslav Rozsívál (mat. 1943) a další. Oficiální regionální historikové před listopadem 1989 ovšem dlouho nepravdivě tvrdili, že

¹²² MIKULKA, J., MIKULKA, R. *S RAF proti Hitlerovi. Letci z Vyškova, Ivanovic na Hané a okolních obcí v době 2. světové války*. Vyškov: Radek Mikulka, 2007, s. 66-69, 49-51, 39-41. ISBN 80-254-1059-2.

¹²³ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 17.

¹²⁴ Tamtéž.

se jednalo o akci komunistického odboje.“

5 STŘEDOŠKOLSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH OD KONCE 2. SVĚTOVÉ VÁLKY DO REVOLUČNÍHO ROKU 1989

Úvod

Konec největšího válečného konfliktu v dějinách lidstva, porážka fašismu a osvobození naší republiky umožnilo zahájit obnovu ve všech klíčových oblastech státní správy a začít rozvíjet mírový život. Díky politické situaci příznivě nakloněné k vítězné sovětské armádě, sílilo ve státě přesvědčení, že budoucnost bude mít v Československé republice socialistický charakter. Na podporu tohoto smýšlení se uváděly nejrůznější politické a zejména morální důvody. Neustále byla zdůrazňovaná priorita národní jednoty před stranickou roztržičností (vznik Národní fronty), plánování před společenskou anarchií (schválený dvouletý plán 1946-48), moderní národní hospodářství před zdánlivě neekonomickým drobným podnikáním (v jehož důsledku došlo k rozsáhlému vyvlastnění bank, pojišťoven, dolů a klíčových průmyslových podniků roku 1945) a „solidární etika“ před „vlastnickým egoismem“. Důsledný socialistický program prosazovaný po roce 1945 československou vládou se sice setkal s nesouhlasem části pravicového politického spektra, ale většina obyvatel jej považovala za nový, lepší začátek. Současní historikové, zabývající se tímto obdobím, se shodují v názoru, že v pojetí sociálněekonomických reforem se politické strany diametrálně rozcházely. Národní socialisté či lidovci spatřovali v socialismu něco zcela jiného než KSČ. Její vedení vidělo pod pojmem „socialismus“ především důsledné zavedení sovětského stalinského systému.

Celá obnova státu se začala rozvíjet na základě Košického vládního programu, který byl oficiálně vyhlášen dne 5. dubna 1945. Tento program, který byl vypracován moskevským vedením KSČ, stanovoval základy pro rozvoj politického, hospodářského a kulturního života v osvobozené republice. Vedle úkolů spjatých s dokončením vojenské porážky nacismu obsahoval program směrnice pro vnitřní politiku nové vlády. Byly vytvářeny nové orgány státní moci a veřejné správy - národní výbory, vyhlášena byla národní práva a svébytnost slovenského národa a přijata opatření pro očistu od fašismu zaměřená na postih nacistů a kolaborantů. Košický vládní program dále vyhlášoval demokratizaci vzdělání, vědy a kultury. Osvobozené Československo se mělo budovat

na nových principech, které dávaly teoreticky občanům široké možnosti podílet se na správě a na řízení státu a měly vytvářet podmínky pro zpřístupnění všech historicky vzniklých hodnot co nejširšímu okruhu lidí. Součástí těchto snah bylo také úsilí o rozvoj školství, které mělo navazovat na předcházející demokratické období, a tak dále prohloubit tyto tendence a vybudovat moderní školskou soustavu.¹²⁵

Je samozřejmé, uvádí Veselá, že první kroky po osvobození směřovaly k tomu, aby se v co nejkratší době zahájilo vyučování. Nebyl to úkol snadný. Okupační dědictví spolu s válečnými škodami přinesly novému státu do vínku řadu zničených nebo vážně poškozených školních budov. Na mnohých školách nebylo vnitřní zařízení. V pohraničních územích, která byla v roce 1938 odtržena od republiky, bylo české školství zcela v troskách. Řada studentů a vyučujících se postupně vracela z pracovního nasazení a koncentračních táborů. Školští pracovníci za významné podpory národních výborů ihned započali s nápravou škod. Sotva týden po ukončení okupace bylo zahájeno, i když na mnohých místech v nouzových podmínkách, vyučování na většině škol obecných, měšťanských i středních. Aby se alespoň v malé míře nahradily časové ztráty, byl školní rok prodloužen do 20. července. 1. června zahájily výuku také školy vysoké.¹²⁶

Razantní kroky a opatření byly učiněny i v oblasti školní legislativy. Všechny předpisy vydané školními úřady po 30. září 1938, které odporovaly duchu Československé republiky a nevyhovovaly novým poměrům, byly prohlášeny za neplatné. Ze školských služeb odcházeli pracovníci, kteří se provinili proti národní cti. Vraceli se vyučující perzekuovaní za okupace. Na střední a odborné školy znovu nastupovali vyloučení žáci. Pracující mládeži byly prostřednictvím zákona č. 33/1946 Sb. poskytnuty úlevy pro opětovné nastoupení do učebního poměru nebo složení závěrečné učňovské zkoušky (za výhodných podmínek). Rovněž ve vnitřní práci škol bylo vynaloženo obrovské úsilí k odstranění nacistických zásahů. Byla provedena rozsáhlá revize učebnic a učebních pomůcek. Obecné a měšťanské školy začaly ihned po osvobození znovu pracovat podle předválečných osnov (obecné školy podle osnov z roku 1933,

¹²⁵ VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 132. ISBN 80-210-0458-4.

¹²⁶ Tamtéž.

měšťanské školy osnov z roku 1932). Pro školní rok 1945/46 byly již vydány upravené přechodné učební osnovy.¹²⁷

5.1 Střední školy po roce 1945 – v době monopolu KSČ

Skončení 2. světové války v roce 1945 přineslo euforii a řadu pozitivních změn i do středoškolského vzdělávání. Okamžitě byla zrušena všechna nacistická opatření a 44 středních škol, které byly za okupace uzavřeny, zrušeny, postupně rušeny nebo sloučeny, bylo opětovně obnoveno. V pohraničí bylo obnoveno 27 bývalých českých středních škol a otevřeno 20 škol místo bývalých škol německých. Kromě toho bylo otevřeno 13 nových středních škol.¹²⁸

Počet žáků středních škol se v roce 1945/46 zvýšil oproti roku 1944/45 o 30 000. Ve všech postupných ročnících byly v roce 1945/46 vykazovány podstatně vyšší počty žáků než v předcházejících letech. Do středních škol totiž nastupovaly děti a mládež, která v období okupace neměla možnost studovat. Jednalo se především o děti z politicky diskriminovaných rodin, které za okupace neměly do školy vůbec přístup a o děti ze smíšených židovských rodin, které mohly za války navštěvovat pouze obecnou školu. Přestupy dětí z měšťanských škol na střední pokračovaly ještě i v letech 1946/47 a 1947/48. Velmi malý počet žáků v 1. ročníku v roce 1945/46 lze vysvětlit tím, že bylo zrušeno opatření z doby okupace, které výběr do středních (i měšťanských) škol nařizovalo po 4. ročníku a bylo zavedeno přijímání až z 5. postupného ročníku.¹²⁹

„Již od roku 1945 připravovalo ministerstvo školství a osvěty s národně socialistickým ministrem Jaroslavem Stránským v čele zákon, jenž měl zásadně změnit dosavadní školský systém. Jednalo se samozřejmě o zákon o jednotné škole, který měl zásadně změnit model národního i středního školství. *Zákon o základní úpravě jednotného školství* byl přijat 21. dubna 1948, tedy krátce po únorovém komunistickém převratu. Po jeho vydání se rozšířila nepravdivá teze, že zákon o jednotné škole naplňuje školskou politiku KSČ. Jednotná škola

¹²⁷ Tamtéž, s. 133.

¹²⁸ BLACHA, V., VÁVROVÁ, V. *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918 – 1972*. Praha: Ústav školských informací Praha, 1973, s. 14-15.

¹²⁹ BLACHA, V., VÁVROVÁ, V. *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918 – 1972*. Praha: Ústav školských informací Praha, 1973, s. 15.

byla prezentována jako synonymum komunistické školy. Protože zákon dostatečně nenaplňoval ideologické představy poúnorového režimu, přistoupila vládnoucí garnitura následně ke skutečné komunistické reformě československého školství¹³⁰.

„Zákon z roku 1948 realizoval záměry většiny pedagogických kapacit (V. Příhoda, O. Chlup, J. Úlehla, J. Uher) o sblížení měšťanské školy a nižší střední školy, které již ve 30. letech otevřeně volaly po reformě školského systému. Vytvořením jednotné struktury vzdělávání na II. stupni (tj. pro 11 – 15letou mládež) sledovali iniciátoři reforem poskytnutí hlubšího vzdělání zejména žákům bývalých měšťanských škol. Zvýšení úrovně škol II. stupně mělo být dosaženo i kvalitnější, již vysokoškolskou přípravou učitelů“.¹³¹

„Jednotná škola nepochybně vycházela vstříc naplnění etického cíle rovných šancí pro všechny. Vyrovnání sociálních rozdílů ve společnosti mělo být současně doprovázeno i pedagogickou dimenzí vzdělávání. To v praxi znamenalo, že studenti se sice měli vzdělávat v jednotné škole, ale žákům měla být zajištěna výchova a vzdělání podle jejich možností a schopností, čímž měl být uskutečněn demokratický ideál, který je plně v souladu s požadavky rovnoprávnosti. Václav Příhoda také od počátku zdůrazňoval potřebu jednotné vnitřně diferencované školy. Po roce 1945 se bohužel realizace místo reformy měšťanských škol zúžila jen na reformu středních škol. Navíc KSČ od počátku považovala školství za výrazně politickou sféru, která musí být ideologicky zcela prostoupena komunistickým světovým názorem. Jednotná škola tak byla zneužita pro prosazení školského modelu vhodného pro totalitní systém.“¹³²

Ačkoliv se dnes díváme na zmíněný zákon č. 95/1948 Sb. s rozporuplnými pocity a nelze popřít, že došlo v jeho naplňování k mnoha nepravostem a pochybením, znamenal nepochybný pokrok a zvrat ve vývoji československého školství. Poprvé v jeho historii byla totiž vytvořena jednotná výchovně vzdělávací soustava tím, že byly zřízeny:

- Školy národní (bývalé obecné) s 5 postupnými ročníky – 1. stupeň.

¹³⁰ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 104.

¹³¹ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 104-105.

¹³² Tamtéž, s. 105.

- Školy střední (bývalé měšťanské školy) se 4 postupnými ročníky - 2. stupeň povinné školy.
- Gymnázia se 4 postupnými ročníky, vyšší odborné školy a tříleté odborné školy – 3. stupeň.

Povinná školní docházka byla prodloužena na 9 let. Provedeno bylo důsledné zestátnění veškerého školství. Podle Fojtíka byla však tímto opatřením zlikvidována veškerá názorová pluralita a škola byla zcela podřízena státní ideologické kontrole. Ačkoliv vládnoucí KSČ mluvila o demokratizaci československého školství, zdůrazňovala nutnost překonání buržoazního protilidového a třídně diferencovaného prvorepublikového školství, nestalo se tak ze dne na den. Některé církevní školy dobíhaly ještě do roku 1952.¹³³

V období od roku 1948 došlo také k zásadní změně v sociálním složení žáků středních škol. Pamětníci uvádějí, že byly ke studiu přijímány především děti dělnického a rolnického původu, které k němu mnohdy neměly vůbec předpoklady. Naproti tomu děti inteligence a politicky nespolehlivých rodičů byly kvůli svému původu, postojům či své minulosti často bez jakékoliv šance se na střední školu dostat, ačkoliv jejich studijní prospěch dával předpoklad k úspěšnému studiu.

Nová gymnázia převzala učební plán z velké části od reálných gymnázií. Ještě ve školním roce 1948/49 se škola mohla vnitřně diferencovat na větev základní (bez deskriptivní geometrie) a technickou (bez latiny). Už v následujícím školním roce se však obě větve sjednotily a diferenciace vzdělávacího obsahu byla omezena na relativně povinnou volbu deskriptivní geometrie nebo konverzace v cizím jazyce. Navíc se snížil příděl hodin cizím jazykům a matematice na tři hodiny týdně. Ruština byla samozřejmě povinná, ale vcelku se ponechávala volnost výběru druhého cizího jazyka, ředitelství školy mohlo volit mezi jazykem anglickým, francouzským, polským, španělským, italským a srbochorvatským. Latina se po roce 1949 stávala volitelnou.¹³⁴

Již od roku 1950 rostla v řadách ÚV KSČ nespokojenost se stavem současného gymnazijního školství, ačkoliv gymnaziální vzdělávání nabízelo

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 105.

v letech 1948-1953 poměrně kvalitní všeobecné vzdělání s vyváženými osnovami respektujícími rovnoměrné zastoupení přírodovědné a humanitní složky. Gymnázium však v této podobě neprodukovalo příliš mnoho technicky orientovaných studentů, jak by si přála KSČ vzhledem k nové orientaci československého hospodářství. V roce 1953 byla přijata úprava, která radikálně změnila profil středoškolského vzdělávání a přinesla i samotné zrušení názvu školy. Pojmenování *gymnázium* tak na 15 let zmizelo z československého školství.¹³⁵

V roce 1953 tak vstoupil v platnost už ideologicky jasný Školský zákon č. 31/1953 Sb. (ze 24. dubna 1953) o školské soustavě a vzdělávání učitelů, který definitivně přizpůsobil školství ideologickým potřebám komunistického režimu v obsahu a struktuře. Toto zaměření lze číst již v samotném úvodu: *„Pro socialistickou společnost, kterou budujeme, musí naše škola vychovávat všestranně rozvitě a dokonale připravené nové socialistické občany - dělníky, rolníky, inteligenci. Toto poslání může splnit jen škola spjatá s velkými úkoly socialistického budování a s politickým, hospodářsko-technickým a kulturním rozvojem vlasti a s její obranou.“*¹³⁶

Přikláníme se k názoru Fojtíka, že právě tento zákon radikálně změnil tvář československého školství, nikoli předchodzí zákon o jednotné škole. Tím, že se orientoval jedině na sovětský školský model, zcela cíleně likvidoval veškeré tradice našeho školství.¹³⁷ Podle tohoto zákona bylo odstraněno dřívější rozdělení školy na jednotlivé od sebe oddělené stupně. Byly zřízeny 8leté a 11leté střední školy. Poslední tři ročníky 11letých středních škol byly zaměřeny na přípravu ke studiu na vysokých školách. V místech, kde nebylo možné zřídit osmiletou střední školu zůstaly národní školy s 1. - 5. postupným ročníkem. Školní povinnost byla stanovena na 8 let.¹³⁸

Počínaje školním rokem 1953/54 došlo k značnému kvantitativnímu rozvoji 11letých středních škol. V roce 1953/54 studovalo v prvním ročníku jejich posledního stupně 15 398 žáků, tedy stejný počet jako v roce 1937/38

¹³⁵ Tamtéž, s. 105-106.

¹³⁶ KOVAŘÍČEK, V. *Prameny k dějinám školství I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1984.

¹³⁷ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 106.

¹³⁸ BLACHA, V., VÁVROVÁ, V. *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918 – 1972*. Praha: Ústav školských informací Praha, 1973, s. 15.

v 5. ročnících škol gymnaziálního typu. Do roku 1957/58 stoupl počet žáků v 1. ročníku až na 26 748.¹³⁹ Problémy však nastaly při rozmisťování žáků po ukončení 11leté školy, protože chyběla koncepce, která by byla provázána s kvalifikační strukturou pracovníků.

Je zřejmé, uvádí Fojtík, že zákonem byla zrušena tradiční gymnázia, typ ústavu, který byl KSČ od počátku trnem v oku, protože vychovával tzv. „elitářskou inteligenci“. Dle uvedeného autora je k tomu, abychom pochopili postavení inteligence, tj. lidí vzdělaných po Únoru 1948, nezbytné přiblížit změny v sociální struktuře společnosti po nástupu KSČ k moci. Ze společnosti nenávratně mizely celé středostavovské vrstvy - podnikatelé, živnostníci, rolníci. Stoupal naopak počet zaměstnanců a dělníků, prudce rostla zaměstnanost žen. Zakrátko se vytvořily dvě skupiny obyvatelstva - dělníci a zaměstnanci. Privilegovaného postavení se dostalo zejména dělnické třídy, jež byla ideologicky povýšena na hlavního společenského tvůrce. Fyzická práce byla povýšena nad duševní, klesala sociální vážnost a ocenění inteligence, i díky jejímu nedůstojnému finančnímu ohodnocení. Dělnické profese v mnoha případech pobíraly vyšší plat než lékaři, vědci a zejména učitelé. V kariérním postupu hrálo určující roli kromě sociálního původu rodičů i členství v komunistické straně.¹⁴⁰

Dokladem neuctivého pohledu KSČ na učitelský stav bylo i zamítnutí tradičního oslovení učitele gymnázia titulem profesor. Tím se zcela vytratilo odlišení mezi učiteli gymnaziálními a učiteli ostatními. I když se učitelům na gymnáziích neformálně říká profesori, oficiálně dodnes setrvává v platnosti označení středoškolský učitel.

Kvalita vzdělání ve výběrových třídách jedenáctiletky (9. – 11.třída) byla citelně poznamenávána zkrácením délky vzdělávání, která byla přirozeně provázána rozsáhlou redukcí osnov. Povrchnost a uspěchanost ve výuce se stává latentním problémem. Zkrácení školy o jeden rok se projevilo nejenom snížením dotace jednotlivým vědním oblastem, ale vedlo i k odstranění tzv. nepraktických předmětů. V novém rozvrhu z roku 1954 již nebylo místo

¹³⁹ Tamtéž, s. 20-21.

¹⁴⁰ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 107.

pro estetickou a hudební výchovu. Oba předměty - podobně jako latina o čtyři roky dříve - se přesunuly do mimoškolní zájmové činnosti.¹⁴¹

V roce 1958 vytyčila tehdejší politická garnitura požadavek spojit vyučování s výrobní praxí žáků tak, aby získali nejenom pracovní návyky, ale ve vyšších ročnících i kvalifikaci pro povolání. Proto měla být povinná školní docházka prodloužena na 9 let. Stalo se tak až vypracováním školského zákona č. 186/1960 Sb., podle něhož byl přebudován celý systém výchovy a vzdělávání v naší republice. Byla zřízena základní devítiletá škola, na kterou navazovala střední všeobecně vzdělávací škola se třemi postupnými ročníky.¹⁴²

Nově koncipovaný obsah tzv. SVVŠ vycházel z požadavku jednoty všeobecného, polytechnického a odborného vzdělání. Tyto školy měly poskytovat mládeži úplné všeobecné středoškolské a polytechnické vzdělání a základy odborného vzdělání pro práci v některém odvětví národního hospodářství a kultury. Příprava na vysokou školu byla považována za prioritní.¹⁴³

Opomíjení humanitních předmětů na SVVŠ však přirozeně vyvolávalo u mládeže negativní reakce. Mládež intuitivně cítila, že její duchovní život je záměrně ochuzován o celou jednu oblast lidského bytí - humanitu. A o to více chtěli mladí lidé poznat to, co je jim odpíráno: pravdivá fakta o vlastní minulosti, historii své země. Mladí dále toužili porozumět sobě samým a světu kolem sebe. Snaha o poznání světa mimo předepsanou šablonu vedla často k rozchodu s komunistickou ideologií. Režim sám si svým nehumánním, antidemokratickým a nespravedlivým chováním vytvářel opozici jak ve vlastních řadách, tak napříč celou společností, která proti němu rázně vystoupila poprvé v 60. letech a podruhé v 80. letech. V 60. letech se v souvislosti s celkovým uvolněním společenské atmosféry dočkalo i školství narovnání řady omylů předešlých let. V roce 1964 bylo na SVVŠ povoleno dělení tříd při vyučování ruštiny a dalších cizích jazyků a od roku 1965 bylo přistoupeno ke zřízení tříd s rozšířeným vyučováním jazyků (angličtina, francouzština a němčina). Velký nárůst

¹⁴¹ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 107-108.

¹⁴² BLACHA, V., VÁVROVÁ, V. *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918 – 1972*. Praha: Ústav školských informací Praha, 1973, s. 15.

¹⁴³ Tamtéž, s. 15-16.

hodinových dotací pro zanedbávané předměty přineslo zrušení základů výroby. Mohlo se tak posílit vyučování cizích jazyků, matematiky i přírodovědných předmětů. SVVŠ, jež rozšiřovaly jazykovou výuku, nabízely nyní výuku dvou cizích jazyků.¹⁴⁴

Tříletá doba studia byla však pro stanovené cíle nedostatečná a veřejností byl kritizován i název školy, neboť tradice názvu gymnázium byla v našich zemích hluboce zakořeněna. Na základě oprávněných připomínek odborné i laické veřejnosti byl vydán zákon č. 168/1968 Sb., z 21. prosince 1968, který nakonec zrušil 3leté SVVŠ a zřídil čtyřletá gymnázia. Závažným argumentem pro toto prodloužení bylo zavedení 5 – denního vyučovacího týdne (pracovní týden se zkrátil, přibýly volné soboty). Největším úspěchem tohoto zákona a reformního pedagogického proudu v roce 1968 bylo prodloužení studia na čtyři roky a změna názvu na gymnázium. Název SVVŠ se stal minulostí. Učební plány nových gymnázií umožňovaly orientovat ústavy nejen na výuku moderních jazyků, ale mohla vznikat i gymnázia s rozšířeným vyučováním klasických jazyků či přírodovědně zaměřená (matematicko-fyzikálně, nebo chemicko-biologicky), dokonce i s preferencí tělesné, hudební nebo estetické výchovy.

Není bez zajímavosti, že na rozvoji středoškolského vzdělání se u nás po 2. světové válce mnohem větší mírou než střední všeobecně vzdělávací školy podílelo střední odborné školství. Například přijímání do studia, poskytujícího úplné střední odborné vzdělání v oborech připravovaných na středních průmyslových školách, činilo v roce 1963, v době kulminace rozvoje těchto škol asi 4 a půl násobek stavu z roku 1950.¹⁴⁵

V nových podmínkách tzv. reálného socialismu byly všechny reformní snahy roku 1968 odsouzeny k zániku (svoboda projevu a sdružování, demokratizace veřejného života, skutečné odbory). Ti z řad učitelů, kteří si dovolili hovořit o uplynulém dvacetiletí jako o období „pedagogického temna“, kritizovali dosavadní školský systém a hlavně předkládali konkrétní návrhy na zlepšení, byli pronásledováni. Během roku 1970 dostaly represe masový rozsah. Ani československé školství nebylo ušetřeno, ve všech pedagogických sborech

¹⁴⁴ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 109.

¹⁴⁵ BLACHA, V., VÁVROVÁ, V. *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918 – 1972*. Praha: Ústav školských informací Praha, 1973, s. 22-23.

proběhla masová kádrová obměna. Nový ministr školství Jaroslav Hrbek (od srpna 1969 do července 1971) nařídil odstranit ze školství všechny nositele „pravicových, protistranických a protisovětských názorů“. Současně požadoval důsledné „ideologické očištění výuky“.¹⁴⁶

Projekt dalšího rozvoje československé výchovně vzdělávací soustavy, přijatý na zasedání ÚV KSČ v červenci roku 1973, se pokoušel řešit otázku nové komunistické výchovy. Změny se počaly provádět od roku 1976. Cílem nové školské úpravy bylo především zrovnoprávnění maturit z gymnázií, odborných škol a učilišť. Toho mělo být dosaženo povýšením mnoha učňovských oborů na čtyřleté obory s maturitou. Ve skutečnosti však nešlo o zkvalitnění maturitních zkoušek a zvýšení úrovně středního vzdělání, v popředí byly jediné ideologické důvody. Zvýšením počtu maturantů, zejména tedy na učňovských školách, se pochopitelně sledoval nárůst studentů dělnického původu.¹⁴⁷

Střední školy se od té doby začaly členit na střední odborná učiliště, střední odborné školy a gymnázia. Všeobecné polytechnické vzdělání bylo zastoupeno na všech středních školách. Střední odborná učiliště nabízela maturitu buď přímo ve čtyřletém učebním oboru s maturitou, nebo následným dvouletým či tříletým studiem navazujícím na tříletý, resp. dvouletý učební obor.¹⁴⁸

V souladu s *novou koncepcí* se zásadně přehodnotila role gymnázií ve středoškolské soustavě. Odklon od humanitního poslání, nastolený již v 50. letech a částečně zvrácený na počátku 70. let, byl nyní *novou koncepcí* dokonán. Polytechnizace se zaváděla zejména v přírodovědných předmětech, odborné vzdělání obstarával nový předmět základy techniky a ekonomie (ZTE). V roce 1971 došlo k nahrazení úvodu do filozofie předmětem „ideologicky vhodnějším“ - občanskou naukou. V roce 1975 byla zavedena branná výchova.¹⁴⁹

V roce 1978 byl přijat *zákon o opatřeních v soustavě základních a středních škol*, který vedle zavedení povinné desetileté školní docházky urychloval

¹⁴⁶ MORKEŠ, F. *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2002, s. 77. ISBN 80-901461-9-8.

¹⁴⁷ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 110.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 111.

¹⁴⁹ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 111-112.

zavádění odborné přípravy na gymnázia. Poslední, v pořadí již šestý školský zákon socialistické éry, už jen legislativní úpravou stvrdil zánik pojetí gymnázia na základě zákona z roku 1968. Zákon byl přijat dne 22. března 1984 a jmenoval se *zákon o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol* a víceméně navazoval na zákon č. 63/1978 Sb. Podle něj se střední školy dělí na: střední odborná učiliště, gymnázia a střední odborné školy. Odborná příprava již do výuky vstupuje jako její neoddělitelná součást. Na všech typech gymnázií byla zrušena latina, ponechána byla jen jako nepovinný předmět, do této doby byla alespoň volitelná. Stejný osud stihl estetickou výchovu. V souladu s posilováním technických kádřů se zaměření gymnázií orientovalo výhradně na matematiku, programování, fyziku a tělesnou výchovu. Změny vstoupily v platnost školním rokem 1984/85. Zaváděním odborných předmětů ztratilo gymnázium svou osobitou tvář a přiblížilo se odborné škole.¹⁵⁰

Z uvedeného je zřejmé, že tato orientace gymnaziálního vzdělávání vedla spíše k duchovní degradaci původních idejí tohoto typu vzdělávání, k popření myšlenky obecné kultivace lidských hodnot a k úpadku výjimečnosti jejich původního zaměření. Tato krize gymnaziálního vzdělávání trvala v podstatě až do přelomového roku 1989, kdy byla odstartována významná kurikulární reforma v intencích celého našeho školství a v níž dostalo gymnázium novou šanci stát se opětovně školou krácející v tradicích prvorepublikových elitních škol s vyváženým zastoupením humanitních, společenskovedních i přírodovědných předmětů a pedagogickým sborem, jehož členové svým morálním kreditem mohou být pro mládež skutečnými neformálními autoritami.

5.2 Socialistická tvář vyškovského gymnázia

Dalo by se čekat, že se po osvobození vrátí vyškovské gymnázium do předválečných zaběhlých kolejí. Bohužel se tak nestalo z prostorových důvodů. Klášter sester dominikánek, který měl sloužit gymnáziu jako provizorium do doby než okresní veřejná nemocnice vyklidí jeho vlastní budovu, byl zabrán berním úřadem. Proto bylo vyučování dne 21. května 1945 zahájeno v prostorách vyškovské měšťanské školy. Bylo otevřeno pět ročníků - prima,

¹⁵⁰ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 112-113.

kvinta, sexta, septima a oktáva. V dalších letech došlo k postupnému přemísťování některých tříd do budovy zámku, ačkoliv započala jednání mezi ministerstvem školství a osvěty, MNV Vyškov a ONV Vyškov o vyklizení nemocnice a provedení všech potřebných úprav. Provizorium trvalo ještě po celý školní rok 1947/1948, a proto část studentů musela opět docházet do tříd v budově zámku (7 tříd), druhá část pak do budovy obecné školy (6 tříd). Termín návratu gymnázia do jeho mateřské budovy se nakonec protáhl až do roku 1951.¹⁵¹

Poválečná obnova národního hospodářství zasáhla i do života studentů, kteří se účastnili tzv. národních směn. Jednalo se o brigádnickou výpomoc při zemědělských pracích, uskladňování otopu, při zimním odklizení sněhu, anebo dokonce při hubení nosatce řepného na cukrovarském statku v květnu 1948.¹⁵²

V únorových dnech roku 1948 se na vyškovském gymnáziu, podobně jako na nejrůznějších jiných institucích, vytvořil akční výbor. Ačkoliv konstatoval loajalitu všech zaměstnanců školy vůči nové Gottwaldově vládě, neblahá atmosféra těchto dnů se přesto projevila i v personálních opatřeních. V březnu 1948 dostalo několik profesorů důtku za svoji politickou činnost před únorem. Stalo se tak i díky mnoha anonymním i neanonymním udáním, která měla za úkol zdiskreditovat profesorský sbor. Za provinění bylo považováno i to, že se dotyční před rokem 1948 málo politicky angažovali, nebo v nevhodném protikomunistickém duchu, že se na škole neprovádí důsledně ateistická výchova a podobně. Kvůli nedůvěře nadřízených orgánů museli po roce 1948 opustit profesorský sbor Ladislav Kubíček (Č, F) a Josef Hrdlička (Tv, Z). Protože byly na vysoké školy zavedeny přijímací zkoušky, začaly na středních školách fungovat výběrové komise, strašák všech studentů, které způsobilost uchazeče o vysokou škola posuzovaly podle jiných než studijních předpokladů. Za rozhodující považovali rodinný původ. Pokud jej zájemce nesplňoval, neměl šanci studovat. Mnoho nadaných žáků tak definitivně ztratilo možnost získat vysokoškolské vzdělání. Pouze několik šťastlivců, kteří se uvolili alespoň jeden

¹⁵¹ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 18.

¹⁵² MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 18.

rok pracovat v průmyslu a získat tak dělnický původ, to mohlo zkusit znovu.¹⁵³

Mikulka upozorňuje i na změny v interiéru budovy, kde nesměl chybět portrét J. V. Stalina, jemuž muselo 7. dubna vzdát hold celé gymnázium na slavnostním shromáždění, paradoxně v Katolickém domě. Uctívání nové politické garnitury zahájily 14. června oslavy zúčastněných studentů a profesorů u rodného domku Klementa Gottwalda v Dědicích, pořádané na počest Gottwaldova zvolení prezidentem republiky. Oslavy pro gymnázium skutečně významné, oslavy jeho 50. výročí, ačkoliv jej v srpnových dnech (27. a 28. 8. 1949) navštívila spousta významných absolventů, tak připadly, podle uvedeného autora, dost nešťastně na politicky poněkud hektickou dobu.¹⁵⁴

Jak jsme již dříve uvedli, poúnorové školství bylo vděčným terčem pro několik dodnes diskutovaných školských reforem. Zákon o jednotné škole způsobil, že ve školním roce 1948/1949 došlo na vyškovském gymnáziu k podstatné redukci počtu studentů. Primy nebyly otevřeny, studenti sekund a tercií přešli na tzv. I. a II. střední školu ve Vyškově. Základem nového čtyřtřídního gymnázia se staly kvarty až oktávy. Maximální počet studentů v jedné třídě byl postupně omezen na 35. Pro přijímání uchazečů ke studiu začalo rozhodovat sociální a třídní hledisko. Když došlo 31. srpna 1953 na základě vládního nařízení z května téhož roku k zániku gymnázia ve Vyškově a vzniku jedenáctileté střední školy, bylo zřejmé, že úroveň vzdělanosti bude mít sestupnou tendenci. Škola měla 16 tříd normálního studia a jednu třídu večerní školy pro pracující. V osnovách přibýlo výrobní praxe, kromě ruštiny ubyly hodiny jazykové výuky a zcela zmizela latina. V roce 1953/54 byl jmenován ředitelem Oldřich Špidla (Vv, Dg), který byl za rok vystřídán Veleoslavem Langem a ten po čtyřech letech Josefem Skácelem. Po něm nastupuje v roce 1964 Zdeněk Martínek (Č, Tv).¹⁵⁵

Další období existence školy poznamenala politická opatření posilující jednoznačné ideové a ateistické směřování vyškovského gymnázia. Kvůli nedostatečnému vyrovnání se s náboženskou otázkou musela řada v této sféře „nedůvěryhodných pedagogů“ školu opustit. Ve školním roce 1958/59 došlo

¹⁵³ HEP, J. Historie gymnasia. In *70 let vyškovského gymnasia 1899-1969*. Vyškov: 1969, s. 23.

¹⁵⁴ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 18-19.

¹⁵⁵ HEP, J. Historie gymnasia. In *70 let vyškovského gymnasia 1899-1969*. Vyškov: 1969, s. 22-24.

k reorganizaci vyškovských škol 1. a 2. stupně. Výsledkem byla velká migrace pedagogů. Z vyškovské „jedenáctiletky“ odešlo 9 vyučujících, přišlo 8 nových. V prosinci 1960 schválilo Národní shromáždění školský zákon, na jehož základě vznikly základní devítileté školy a střední všeobecně vzdělávací školy ukončené maturitou. Tato úprava začala platit od 1. ledna 1961 (ředitelem SVVŠ se stal bývalý poslední ředitel „jedenáctiletky“ Josef Skácel). Osnovy přírodovědných předmětů se na SVVŠ hodně přiblížily osnovám bývalých reálků. Ve Vyškově zůstaly oba nově vzniklé typy škol i nadále v jedné budově. Na SVVŠ kromě toho postupně působily různé ročníky dálkového studia. V říjnu 1957 zahájilo činnost tříleté dálkové studium pro vojenské aspiranty, později tzv. důstojnický kurz. Od 1. ledna 1962 přešla pod správu školy také Průmyslová škola pro pracující. K další změně došlo k 1. září 1963. Od tohoto data měly být gymnazijní prostory určeny pro tříletou SVVŠ, střední školu pro pracující (větev průmyslovou a ekonomickou) a 1. až 5. ročník ZDŠ. Naději na ukončení těchto různých nesystematických pokusů přinesla léta 1967/1968, kdy se opět začalo diskutovat o nové koncepci středních škol. Ve školním roce 1968/69 nastupovali do 1. ročníku nováčci již opět na čtyřleté gymnázium. Jeho ředitelem se stal Zdeněk Martinek, který zastával tuto funkci již od roku 1964 na tříleté SVVŠ. Z celkového počtu 304 žáků studovalo v tomto roce na gymnáziu 111 hochů a 193 dívek.¹⁵⁶

Pedagogický sbor školy byl neustále hodnocen převážně z ideologických hledisek. Mimo své úvazky byli pedagogové nuceni studovat dokumenty ÚV KSČ, stranická usnesení a zpracovávat z nich referáty. Od roku 1960 se museli pravidelně účastnit stranických školení o základech marxisticko-leninské filozofie. Studentstvo bylo organizováno nejdříve v PO a následně v ČSM. K „dobrým mravům“ patřilo jeho sejetí s dělnickou třídou, rolnictvem a příslušníky lidově demokratické armády prostřednictvím tzv. družby. K ní patřilo i pořádání různých oslav politických výročí (únor 1948, životní výročí Gottwalda, Stalina, VŘSR apod.), kulturních akcí apod. Patronát nad vyškovskou JSŠ převzalo v říjnu 1953 tehdejší Tankové učiliště Klementa Gottwalda ve Vyškově. Úspěšně se rozvíjela družební spolupráce s JZD Dědice a se slovenskou střední

¹⁵⁶ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 19.

školou v Šamoríně.¹⁵⁷

Ústava ČSSR z roku 1960 stanovila zásady, že výchova a vyučování jsou založeny na vědeckém světovém názoru a na těsném spojení školy se životem a praxí. To se projevilo tím, že v každém týdnu jeden den žáci všech ročníků pracovali v některém z vyškovských závodů (čistírny, LNH-Lisovny nových hmot, Chirana, Rostex, JZD Dědice apod.). Výrobní praxe však nesplnila očekávání a bylo od ní upuštěno.¹⁵⁸

Požadavek spojit školu se životem a praxí vedl k mnoha nuceným brigádám. K těm oblíbenějším patřili senoseče na Šumavě a chmelové brigády na Podbořansku. Součástí výukových forem byly exkurze, které většinou směřovaly do průmyslových závodů a elektráren, ale i zájezdy na divadelní a filmová představení do brněnských kulturních stánků.¹⁵⁹

Uvolnění politické atmosféry v šedesátých letech přineslo v tomto směru studentům a profesorům nebývalé kulturní zážitky. V roce 1965 zhlédli např. divadelní představení hry V. Havla Zahradní slavnost a v roce 1967 v brněnském kině Jadran dokonce americký velkofilm Kleopatra. V tématech maturitních písemných prací se znovu objevují zadání literární a rozbory i předtím zakázaných autorů. Výuka němčiny je korunována zájezdy studentů do NDR. Poznávání významných míst evropské historie se však omezuje pouze na Drážďany, Lipsko, východní Berlín či oblast Dolní Lužice.¹⁶⁰

V době „pražského jara 1968“ se řada pedagogů školy s nadšením zapojila do obrodného procesu ve společnosti. „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti“, tak jak na něj s ironií vzpomínají pamětníci, však na sebe nenechalo dlouho čekat. Vystřízlivění bylo skutečně dramatické a neobešlo se bez padajících hlav.

Oslavy „sedmdesátky“ gymnázia v září 1969 však ještě stihly proběhnout velice důstojně a nadmíru úspěšně. Zúčastnilo se jich 1200 absolventů a 40

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 20.

¹⁵⁸ DRMOLA, A. Z historie vyškovského gymnázia. In *Gymnázium Vyškov 1899-1989. Sborník k 90. výročí založení gymnázia ve Vyškově*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1989, s. 10.

¹⁵⁹ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 20.

¹⁶⁰ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 20-21.

profesorů.¹⁶¹

Normalizace zasáhla všechny oblasti života společnosti, tudíž i školství. Okupace sovětskou armádou v srpnu 1968 byla vydávána za přátelskou pomoc a učitelé byli obviněni z antisovětismu a podněcování pravicových sil.

28. listopadu téhož roku přišel na školu přípis ministra školství Hrbka o postihu všech pedagogů, kteří se v uplynulých měsících projeví protisovětsky či proti politice KSČ. Do těchto snah zapadají i pohovory se členy KSČ na gymnáziu v dubnu 1970, na které byli vysláni dohlázející z OV KSČ. Na letní měsíce připadla výměna stranických legitimací, což byl ve skutečnosti nejefektivnější způsob, jak se mohla KSČ zbavit všech nespolehlivých členů. Členskou legitimaci po nich obdrželo pouze pět profesorů-komunistů, dva byli vyloučeni a čtyřem bylo zrušeno členství. Jedním z pedagogů nesplňujících kritéria normalizátorů byl Zdeněk Martinek. Na jaře 1971 musel odejít z funkce ředitele, do které od 1. dubna nastoupil Petr Španěl.¹⁶²

Podíváme-li se na další léta, která poznamenala vývoj gymnaziálního vzdělávání ve Vyškově, nevyhneme se konstatování, že je ve všech směrech neustále spojovaný s komunistickou výchovou, s KSČ, s ideologií a agitací. Tzv. ideově politické výchova se stává hlavním cílem výuky a principy komunistické výchovy klíčovými pedagogickými zásadami.

Pedagogy „kultivuje“ tzv. politické vzdělávání učitelů, obzory studentů rozšiřují zasloužilí nebo zakládající členové KSČ, anebo návštěvy z družebního sovětského okresu Bobrov. Družební vztahy posilují nové kontakty s gymnáziem v Michalovcích na Slovensku a se střední školou v Dobeln v NDR. V hodnocení učitelského sboru je sledována především politická a společenská angažovanost, u studentů pak především aktivita v SSM či odpracované brigádnické hodiny.¹⁶³

Kromě tradičních přírodovědných a humanitních předmětů existovaly v učebních plánech také některé předměty volitelné - byla to ruská konverzace,

¹⁶¹ Tamtéž, s. 21.

¹⁶² Školní kronika 1953-1971, s. 335-357. In MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 21-22.

¹⁶³ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 22.

latina, základy administrativy, technické kreslení, praktická cvičení z matematiky a přírodopisu a semináře z matematiky, přírodovědných předmětů a literatury. Z nepovinných předmětů to byly sportovní hry nebo řízení motorových vozidel. Studenti se úspěšně zapojovali do olympiád a později Středoškolské odborné činnosti. Ve školním roce 1978/79 se vyškovské gymnázium přidalo k experimentu, který měl za úkol zlepšit polytechnickou výchovu mládeže. Byl zaveden předmět základy techniky a ekonomiky, později známý spíše jako základy výroby. V prvních dvou ročnících měl podobu jakéhosi společného základu, od 3. ročníku se dělil na odborné bloky vyučované externími učiteli - základy programování, strojírenskou technologii a základy administrativy. Studentům, kteří vykonali maturitní zkoušku z tohoto předmětu, bylo ze zmíněných oborů uznáno střední odborné vzdělání. Z dnešního hlediska se již tento experiment jeví spíše jako zajímavá kuriozita našeho školství osmdesátých let.¹⁶⁴

Oslavy 80. výročí vzniku školy v roce 1979 se bohužel nevyhnuly zpolitizování. Výročí bylo připomenuto dnem otevřených dveří a podvečerním koncertem Jiřího Štědrone a Ludka Nekudy v Besedním domě, pro profesorský sbor byla určena beseda s představiteli OV KSČ, MěNV a VVŠ ve Vyškově.¹⁶⁵

Přes všechny zmíněné problémy a negativa lze najít i v této socialistické etapě vývoje školy určité klady. Podle Mikulky k nim patří jednoznačně pokrok v materiálním vybavení školy. Ve školním roce 1973/74 byla dokončena úprava areálu, který se tak v této době řadil mezi nejvybavenější u nás. Školní rok 1975/76 znamenal dokončení prací na bytu pro školníka v přístavku na školním dvoře, o rok později byla vybudována telefonní ústředna. Elektroinstalace se dočkala generální opravy ve školním roce 1979/80, v tomtéž roce vzniklo videocentrum.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 22.

6 RENESANCE GYMNAZIÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH PO PÁDU TOTALITNÍHO REŽIMU

Úvod

Zásluhu na pádu totalitního režimu u nás měla především politická situace v Sovětském svazu a reformní přístup Michaila Gorbačova k „perestrojce“ a otevřenějšímu vztahu k USA. Gorbačovova politika, připouštějící dokonce i kritiku dosavadního komunistického systému vyvolala vlnu opozice i v dalších zemích socialistického bloku, především v Polsku, NDR a Maďarsku. Po pádu berlínské zdi 9. listopadu 1989, která byla symbolem komunistické totality, se tato euforie přenesla i k nám. Impulzem k organizovanému odporu se stala zpočátku poklidná demonstrace studentů, kteří si 17. listopadu 1989 přišli na Národní třídu v Praze připomenout 50. výročí nacistické represe vůči vysokým školám. Pochod Prahou se však kvůli agresivnímu zásahu Jednotek ministerstva vnitra změnil v masovou, ale poklidnou neútočnou revoltu vůči celému totalitnímu politickému systému v zemi. K demonstrujícím studentům se postupně přidávali herci, spisovatelé a další významné osobnosti především kulturního života. Neadekvátní policejní zásah vůči průvodu vyvolal bouřlivé reakce u většiny veřejnosti a za podpory médií se informace o pražských událostech rychle šířily po celé zemi, i na Slovensko. V dalších dnech bylo ustanoveno v Praze tzv. „Občanské fórum“, které veškeré protestní akce vůči tehdejšímu režimu koordinovalo. Jeho hlavní osobností se stal Václav Havel. Na Slovensku se politického vývoje ujalo sdružení „Verejnost“ proti násiliu“. Následné demonstrace v Praze i v Bratislavě za zvuků „zvonících klíčů“ vyjadřovaly touhu občanů skoncovat s totalitou. Největší z těchto demonstrací, s účastí půl miliónu občanů, se uskutečnila na Letenské pláni 25. listopadu 1989. Stejný význam měla generální stávka 27. listopadu. Lidé žádali skoncovat s vládou jediné strany, odstoupení prezidenta Husáka, svobodné volby a demokratický systém. Jeho zárodky se začaly formovat ve vládě Mariána Čalfy, kterého jmenoval ještě Husák, předtím než z prezidentského postu odstoupil. Politický pohyb směřující k zmíněnému revolučnímu zvratu byl sice dramatický, ale nenásilný – revoluce byla proto nazvána „něžnou“ nebo „sametovou“. Do čela státu se dostává Václav Havel, ideový vůdce proměn Československa. Komunistická strana dospívá k rozkladu, její řady opouštějí

masy dosavadních, často nucených členů. Národní fronta přestává existovat, naproti tomu obnovují svoji činnost prvorepublikové spolky a organizace. K těm patřil především Sokol, Junák, Orel a řada dalších. Do té doby perzekuovaný náboženský život zaznamenává uvolnění. Dokladem otevírání se společnosti v tomto směru se stala dubnová návštěva Papeže Jana Pavla II. u nás a svatořečení Anežky České. Odchod okupačních vojsk v květnu 1991 a zánik Varšavské smlouvy v červenci 1991 vítají občané se zadostiučiněním.

„Revoluční listopad 1989 ukázal, že v české společnosti přetrvaly demokratické tradice, které žádné podoby komunistické totality nevykořenily. Žili ještě generace pamatující první československý stát, působila historická paměť, na mladší pokolení měl vliv demokratický Západ. Společnost teď očekávala poměrně rychlé přiblížení se k němu, vyrovnání s ním, tedy i nepříliš vzdálené vplynutí do „sjednocené Evropy“. Představy však neodpovídaly možnostem, skutečné situaci, v níž komunistická moc Československo zanechala. Převést je do demokratického systému a tržní ekonomiky byly úkoly, které neměly příklad a vzor. Na postkomunistické státy se zvláště v hospodářství nedaly – jak se postupně ukazovalo- zcela uplatnit způsoby a nástroje použité při proměnách jiných totalitních států nebo regulovaných ekonomik. Nová vládní moc se musela řízení státu učit.“¹⁶⁷

Po zániku RVHP v červnu 1991 dochází pochopitelně ke snížení obchodu s bývalými členy. Nové trhy se hledají těžce. Řada podniků a firem ztrácí odbyt, což vede k jejich zániku. V mnoha regionech končí výroba, lidé si musejí zvykat na nezaměstnanost a odvrácenou tvář svobody. V důsledku 50 let totalitního hospodářství přibývají ve společnosti další, nyní již objevení „kostlivci ve skříni“. Rychlý přechod na tržní ekonomiku, odklon od nástrojů ústřední hospodářské regulace bez adekvátní kontroly a často sporné přerozdělování státního majetku, restituce, uvolnění cen, to vše má mnohdy negativní dopady na celou společnost.

V druhých parlamentních volbách v červnu 1992 zvítězila v českých zemích s 34 % ODS. Levý blok měl 14 %. Na Slovensku se prosadilo HZDS s 37 %. Výsledek voleb nepřímo rozhodl o osudu československého státu. Hned první politické setkání vůdců vítězných stran, Klause a Mečiara 8. 6. ukázalo, že

¹⁶⁷ KVAČEK, R. *České dějiny II.* Praha: SPL-PRÁCE, 2002, s. 232-233. ISBN 80-86287-48-3.

dohoda o podobě společného státu nebude možná. Stát byl rozdělen a od 1. 1. 1993 se Slovensko i Česká republika začaly ubírat svojí vlastní cestou.

6.1 Renesance středoškolského vzdělávání po sametové revoluci

Po listopadu 1989 došlo v našem státě k pronikavým změnám též v oblasti středoškolského vzdělávání. Veškeré události, které dnes vnímáme jako tzv. „sametovou revoluci“, odstartovala, jak již bylo zmíněno, studentská demonstrace v Praze. Právě aktivita studentů, ačkoliv především vysokoškolských, byla jedním z nejtypičtějších znaků prvních dnů a týdnů revolučních událostí, které vedly k pádu totality u nás. Studentstvo obecně však můžeme považovat za hybnou sílu polistopadového vývoje, která zasáhla i do fungování středních škol, především gymnázií, jejichž hlavním posláním vždy bylo připravit mládež především ke studiu na vysoké škole. Proto se stala gymnázia v určitém slova smyslu základnou pro renesanci původních idejí a hodnot, obnovu demokratizace vzdělávání a znovuzrození humanitních ideálů.

Vykreslit obraz polistopadového středního školství je velice obtížné, neboť samotný proces transformace českého školství a vzdělávání nebyl doposud zcela ukončen. Každým rokem se totiž objevují stále nové úpravy, změny, inovace. K těm nejaktuálnějším patří bezesporu tolik diskutovaná a v roce 2010 pilotně odstartovaná (odzkoušená) státní maturita. K nejvýznamnějším změnám v českém kurikulu, které nejvíce zasáhly po listopadu 1989 rozvíjející a měnící se oblast českého středního školství, patřila především:

- diverzifikace (rozrůžňování) vzdělávacích drah – zrušení státního monopolu na vzdělávání, vznik soukromých škol, církevních škol,
- dezideologizace kurikula – zvláště v dějepise, v občanské a literární výchově, při výběru cizího jazyka,
- liberalizace kurikulární politiky – uvolnění centrální normy,
- částečná decentralizace – posílení kompetence školy při tvorbě kurikula (uvolnění učebních plánů, možností volitelných a nepovinných předmětů, možnost až 30% témat, která zvolí učitel),
- humanizace kurikula – posílení společenskovedních, humanitních předmětů,

- posílení kompetencí učitelů při volbě metod a forem výuky,
- zrušení státního monopolu na tvorbu učebnic.

Depolitizace vzdělávání byla jistě velice žádoucím krokem, ale její živelný průběh, korespondující s revoluční náladou ve společnosti, vedl žel také k mnoha přehmatům.

V první etapě se zrušily závazné osnovy, ideologicky koncipované učebnice dějepisu a občanské výchovy. Veškerá odpovědnost při výběru vhodných učebnic a výkladu se přenesla na učitele. Další změnou bylo zrušení povinné výuky ruského jazyka. Ruština přestala být po 45 letech prioritním cizím jazykem. Zájem o ní klesl natolik, že se učitelé ruštiny museli rychle rekvalifikovat, obvykle na angličtináře a němčináře. Zájem zaznamenala i francouzština a španělština. Školy začaly přijímat pro jazykovou výuku i externí spolupracovníky a rodilé mluvčí.

S rozporuplnými reakcemi se setkala znovuoobnovení víceletých gymnázií. Laická veřejnost, ale i značná část učitelstva toto rozhodnutí vřele uvítala, ale pedagogičtí odborníci sdíleli poněkud jiný pohled na věc. Tato názorová nejednotnost panuje doposud. Ačkoliv se tehdy jednalo o nekoncepční řešení, které připravilo třídy 2. stupně ZŠ o ty nejlepší a nejnadanější žáky, patří dnes víceletá gymnázia k tomu nejlepšímu, co naše školství poskytuje. Z hlediska délky studia měla nižší gymnázia několik modelů. Od roku 1990 byly otevírány třídy sedmiletého gymnázia, protože v té době byla pouze osmiletá ZŠ. Žáci vstupovali na gymnázium po 5. ročníku ZŠ. Současně vznikala i pětiletá gymnázia, kam přicházeli žáci ze 7. tříd. Šlo většinou o jazyková a bilingvní (dvojazyčná) gymnázia.

Počátkem 90. let nastává rozmach soukromých a církevních škol. Stát jejich prostřednictvím nabízí prostor k jiné alternativě středoškolského vzdělávání, k jiným formám a metodám výuky, ale především k obsahové specifikaci a netradiční cílové orientaci.

Největší zájem uchazečů o střední školu vůbec zaznamenaly střední odborné školy. Jejich počet narostl od roku 1989, kdy tvořily 30 %, na 47 % v roce 2001, kdežto počet učňovských škol měl klesající tendenci. Z 52 % se dostal na 33 %. Učňovské školství ovšem bylo za komunistické éry záměrně předimenzováno,

takže nyní docházelo k přirozenému narovnání vztahu mezi jednotlivými typy škol. Odliv zájmu žáků od učňovských škol k středním odborným školám s maturitou nijak neohrozil gymnázia samotná. Ta si stále udržovala stabilní podíl v počtu škol pohybující se mezi 16 % v roce 1989 a 20 % z roku 2001.¹⁶⁸ Gymnázia se po dlouhé době navrátila k původnímu poslání - připravovat své absolventy na vysoké školy. Zanikly odborné bloky a gymnázia se mohla opět věnovat výhradně všeobecnému vzdělávání.

Zásadní legislativní změnu přinesl gymnáziím zákon České národní rady z 13. prosince 1990 o *státní správě a samosprávě ve školství*. Tento zákon č. 564/1990 Sb. uvedl v život školské úřady (ŠÚ) jakožto orgány přebírající po školských odborech ONV a KNV řízení základních a středních škol v jednotlivých okresech. Nezávislou kontrolní funkcí byla naopak pověřena Česká školní inspekce (ČŠI). Zákon zároveň vymezil působnost orgánů samosprávy ve školství, definoval pravidla pro vedení sítě škol a stanovil i to, které orgány mohou zřizovat školy (tzv. zřizovatelé škol). Zákon zcela změnil i zaměstnavatelské vztahy ve školství. K 1. lednu 1991 dostaly střední školy právní subjektivitu, tj. staly se právníckými osobami. Učitelé středních škol se tak stali zaměstnanci školy, v níž učí. Ředitelům škol byly výrazně zvýšeny pravomoci, ale místo původního prioritního úkolu, pečovat o zvýšení kvality pedagogické práce, se dostali do pozice manažerů, kteří se musí současně starat o hospodářské záležitosti, finanční investice, o platy a odměny učitelů atd. Mnozí ředitelé se ocitli v situaci, na kterou nebyli odborně ani psychicky připraveni a kterou ani nechtěli řešit.¹⁶⁹

Na druhé straně přenesení velké části pravomocí na ředitele umožnilo ohromný kvalitativní rozvoj jednotlivých škol. Pokud ředitel chtěl, mohl realizovat mnoho užitečných změn a v součinnosti se samosprávnými orgány podstatně modernizovat školní budovu i její vybavení. Zejména na něm záleželo, zda dokáže rychle změnit pracovní návyky kolegů. Bylo mu dáno dost prostředků, aby vyburcoval učitele k inovaci vyučovacích metod a obsahu výuky. Každý ředitel, který si uvědomoval nutnost kontaktu školy s veřejností a její pozitivní vliv na chod školy, neváhal přistoupit k ustanovení rady školy, orgánu, který se

¹⁶⁸ *Vývojová ročenka školství v České republice 1989/90 – 2001/02*. Praha: 2001, s. 55.

¹⁶⁹ MORKEŠ, F. *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2002, s. 101. ISBN 80-901461-9-8.

od roku 1996 stal pevným článkem řízení všech typů škol. Rada školy totiž umožňovala a umožňuje zákonným zástupcům nezletilých žáků, zletilým žákům, pracovníkům školy, občanům obce a dalším osobám podílet se na správě školy - vyjadřovat se ke vzdělávacím programům a k celkovým koncepčním záměrům školy, schvalovat návrh rozpočtu, zprávu o hospodaření a ve výjimečných případech odvolat i ředitele školy.¹⁷⁰ Může však škole významně pomoci, zejména, když jsou jejími členy zástupci obce, klíčových podniků a firem, významné osobnosti veřejného života, rodiče a osobnosti, jimž není směřování školy a její osud lhostejný.

K významným změnám dochází v gymnaziálním vzdělávání ve školním roce 1996/97, v souvislosti s přechodem žáků na povinnou devítiletou školní docházku. V souvislosti s tím bylo přistoupeno k zavádění osmiletého, resp. šestiletého studia na nižším gymnáziu. Sedmileté studium dobíhalo a poslední maturanti tohoto typu opouštěli školy v roce 2001. V téže době se rozšiřuje i nabídka počtu škol v terciární sféře vzdělávání. Pomaturitní studium bylo nahrazeno již ze zákona novým typem školy - tzv. vyšší odbornou školou (experimentálně fungují od roku 1993). Charakteristickým znakem let 1990 -1996 byl téměř nezadržitelný růst počtu středních škol. Tomuto trendu napomohla také absence jasných kritérií ze strany ministerstva pro jejich vznik a kontrolu jejich činnosti. Převládl názor, že konkurenční prostředí vše vyřeší. Ekonomové se domnívali, že v tržním hospodářství špatné školy samy zaniknou a dobré zůstanou. Vysoký počet relativně malých škol, oborově roztříštěná studijní nabídka škol a pokračující celorepublikový demografický pokles byl důvodem k zahájení tzv. *optimalizace sítě středních škol*, zahájené roku 1997 ministrem Ivanem Pilipem. K řešení se však přistoupilo čistě schematickým způsobem bez zohlednění potřeb a kvality sítě škol v jednotlivých regionech. Navíc plánovaná optimalizace podle legislativy neměla zahrnovat soukromé střední školy, které však nejvíce zhustily síť středních škol. Projektem tak byly ponejvíce postihovány jen školy státní.¹⁷¹

¹⁷⁰ §17a-h zákona č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství. Zdroj: *Zákon České národní rady o státní správě a samosprávě ve školství*. Program ZÁKON verze 4.0 [online]. c2006, [cit. 2011-2-26]. Dostupné z: http://www.pravnipredpisy.cz/predpisy/ZAKONY/1990/564990/Sb_564990_-----_.php.

¹⁷¹ FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003, s. 188.

Gymnáziím se tyto radikální kroky většinou vyhnuly. Kvalitu gymnaziálního vzdělávání zaručoval totiž tzv. generalizovaný učební plán (GUP), podle kterého se měla řídit výuka na všech gymnáziích. Schválilo jej MŠMT 15. 7. 1994. Nový systém stanovoval jasná pravidla jak pro školy samotné, tak i pro systém kontroly. Konečně tak bylo jasně stanoveno, která škola a za jakých podmínek se může honosit názvem gymnázium. Právě šíře všeobecného vzdělávání a posunutí výběru zaměření (studijní profilace) do vyššího věku učinila opět z gymnázia to, čím bylo typické prvorepublikové, ale i rakouské gymnázium, tj. místo bohaté kultivace duchovního světa mládeže.¹⁷²

V průběhu uplynulých let řada dílčích kroků postupně přetvářela značně centralizovaný a direktivní systém středního (dnes tzv. regionálního) školství. Na kraje přešla působnost ministerstva zřizovat a spravovat střední školy. Jejimi zřizovateli (a tedy i gymnázií) se tak stávají krajské úřady. Na rozsáhlé koncepční rozhodnutí však nezbývalo ministrům školství nikdy dostatek času, a tak následovala spíše drobná rozhodnutí, která měnila obsah, nikoliv ovšem charakter vzdělávání. I v roce 2003 stále platí školský zákon z roku 1984, ačkoliv byl několikrát novelizovaný. České školství jako celek málo pružně reaguje na změny na trhu práce. Navíc je dnes zřejmé, že jen málokterý obor jedinci nabídne práci na celý život. Ve srovnání s ostatním vyspělým světem máme malý podíl všeobecně zaměřených středních škol (u nás gymnázií) a rozhodnout se pro jejich studium znamená stále ještě riziko, protože na ně navazující vysoké školy neposkytují dostatek kapacit.¹⁷³

V posledním desetiletí dochází u nás k pronikavým změnám **také v pojetí vzdělávání**. Od vzdělávání časově a obsahově uzavřeného a situovaného do období dětství a mládí se přechází ke vzdělávání otevřenému, které dává člověku šanci doplňovat, rozšiřovat, prohlubovat nebo dokonce zásadně měnit své vzdělání v průběhu celého života podle aktuálních potřeb a zájmů. Vzdělávání jako příprava pro život ustupuje pojetí vzdělávání jako průvodního jevu života. Mluvíme v této souvislosti o celoživotním vzdělávání.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ MOŽNÝ, I. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, s. 74-75. ISBN 80-7178-624-1.

V souvislosti s přijetím idey celoživotního vzdělávání vystupuje do popředí významný úkol, který lze aplikovat i na středoškolské vzdělávání. Jeho cílem by mělo být rozvíjet u mladých lidí touhu po poznání, potřebu dále se vzdělávat a rozvíjet, kultivovat vlastní osobnost. Systém středoškolského vzdělávání by měl studentům umožnit vyhledávat, analyzovat a efektivně využívat různé zdroje informací a naučit se efektivně se učit. Měl by je především motivovat k tomu, aby pokračovali v učení i po ukončení školy.

Na tyto požadavky velice osvícensky zareagovala již v roce 2001 koncepce rozvoje vzdělávání předložená MŠMT, která je u nás známá pod názvem Bílá kniha. Odborný tým, který ji zpracovával, složený z pedagogů, psychologů, sociologů, ekonomů a historiků, se v tomto ambiciózním projektu pokusil systémově řešit podobu současného školství a nabídl nepochybně moderní strategii vzdělávací a školské politiky, která nepostrádá ani filozofický rozměr. Autoři projektu nevnímají školství pouze jako odborný problém, ale pokládají si i otázky, kam má dále směřovat naše vzdělávání a co má být jeho náplní. Uvedený dokument akcentuje jediný cíl: připravit celou českou společnost na obtížně předvídatelné procesy evropské i globální, které ovlivňují podmínky každodenního života českého národa. Jeho východiskem se stala následující úvaha: *„Čím složitější je život společnosti, tím větší objem znalostí a dovedností si musí každý jednotlivý člověk osvojit, aby se v ní dokázal uplatnit. Čím větší je míra individuální svobody, tím víc záleží na osobní zralosti, odpovědnosti a tvořivosti každého občana. Čím více možností se člověku nabízí, tím víc záleží na jeho vlastních mravních a lidských kvalitách, aby si z nich dokázal dobře vybrat. Odtud přirozeně plyne, že se i doba potřebná pro přípravné vzdělávání a výchovu stále prodlužuje.“*¹⁷⁴

Ve směřování české vzdělávací politiky jde tudíž o zcela novou strategii založenou na realizaci koncepce celoživotního učení. Pro střední školy z tohoto vyplývá, že by již ony měly vytvořit u studentů základy pro efektivní učení, rozvíjet u nich schopnost studovat a samostatně se učit. Gymnázia by proto měla dbát hlavně o to, aby jejich absolventi byli vybaveni především dostatečně širokým spektrem kompetencí, které by jim umožnily vyrovnávat se se

¹⁷⁴ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha. Praha: ÚIV-Tauris, 2001, s. 13. ISBN 80-211-0372-8.

zvyšujícími nároky uplatnění na trhu práce, ale i v občanském a osobním životě. Tyto kompetence se staly pilířem při tvorbě tzv. Rámcového vzdělávacího programu pro gymnaziální vzdělávání (RVP G), který si jednotlivé školy v rámci kurikulární reformy MŠMT museli od 1. 9. 2007 přizpůsobit vzhledem k vlastním cílům a potřebám.

Dle Bílé knihy by mělo být gymnaziální vzdělávání určeno i nadále především k přípravě pro bezprostředně navazující studium v terciární sféře, ale s možností přijímat širší populaci žáků. Mělo by proto zahrnovat i také obsahy a předměty, které mohou být potřebné pro praktický život a některá povolání. Proto by měl být RVP pro gymnázia zpracován tak, aby umožňoval více diferencovat kurikulum, které kromě možnosti současného čistě akademického pojetí nabídne i možnost výběru odborně orientovaných obsahů. S tím je spojena i nutnost změny způsobů výuky a nové priority související zejména s podporou rozvoje klíčových kompetencí, s rozšířením výuky cizích jazyků a širší využívání ICT. RVP by měl umožnit flexibilnější organizaci výuky tak, aby umožnila žákům vytvořit si v rámci školy co nejvíce individualizovaný vzdělávací program formou volitelných a nepovinných předmětů, který by odpovídal jejich předpokládané vzdělávací dráze nebo možnostem jejich pracovního uplatnění.¹⁷⁵

6.2 Gymnázium ve Vyškově po roce 1989

Ačkoliv do Vyškova pronikaly zvěsti o studentských nepokojích v Praze jen pozvolna, díky kontaktům žáků vyšších ročníků s brněnskými vysokoškoláky a kamarády studujícími v Praze, doléhala postupně atmosféra nespokojenosti s vládnoucí garniturou i na gymnaziální půdu. Se společenskými změnami souvisela změna ve vedení školy. Ředitele RNDr. Petra Španěla vystřídal na období 3 let RNDr. František Čámský. Od 1. února 1993 nastoupil do funkce na základě úspěšného konkurzního řízení PaedDr. Ivan Pokorný. Škola využila možnost zřídit víceleté gymnázium, ale pro nedostatek výukových prostor umístila třídy nižšího gymnázia (primy až kvarty) v budově ZŠ na ulici Purkyňova. Víceleté gymnázium bylo koncipováno nejprve jako sedmileté, následně osmileté. Jeho první absolventi skládali maturitní zkoušku ve školním roce

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 52-53.

1996/97. Vedle víceletého gymnázia nadále působí i čtyřletý cyklus.¹⁷⁶

V důsledku toho, že byly po listopadu 1989 změněny dosavadní právní předpisy, projevila se brzy nutnost transformovat fond Sdružení rodičů a přátel školy, který byl do té doby jedinou legální institucí pro spolupráci školy s veřejností. 1. 10 1994 vznikla Nadace Gymnázia, jejímž finančním základem se stala závěť Antonie Kalužové, která zemřela bez příbuzných a své životní úspory odkázala Gymnáziu Vyškov.¹⁷⁷ Cílem Nadace se stal „rozvoj duchovních hodnot, podpora vzdělání a kultury u studentů a pedagogů vyškovského gymnázia“.¹⁷⁸

Listopad 1989 znamenal konec vlády jedné strany a současně konec ideologizace výuky, která nejvíce omezovala studentstvo i profesorský sbor. Demokracie v přístupu ke vzdělávání se dotkla i výběru povinně volitelných předmětů, především v sextě a od 2. ročníků čtyřletého cyklu. V nabídce jazykové výuky dostala prostor konverzační cvičení a zahraniční lektoři, do popředí se dostala výpočetní technika. Zájezdy do NDR vystřídaly atraktivní výměnné pobyty se studenty z Velké Británie, Španělska, Dánska, Belgie, Rakouska apod.

Přestože škola neustále bojovala s nedostatkem financí, podařilo se ji uskutečnit některé zásadní rekonstrukční a modernizační práce v historické budově gymnázia. V roce 1995 byly rekonstruovány kabinet a laboratoř fyziky a odborná učebna biologie. Inovací prošla multimediální učebna. Rok 1996 vstoupil do dějin vyškovského gymnázia jako rok největší investiční akce v poválečných dějinách gymnázia. Zásluhou akce „Tři miliardy“, které Parlament České republiky odsouhlasil pro školství na velké opravy budov, se vyškovskému gymnáziu podařilo provést generální výměnu oken, vnitřních dveří nad hlavním schodištěm a venkovních vstupních dveří, vše v původním secesním stylu. Firmě Antiko z Liberce se podařilo vrátit budově důstojné vzezření, zvýšit tepelné úspory a minimalizovat hluk z přilehlé silnice.¹⁷⁹ Hluboký estetický dojem umocnila kvalitní ruční práce z dubového dřeva, díky které

¹⁷⁶ MIKULKA, R. Osm kapitol z historie gymnázia. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 23.

¹⁷⁷ 40. výroční zpráva Gymnázia Vyškov 1994-1995, s. 16-17.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 16.

¹⁷⁹ POKORNÝ, I. Úvodní slovo ředitele. In *42. výroční zpráva Gymnázia Vyškov 1996-97*, s. 1.

působí exteriér i interiér budovy jako skutečný architektonický skvost.

Během dalších let získalo nový vzhled i nádherně zrekonstruované nádvoří školy. Zřízeny byly nové učebny výpočetní techniky, administrativy, humanitních předmětů, došlo i na obnovu parket ve školní tělocvičně, na rekonstrukci chemické laboratoře a výdejny stravy. Podařilo se též vybudovat a kvalitně zařídit posilovnu v suterénu školy, inovovat vybavení kmenových učeben školy a zkulturnit prostory školních chodeb.

Reorganizace se dotkla i složení pedagogického sboru, který opustily jeho dlouholeté opory, jež dosáhly důchodového věku a předaly pomyslnou štafetu těm mladším. V roce 2008 odešel na zasloužený odpočinek také dlouholetý ředitel PaedDr. Ivan Pokorný, s jehož jménem je spojena nejdelší etapa polistopadové historie školy a celá řada změn, které pomohly vyprofilovat Gymnázium Vyškov jako jednu z nejprestižnějších středních škol regionu. Novým ředitelem se stal Mgr. Jiří Zlatník. Zakrátko jej ve funkci vystřídal RNDr. Václav Klement, dlouholetý profesor fyziky, osobnost, která se nesmazatelně zapsala do historie gymnázia svoji aktivitou v NASA, účastí na řešení úkolů v rámci amerického programu Honeywell Educators, letecký a raketový nadšenec, který se ctí vede tuto prestižní vzdělávací instituci od roku 2010.

Od „sametového roku“ 1989 roku ukončily školu „zkouškou dospělosti“ desítky ročníků studentů. Naprostá většina z nich vzápětí úspěšně vystudovala vysokou školu. Mezi absolventy nechybí úspěšní lékaři, učitelé, vědci, technici, inženýři, manažeři, umělci ... Řada bývalých studentů gymnázia ještě v terciární sféře studuje. Ale všichni mají jedno společné. Vesměs se do své školy rádi vracejí. Do školy, bez níž si již 112 letech nelze představit ani město Vyškov, ani celý vyškovský region.

6.2.1 Vyškovské gymnázium očima současníků

GYMNÁZIUM – škola uprostřed města, Vyškovsko – region uprostřed Evropy, tak nazvali současníci pod vedením profesora Radka Mikulky prozatím poslední almanach ke 110. výročí školy, vydaný v roce 2009.¹⁸⁰ Představují zde priority vzdělávání na gymnáziu, specifika vzdělávací práce i otevřenost školy vůči

¹⁸⁰ GYMNÁZIUM – škola uprostřed města, Vyškovsko – region uprostřed Evropy. 110. výročí Gymnázia Vyškov. Vyškov: Radek Mikulka, 2009.

veřejnosti a moderním informačním a komunikačním technologiím. Současně demonstrují obecné cíle vzdělávání, které již korespondují s Národním programem vzdělávání a širšími požadavky společnosti.

Obecné cíle vzdělávání na gymnáziu:

- Vzdělávat žáky, kteří jsou vybaveni klíčovými kompetencemi a širokým množstvím poznatků a vědomostí, pohlížejí na svět v širších souvislostech, kriticky myslí, budou úspěšní v dalším studiu především na vysokých školách a budou konkurenceschopní na trhu práce.
- Rozvíjet vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty, důležité pro osobní rozvoj jedince, poskytovat obsahově širší všeobecné vzdělání a vytvářet předpoklady pro osobní a občanský život, samostatné získávání informací a celoživotní vzdělávání.
- Vzdělávání směřovat od encyklopedického pojetí k rozvoji klíčových kompetencí.

Dočteme se zde také, že do života školy vstoupilo elektronické prostředí, tzv. LMS (Learning Management Systém) Moodle, který umožňuje škole řídit administrativu studia, studentům a jejich rodičům lépe komunikovat a sdílet různé obsahy a především informace. Současně je tento systém vhodným nástrojem pro práci s nadanými žáky, ale i dlouhodobě nemocnými a hendikepovanými. Umožňuje zviditelnit školu před tváří veřejnosti, zároveň více zaangažovat do dění ve škole rodiče žáků a nabídnout všem uživatelům další možnosti přenosu informací a řízení učení.

Škola deklaruje orientaci na vzdělávání ve smyslu vědeckého poznání a na výchovu ke kritickému myšlení. Studenti vyšších ročníků mají možnost výběru ze široké nabídky volitelných předmětů – seminářů, s cílem rozšiřovat a prohlubovat učivo, systematicky se připravovat na zvolenou vysokou školu a vzdělávat v daném předmětu v širších souvislostech. Široká škála jazykové výuky (AJ, NJ, FJ. RJ, ŠJ) je podporována intenzivní komunikací v cizím jazyce a výjezdy do zahraničí.

Veškerá vzdělávací činnost usiluje systematicky připravovat žáky na zvládnutí samostatné tvůrčí práce a na realizaci stanovených cílů. K tomu škola využívá veškeré prostředky a možnosti, včetně zahraničních zájezdů, lyžařských

výcvikových kurzů, podpory environmentální a multikulturní výchovy, zapojení do projektů a do popularizace nejnovějších vědeckých poznatků. Vzdělávací i preventivní roli plní volnočasové aktivity, především kroužková činnost.

O všestrannosti a úspěšnosti žáků vypovídá i jejich umístění v SOČ, olympiádách a v dalších odborných soutěžích i sportovních akcích. Žáci svými aktivitami reprezentují nejen školu a město, ale i celý region, své úspěchy a činnost prezentují na veřejnosti. K tradičním akcím podílejícím se na zviditelnění školy neodmyslitelně patří zejména akademie gymnázia, dny otevřených dveří, vydávání školního žakovského časopisu, prezentace v regionálním TV vysílání, v rozhlasu a v tisku (Region, Rovnost – Vyškovské noviny).

Gymnázium se zapojuje do řady projektů v rámci okresu, kraje, republiky i EU, spolupracuje s dalšími výchovně vzdělávacími institucemi (Knihovna Karla Dvořáčka, Městské kulturní středisko, Dům dětí a mládeže apod.), je zařazeno do sítě škol podporujících zdraví. Škola nabízí žákům též rozmanité akce pořádané v rámci výuky i mimo vyučování (odborné exkurze, návštěvy divadel i filmových představení, koncerty, přednášky, besedy, sportovní akce).

Značná pozornost je věnována ve zmíněném almanachu a současně i na webových stránkách gymnázia školnímu vzdělávacímu programu, který nese název ŠVP „Škola orientace ve světě poznání“.¹⁸¹ Gymnázium v něm zveřejňuje svůj vlastní „profil“ se všemi specifiky a zvláštnostmi, které vycházejí z potřeb a zájmů žáků, požadavků jejich rodičů v návaznosti na konkrétní podmínky a tradice školy.

ŠVP „Škola orientace ve světě poznání“ Gymnázia Vyškov vychází z obecně vzdělávacích cílů a klíčových kompetencí RVP ZV a RVP G, z koncepce pedagogického procesu a života školy vůbec. Dle tohoto dokumentu má škola žáky motivovat a vést k aktivnímu učení s důrazem na propojení teoretických poznatků s jejich praktickým využitím. Výuka je vedena zejména učením v souvislostech, umožňuje žákům profilovat se během studia, vybírat si ze široké nabídky povinně a nepovinně volitelných předmětů. Koncepčním záměrem studia je poskytnout kvalitní vzdělání, rozvíjet u žáků jejich přirozený

¹⁸¹ Zdroj: GYMNÁZIUM – škola uprostřed města, Vyškovsko – region uprostřed Evropy. 110. výročí Gymnázia Vyškov. Vyškov: Radek Mikulka, 2009 a <http://www.gykovy.cz/>

talent, nadání a tvořivost při zohledňování jejich možnosti tak, aby přinášeli prospěch jak jim samým, tak společnosti, ve které žijí. Hlavní snahou je docílit, aby byli žáci úspěšní v dalším studiu především na vysokých školách a konkurenceschopní na trhu práce. Důraz kladený na všestranný rozvoj osobnosti každého jedince je zde klíčový.

ŠVP vytvořili učitelé školy pro skutečné aktuální potřeby žáků tak, aby každý měl možnost upevňovat své komunikační dovednosti, schopnost spolupracovat, prakticky řešit problémy, pečovat o své zdraví a životní prostředí, projevoval úctu k sobě i k ostatním, rozvíjet kulturní cítění, orientaci v potřebách člověka jako občana, samostatnost, zodpovědnost a objektivní vnímání běžných životních situací. Veškeré aktivity mají podporovat u žáků pocit bezpečí, možnost pozitivního prožívání, získání zdravého sebevědomí, rozvíjet kritické myšlení a schopnost sebehodnocení. ŠVP pro gymnaziální vzdělávání Škola orientace ve světě poznání vstoupil v platnost pro kvintu osmiletého gymnázia a 1. ročník čtyřletého gymnázia 1. září 2009. Fáze ověřování úspěšně probíhá. Z dalších informací zveřejněných na webových stránkách školy lze vyčíst, že se gymnázium skutečně má čím chlubit. Proto jsme i následující výběr informací čerpali především z osobních stránek školy¹⁸² v konfrontaci s údaji od současníku a mladších pamětníků.

Materiální, prostorové a technické podmínky školy

Výuka na gymnáziu probíhá v 16 kmenových třídách umístěných v secesní budově na Komenského náměstí 16. Pro výuku jsou k dispozici odborné učebny a laboratoře FY, CH, BI, odborné učebny MA, ZE, DE, VV, IN a učebna jazyků. Chloubou školy je aula, kde se konají školní koncerty, výstavy a přednášky významných odborníků určené žákům i široké veřejnosti. Součástí školy je tělocvična a posilovna. Výuka tělesné výchovy probíhá také ve sportovním zařízení spravovaném Městem Vyškov. O přestávkách mohou žáci využívat školní dvůr, kde je jim k dispozici hřiště na košíkovou nebo zabudovaný stůl na stolní tenis.

¹⁸² ŠVP *Škola orientace ve světě poznání*. Gymnázium Vyškov [online]. c2010, [cit. 2011-3-5]. Dostupné z: <http://www.gykovy.cz/obsah/svp>.

Vyučující i žáci využívají ke stravování školní výdejnu. Obědy jsou dováženy ze ZŠ Nádražní 5, Vyškov. Ve škole se nacházejí automaty na studené a teplé nápoje, automaty na cukrovinky a na plněné bagety.

Materiální a technické vybavení školy lze považovat za nadstandardní. Kromě dvou počítačových učeben (každá má 16 žákovských pracovišť) jsou počítače a tiskárny v každém kabinetě. Škola je vybavena kvalitní audiovizuální technikou (dataprojektory, videa, televizory, magnetofony, CD a DVD přehrávače). Vyučující i žáci mají k dispozici xerox, zařízení na foliování tiskovin, vazač pro kroužkovou vazbu, školní digitální fotoaparáty, skener, kameru a GPS. Učebna matematiky a výtvarné výchovy je vybavena interaktivní technikou.

Charakteristika žáků a pedagogického sboru

Čtyřleté gymnázium a vyšší stupeň osmiletého gymnázia navštěvuje průměrně 490 žáků. Z celkového počtu 16 tříd jsou čtyři třídy v každém ročníku, vždy dvě třídy čtyřletého gymnázia a dvě třídy vyšších ročníků osmiletého gymnázia. Pedagogický sbor tvoří dlouhodobě více než 50 učitelů, z toho 1 vedoucí odloučeného pracoviště, 2 zástupci ředitele a 1 ředitel gymnázia. Asi čtvrtina sboru jsou muži. Všichni vyučující mají požadovanou kvalifikaci, mnoho učitelů si neustále doplňuje vzdělání v kurzech akreditovaných MŠMT. Na škole působí vedoucí pro oblast tvorby ŠVP, vedoucí pro public relation a vnější vztahy, výchovný poradce a metodik prevence sociálně patologických jevů.

Mezinárodní spolupráce a dlouhodobé projekty

Dlouhodobou tradici mají výměnné pobyty, především s partnerskou školou v Karlsbadu (SRN). Oblíbený je projekt „Poznejme se navzájem“, v němž jsou zapojeni jak žáci a pedagogové vyškovského, tak michalovského gymnázia (Gymnázia Pavla Horova - SR) a střední školy IES Broch i Llop Villarreal ze Španělska. Gymnázium se angažuje též v projektu „Škola podporující zdraví“.

Zajímavý projekt „Ke kořenům civilizace“ zahájil v roce 1996 pro pedagogy, zaměstnance školy, jejich rodinné příslušníky a přátele gymnázia PaedDr.Ivan Pokorný, jeho dlouholetý ředitel. Projekt je zaměřený na poznávání počátků evropské civilizace, prohlubování vědomostí patřících ke světovému křesťanskému dědictví, na poznávání světových náboženství a bohatství lidské kultury. Za dobu existence projektu navštívili pracovníci školy severní Itálii,

Řecko, Egypt, Izrael, Provence, Norsko, Sýrii a Libanon, Sicílii, jižní Itálii, Andalusii, Turecko, Maroko, Egypt a Jordánsko.

Způsoby spolupráce s rodiči žáků a jinými subjekty

Při Gymnáziu Vyškov je zřízena Školská rada, jejími členy jsou i rodiče žáků gymnázia. Je tak zajištěna těsná spolupráce a informovanost v rámci celého gymnázia. Každá třída má svého třídního důvěrníka z řad rodičů, který zajišťuje spolupráci mezi třídním učitelem a ostatními rodiči. Dvakrát ročně se uskutečňují třídní schůzky a konzultace, v rámci kterých jsou vyučující k dispozici jak žákům, tak jejich rodičům.

Mezi další formy komunikace a spolupráce s rodiči patří individuální konzultace s rodiči žáků prvních ročníků a kvinty, ankety a dotazníková šetření. Vedení školy a výchovný poradce úzce spolupracují při řešení výchovných a vzdělávacích problémů s PPP ve Vyškově.

Gymnázium spolupracuje s dalšími významnými institucemi ve Vyškově. Patří k nim především příspěvkové organizace Města Vyškov – Městské kulturní středisko Vyškov, Knihovna Karla Dvořáčka ve Vyškově, Základní umělecká škola ve Vyškově, Pedagogicko psychologická poradna Vyškov, Občanské sdružení Thalia Vyškov, Dům dětí a mládeže Vyškov, Junák – svaz skautů a skautek ČR, Ústav sociální péče pro mentálně postiženou mládež, Středisko ekologické výchovy Rychta Krásenko a další.

Celkové zaměření školy

Gymnázium Vyškov je střední škola se všeobecným zaměřením, nabízí kvalitní výuku humanitních, přírodovědných i technických oborů a klade důraz na širokou nabídku výuky cizích jazyků, volitelných předmětů a počítačovou gramotnost. Je umístěno v historické budově v centru města (v blízkosti autobusového i vlakového nádraží, náměstí, knihovny) a nabízí svým žákům moderně vybavené odborné učebny, laboratoře, internetovou čítárnu, školní knihovnu, posilovnu, tělocvičnu, sportovní zónu v prostoru školního dvora, jídelnu.

Škola si udržuje vysokou úroveň středoškolského vzdělání, které je zárukou úspěšnosti žáků při přijímání na VŠ všech typů, případně na VOŠ, a přispívá k vybudování pozitivního vztahu žáků ke vzdělání, což je základní předpoklad

pro další celoživotní vzdělávání. Žákům se věnuje kvalifikovaný a aprobovaný pedagogický sbor vyučujících, kteří vychovávají a vzdělávají žáky tak, aby se z nich staly všestranně rozvinuté osobnosti.

K příjemné atmosféře na škole přispívá i přátelský přístup pedagogů k žákům a velmi dobrá spolupráce rodiny a školy. K pozitivům gymnázia patří i nízká míra výskytu sociálně patologických jevů (kázeňské problémy, šikana, drogy atd.). Učitelé i žáci navazují na mnohaletou úspěšnou tradici gymnázia a posilují dobrou pověst školy.

Profil absolventa

Absolvent Gymnázia Vyškov

- je vybaven znalostmi a kompetencemi k jejich získávání odpovídajícími požadavkům RVP G ve všech vzdělávacích oblastech,
- disponuje uceleným všeobecným rozhledem, je všestranně rozvinutá osobnost,
- díky bohatým možnostem profilace formou povinně volitelných a nepovinných předmětů je připraven ke studiu na VŠ všech směrů v ČR i v zahraničí,
- je schopen nalézt uplatnění na trhu práce jako adaptabilní pracovní síla,
- používá moderní informační technologie, disponuje komunikativními dovednostmi, pracuje efektivně s více zdroji informací. Stanovuje si cíle, samostatně se vzdělává, pracuje individuálně i v týmu, umí prezentovat výsledky a je schopen diskuse,
- je připraven komunikovat ve dvou cizích jazycích,
- je moderní Evropan, který toleruje a respektuje názory druhých a jiné kultury, uplatňuje kritické myšlení, chrání své zdraví, pomáhá druhým, chrání životní prostředí, kulturní a společenské hodnoty.

A jaký je profil pedagoga školy?

Těžko bychom zobecňovali, protože na škole působila a působí řada skvělých osobností, pedagogů „tělem i duší“, takových, na které se opravdu rádo vzpomíná a nezapomíná. Každý z nich byl nebo je něčím výjimečný a i ti, kteří v srdcích studentů svoji stopu nezanechali, jsou dokladem toho, že škola byla

a je živý organismus, se vším co k životu, ke vzdělávání a ke střední škole tohoto typu patří. Že jsou v ní pořád žáci - šplhouni jako Mazánek a Krhounek, ale i výtržníci typu Kulík nebo Čuřil, že v ní lze najít charakterního mírného profesora Matulku, ale i rázného češtináře Kolíska, roztržitého matematika Koďouska i pedantního latináře Lejsala, že v ní nechybí laskavost profesora Gábrlika a výstřednost franštináře Šedy - čtenáře rodokapsů, a tak bychom mohli s pomocí české filmografie Martina Friče¹⁸³ pokračovat dále. Také skutečnost, že tato diplomová práce vznikla, je svědectvím toho, že se vyškovské gymnázium může chlubit historiky v pravém slova smyslu. Takovými, kteří dějiny pouze neučí, ale formují u žáků vztah k naší minulosti, takovými, kteří vždy dokázali nadchnout, probudit zájem a vést žáky k vlastní cestě při odhalování záhad a tajemství. Všem učitelům, kteří dokázali ve svých předmětech podobným stylem vést a vedou svoje žáky, patří hold a uznání. I díky nim je vyškovské gymnázium takové jaké je: GYMNÁZIUM – ŠKOLA UPROSTŘED MĚSTA, GYMNÁZIUM – škola, na kterou je Vyškovsko právem hrdé.

¹⁸³ Zdroj: Filmy Martina Friče *Škola základ života* (1938) a *Cesta do hlubin studákovy duše* (1939)

ZÁVĚR

Ústředním tématem předložené diplomové práce je gymnaziální vzdělávání v českých zemích v kontextu doby, ve které vzniklo, rozvíjelo se, strádalo a znovu vzkvétalo vyškovské gymnázium. Práce představuje tuto instituci v historických souvislostech od prvních impulsů podmiňujících její vznik až po současnost, se snahou postihnout nejvýznamnější mezníky a události, které vstoupily do života školy a které se odrazily v jejím směřování. Vzhledem k tomu, že nelze existenci žádného vzdělávacího zařízení, tím méně školy, zkoumat izolovaně, bez vlivů prostředí, ve kterém působí, sehrává v této práci historie středoškolského a zvláště gymnaziálního vzdělávání u nás rozhodující roli.

Základním cílem práce bylo **vytvořit přehlednou historickou studii se zvláštním zřetelem na vývoj školy ve vybraných klíčových obdobích**, prezentovat vyškovské gymnázium jako vzdělávací instituci, která se v kontextu společenských změn dokázala natrvalo zapsat do historie města a která se i v současnosti na jeho dění nemalou měrou podílí.

Pro naplnění tohoto hlavního cíle jsme problematiku středoškolského vzdělávání nejdříve zasadili do doby, která byla pro vznik gymnaziálního vzdělávání u nás (tehdy ještě v Rakousko-Uherské monarchii) podmiňující a pak jsme ji podrobili analýze s ohledem na jednotlivá rozhodující období. V širším pojetí z hlediska celospolečenského a v užším s ohledem na specifika a zvláštnosti konkrétní vzdělávací instituce – vyškovského gymnázia.

Popsali jsme situaci v českém školství po rozdělení Habsburské říše. Poukázali jsme na progresivnost *Velkého školského zákona (1869)*, jehož zásluhou se základní školství stalo adekvátní oporou pro přípravu žáků k středoškolskému studiu. Objasnili jsme historické souvislosti a problémy vzniku prvních gymnázií v Rakousko-Uherské monarchii s důrazem na význam Exner - Bonitzovy reformy *Nástin organizace gymnázií a reálek (1849)*, kdy byly položeny základy novodobého rakouského středního školství, které hrály klíčovou roli i při založení vyškovského gymnázia v roce 1899. Zákulisí jeho vzniku a rozvoje jsme specifikovali.

První světovou válku (důležitý historický mezník) a její dopad na středoškolské vzdělávání jsme analyzovali především s důrazem na důsledky

diskriminační vzdělávací politiky Rakousko-Uherska. Vylíčili jsme problémy vyškovského gymnázia související s jeho přeměnou ve vojenskou nemocnici. Upozornili jsme na přetíženost a nedostatek profesorů v důsledku jejich nasazení na válečných frontách, poukázali jsme na cenzuru a represe zasahující do života školy i jednotlivců.

V souvislosti s rozvojem středního školství za 1. republiky jsme zdůraznili nezlomné úsilí o zakládání a rozvoj českých středních škol a o vytvoření koncepce jednotné školy, která by nahradila přetrvávající rakouský model. U vyškovského gymnázia jsme vyzvedli především momenty, kdy se gymnázium změnilo z klasického na reálné (1924/25), kdy do studia vstoupily dívky a kdy se materiální vybavení školy, inovované metody a formy výuky a také kulturní rozvoj školy staly „zlatou epochou“ v dějinách této instituce.

Období 2. světové války jsme označili z hlediska vzdělávacího za útlumové. Potlačování národní svébytnosti, zhoršující se ekonomickou situaci a fašistické represe – to vše jsme označili za ohniska problémů středních škol v Protektorátu Čechy a Morava. Poukázali jsme na postupné rušení středních škol a na jejich germanizaci, na omezování počtů žáků v jednotlivých ročnících (Numerus clausus), na odchody studentů i profesorů z důvodu totálního nasazení, tudíž na systematické likvidování české inteligence. Upozornili jsme na hrozbu zániku vyškovského gymnázia v období nacistické okupace, na problémy s fluktuací profesorů, jejich perzekucí a na ztížené podmínky výuky. Pozornost jsme věnovali i protinacistickému odboji a bolestným ztrátám na životech abiturientů a profesorů školy.

U středoškolského vzdělávání po 2. světové válce jsme se soustředili především na socialistickou éru a na neustálé reformy střední školy, zejména na prosazování zákona o jednotné škole v duchu reálného socialismu a sovětského školství, který se odrazil hlavně při vzniku našich 8 a 11letých škol a SVVŠ. Vyškovské gymnázium jsme zde prezentovali jako školu, jejíž existenci poznamenala politická opatření vedoucí k jednoznačnému ideovému a ateistickému směřování a ve které jako v řadě dalších škol začalo pro přijímání uchazečů ke studiu rozhodovat sociální a třídní hledisko. Poukázali jsme též na naděje profesorů a studentů provázející uvolněnou atmosféru „Pražského jara“, ale i na zklamání provázející následné kádrování a perzekuce v době

normalizace.

Pád totalitního režimu se pro nás stal posledním klíčovým historickým mezníkem. Poukázali jsme na obrození středoškolského vzdělávání u nás po „sametové revoluci“. Podařilo se nám objasnit podstatu renesance gymnaziálního vzdělávání po listopadu 1989 a konkretizovat nejvýznamnější změny v českém kurikulu, především depolitizaci vzdělávání, diverzifikaci vzdělávacích drah, vznik soukromých a církevních škol, znovuoobnovení víceletých gymnázií, liberalizaci kurikulární politiky, zvýšení kompetencí učitelů při volbě metod a forem výuky, posílení pravomocí a manažerské role ředitelů škol. Současně jsme naznačili problémy kvantitativního nárůstu počtu středních škol a jejich optimalizace. Pozornost jsme věnovali nejenom profilu absolventa, ale i kvalitě práce pedagogů a novému přístupu ke vzdělávání jako celoživotnímu. Vyškovské gymnázium jsme představili jako moderní střední školu navazující na tradice první republiky, jako víceleté gymnázium se specifickým zaměřením ŠVP „Škola orientace ve světě poznání“, participující na mnoha mezinárodních projektech, udržující kontakty a spolupráci se středními školami v celé Evropě, které má i v dnešním moderním světě svým studentům co nabídnout.

Domníváme se, že se nám podařilo vyškovské gymnázium v intencích zmíněných klíčových období dostatečně prezentovat a tím naplnit hlavní cíl práce.

Vlastní text práce se opírá o důsledně ověřená fakta z archivních a jiných historických pramenů, o monografie seriózních autorů, především historiků, o informace učitelů majících úzký vztah ke škole samotné a o několik osobních rozhovorů s pamětníky.

Ačkoliv jsme se při zpracovávání této práce drželi popisného zpracování informací s odkazem na poznámkový aparát a bibliografické citace, přesto jsme v některých částech práce situaci komentovali a zpětně hodnotili, zvláště v obdobích, jež jsou spojena s vlastními zkušenostmi nebo zážitky pamětníků. Tento přístup je dle našeho názoru akceptovatelný vzhledem k motivům, které nás vedly k volbě tématu této diplomové práce a způsobu jejího zpracovávání.

Je zřejmé, že při zkoumání historických jevů lze i k našemu tématu zaujmout odlišný přístup, soustředit se na jiné problémy. Těch jsme při našem bádání odhalili bezpočet. Uvědomujeme si, že práce není zcela vyčerpávající, ale vzhledem k požadovaným kritériím u tohoto typu práce, nebylo možné zpracovat téma detailněji.

Možná právě proto by se tato diplomová práce mohla stát inspirací pro další zpracovatele a podnětem pro další zájemce o historii vzdělávání nejenom ve Vyškově, ale i v dalších ústavech podobného typu.

Podíváme-li se na všechna analyzovaná období a mezníky ve vývoji vyškovského gymnázia v širším rámci, zjistíme, že ačkoliv škola zažívala vzestupy i pády, různá bezpráví, strádání, perzekuce, ztížené podmínky výuky zvláště ve válečných časech, ale i v době totality, a že i její rozkvět byl často vykoupen problémy, přesto si dokázala zachovat svoji vlastní „tvář“, která ji do dnešních dnů řadí mezi vzdělávací instituce s vysokým kreditem. Neměnné a stabilní rysy, které ji vytváří a které regulují její působení, se podílejí na pozitivním „image“, jež této škole právem náleží.

Image školy je její obraz tak, jak je veřejností vnímána. Každá škola má zájem o to, aby ji veřejnost viděla pozitivně. Musí se o to ovšem zasloužit sama kvalitou své práce. Jejími trvalými posuzovateli jsou žáci a jejich rodiče. Ti si nenechávají svoje dojmy pro sebe, ale sdělují je svým příbuzným a známým, kolegům v práci, sousedům apod. A tak vzniká (někdy ne zcela realistický) obecný obraz školy. Tuto skutečnost si uvědomuje jak vedení školy, tak její pedagogové. Proto se snaží vyškovské gymnázium kvalitou své práce udržet si dobré jméno i v současném nelehkém konkurenčním „boji“ o každého žáka. Věříme, že i tato diplomová práce přispěje k posílení pozitivního „image“ Gymnázia Vyškov, k jeho dobrému jménu a že v ní najdou zdroj inspirace i další pokračovatelé.

Literatura a prameny

1. *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999.
2. 26. výroční zpráva státního reálného gymnasia ve Vyškově za školní rok 1927-28.
3. 36. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia ve Vyškově za školní rok 1937-38.
4. 37. výroční zpráva státního reálného gymnasia ve Vyškově za školní rok 1938-39.
5. 38. výroční zpráva státního reálného gymnasia ve Vyškově za školní rok 1946-47.
6. 39. výroční zpráva státního reálného gymnasia ve Vyškově za školní rok 1947-48.
7. 40. výroční zpráva Gymnázia Vyškov 1994-1995.
8. 42. výroční zpráva Gymnázia Vyškov 1996-1997.
9. 70 let vyškovského gymnasia 1899-1969. Vyškov: 1969.
10. BLACHA, V., VÁVROVÁ, V. *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v letech 1918 – 1972*. Praha: Ústav školských informací Praha, 1973.
11. ČEJKA, E. *Zlomená křídla*. Praha: Naše vojsko, 1970.
12. FIŠER, F. Dějiny ústavu od převratu. In 26. výroční zpráva státního reálného gymnasia ve Vyškově za školní rok 1927-28, s. 5-18.
13. FOJTÍK, P. *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství*. Nymburk: Gymnázium Nymburk, 2003.
14. *Gymnázium Vyškov 1899-1989. Sborník k 90. výročí založení gymnázia ve Vyškově*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1989.
15. *GYMNÁZIUM – škola uprostřed města, Vyškovsko – region uprostřed Evropy. 110. výročí Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Radek Mikulka, 2009.
16. HEP, J. Historie gymnasia. In 70 let vyškovského gymnasia 1899-1969, s. 7-26. Vyškov: 1969.
17. HRAZDIL, A. *Stav středního školství země české a Moravskoslezské v době nesvobody* (ve školních letech 1940-41 až 1944-45). Praha: Ministerstvo školství a osvěty, 1946.
18. JÚVA, V. sen & jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: PAIDO, 1995. ISBN 80-85931-07-9.
19. KOVAŘÍČEK, V. *Prameny k dějinám školství I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1984.
20. KVAČEK, R. *České dějiny II*. Praha: SPL-PRÁCE, 2002. ISBN 80-86287-48-3.
21. MACKŮ, A. *Vyškovské gymnasium 1899-1924. Jubilejní výroční zpráva státního gymnasia ve Vyškově 1899-1924*, s. 7-30.

22. MIKULKA, R. *Osm kapitol z historie gymnázia*. In *ALMANACH ke 100. výročí založení Gymnázia Vyškov*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1999, s. 11-26.
23. MIKULKA, J., MIKULKA, R. *S RAF proti Hitlerovi. Letci z Vyškova, Ivanovic na Hané a okolních obcí v době 2. světové války*. Vyškov: Radek Mikulka, 2007. ISBN 80-254-1059-2.
24. MIKULKA, R. *Vyškov*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2009, s. 39-40. ISBN 978-80-7185-978-9.
25. MORKEŠ, F. *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2002. ISBN 80-901461-9-8.
26. MOŽNÝ, I. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1.
27. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha*. Praha: ÚIV-Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.
28. NAVRÁTILOVÁ, Š. *Vznik a rozvoj gymnázia ve Vyškově*. Středoškolská odborná činnost 2007/2008. Obor 16. Historie.
29. NEUHÖFER, R. *Střední školství v prvních deseti letech Československé republiky po stránce organizační*. Praha: SPN, 1928.
30. SROGOŇ, T., CACH, J., MÁTEJ, J., SCHUBERT, J. *Dejiny školstva a pedagogiky*. Bratislava: SPN, 1986, s. 312.
31. *Světová válka 1914-15 slovem i obrazem. Díl I*. Praha-Karlín: Nakladatelství Emil Šolc, 1915.
32. ŠAFRÁNEK, J. *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů. Sv. 2, r. 1848 – 1913*. Praha: Matice česká, 1918.
33. VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. ISBN 80-210-0458-4.
34. VESELÁ, Z. *Česká střední škola od národního obrození do druhé světové války*. Brno: Univerzita. J. E. Purkyně, 1972.
35. *Výroční zprávy Gymnázia Vyškov č. 40-49 /1994-2004*.
36. *Vývojová ročenka školství v České republice 1989/90 – 2001/02*. Praha: 2001.

Sborníky a periodika

37. DRMOLA, A. *Z historie vyškovského gymnázia*. In *Gymnazium Vyškov 1899-1989. Sborník k 90. výročí založení gymnázia ve Vyškově*. Vyškov: Gymnázium Vyškov, 1989, s. 8-11.
38. MIKULKA, R. *Akce Sokol-smutné 50. výročí*. *Vyškovské noviny*, roč. 2, 1991, č. 39, s. 1.
39. MIKULKA, R. *Občané Vyškovska v zahraničním odboji za 2. světové války*. *Zpravodaj Muzea Vyškovska*, 1989, s. 8, 9.
40. MIKULKA, R. *Oběť nacistické okupace. Připomínáme si výročí významného pedagoga profesora Josefa Tvrdeho*. *Náš život*, roč. 37, 1989, č. 10, s. 2.

41. MORKEŠ, F. České školy v okupačních letech 1939-1945. *Učitelské listy*, roč. 102, 1999, č. 19, s. 17.

Internetové zdroje

42. *Gender*. Wikipedie Otevřená encyklopedie [online]. c2001, [cit. 2011-1-29]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Gender>.
43. *Kronika z 1. světové války*. Obec Poděšín [online]. c1996, [cit. 2011-2-6]. Dostupné z: <http://archiv.podesin.cz/cs/obec/historie/obdobi-1-svetove-valky/#c6>.
44. *Kronika z 1. světové války*. Obec Poděšín [online]. c1996, [cit. 2011-2-6]. Dostupné z: <http://archiv.podesin.cz/cs/obec/historie/obdobi-1-svetove-valky/#c12>.
45. KULDA, F. *Válečné vzpomínky na světovou válku 1914-1919. Historie obce*. Obec Křetín [online]. c2009, [cit. 2011-2-12]. Dostupné z: <http://kretin.eu/?MI=10&AR=830>.
46. *Numerus clausus*. Wikipedie Otevřená encyklopedie [online]. c2001, [cit. 2011-2-13]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Numerus_clausus
47. *První republika*. Wikipedie Otevřená encyklopedie [online]. c2001, [cit. 2011-2-13]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_republika.
48. *První světová válka*. Wikipedie Otevřená encyklopedie [online]. c2001, [cit. 2011-2-6]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/První_světová_válka.
49. *ŠVP Škola orientace ve světě poznání*. Gymnázium Vyškov [online]. c2010, [cit. 2011-3-5]. Dostupné z: <http://www.gykovy.cz/obsah/svp>.
50. *Vznik Československa*. Wikipedie Otevřená encyklopedie [online]. c2001, [cit. 2011-2-12]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vznik_%C4%8Ceskoslovenska.
51. *Zákon České národní rady o státní správě a samosprávě ve školství*. Program ZÁKON verze 4.0 [online]. c2006, [cit. 2011-2-26]. Dostupné z: http://www.pravnipredpisy.cz/predpisy/ZAKONY/1990/564990/Sb_564990_---_.php.

Přílohová část